

Samen aan 1000 de slag

1001 **Nieuwe keuzes voor
een nieuwe tijd**

1002 Verkiezingsprogramma VVD

1003 2021-2025

1004 Verkiezingsprogramma (Concept)

Inhoudsopgave

Programmacommissie	3
Ons nieuwe verhaal	4
Economie en Ondernemen	9
Werk en Zekerheid	17
Onderwijs en Vrijheid	25
Volksgezondheid en Zorg	33
Buitenland en Defensie	43
Migratie en Integratie	52
Veiligheid	59
Klimaat en Duurzaamheid	70
Wonen en Vervoer	77
Landbouw en Natuur	85
Overheid en Democratie	91

► Programmacommissie

Commissie

Uri Rosenthal
Klaas Dijkhoff
Bas van 't Wout
Eelco Heinen
Stephanie ter Borg

Panelleden

Micky Adriaansen
Rolinde Weide
Monique Ansink
Tim Versnel
Daan Dohmen
Sharona Malfait
Ingrid Janssen
Silvio Erkens
Wobine Buijs
Liesje Schreinemacher
Fabiënne Hendricks

Vormgeving

Menno van Dam

Scribent

Marno de Boer

► 1005 Ons nieuwe verhaal

1006 Het ging weer goed met Nederland. 1007 Na een zware financiële crisis vonden steeds meer mensen een baan, stegen de lonen en daalden de belastingen. 1008 Op allerlei internationale lijstjes van waar mensen het meest welvarend, gelukkig, gezond en vrij waren stond Nederland in de top. 1009 Vrij zijn we natuurlijk nog steeds, en levensvreugde laten we ons niet zomaar afpakken als het tegenzit. 1010 Maar de volksgezondheid, onze welvaart en het vertrouwen in de toekomst hebben door corona een harde klap gekregen.

1011 Het virus was en is een groot gevaar voor de gezondheid van Nederlanders. 1012 Door corona zijn mensen ernstig ziek geworden, overleden of geraakt door het verlies van een dierbare. 1013 Dankzij het geweldige werk van alle mensen in de zorg, en ook dankzij al die Nederlanders die hun dagelijks leven op vergaande wijze aanpassen, houden we de zorg zo goed als mogelijk overeind. 1014 Dat vraagt nog steeds veel van mensen. 1015 We zouden allemaal graag weer eens een vriend of familielid omhelzen, thuis een feestje geven of dansen bij het uitgaan. 1016 Maar elkaar beschermen vraagt een inspanning van ons allemaal.

1017 Inmiddels raakt corona ook onze economie hard. 1018 Veel ondernemers kunnen met pijn en moeite net het hoofd boven water houden, werknemers zitten thuis na een ontslag of vrezen voor hun baan en zzp'ers zien hun opdrachten wegvallen. 1019 Als exportland worden we nog eens extra hard geraakt wanneer mensen in andere landen geen geld meer hebben om onze producten te kopen.

1020 Het voelt dan ook enigszins ongemakkelijk om de aandacht nu op de politiek te vestigen, terwijl de samenleving zoveel doorstaat en mensen uit zichzelf zoveel veerkracht tonen. 1021 Toch moeten we als politici juist in moeilijke tijden spreken over problemen en mogelijke oplossingen. 1022 Het afgelopen decennium hebben we dat ook gedaan. 1023 Tien jaar geleden begonnen we met een financiële crisis die sinds de Depressie van de jaren dertig zijn weerga niet kende, gevolgd door een migratiecrisis waarbij grote groepen mensen via Turkije en de Balkan naar West-Europa liepen. 1024 Helaas bleven we niet lang in rustiger vaarwater, want 2020 bevat voor een decennium aan gebeurtenissen, met als dieptepunt een mondiale pandemie zoals we die sinds de Spaanse Griep van honderd jaar geleden niet meer hebben gezien. 1025 Het begin van deze nieuwe eeuw is op zijn zachtst gezegd heftig.

1026 Met de economische problemen die volgen op de coronacrisis voelt het soms of we weer terug bij af zijn. 1027 Toch is dat te pessimistisch gedacht. 1028 Nederland staat er een stuk beter voor dan bij het begin van de vorige crisis. 1029 Maatregelen tegen irreguliere migratie en klimaatverandering zorgen ervoor dat we beter voorbereid zijn op crises op deze terreinen. 1030 Maar bovenal hebben we met zijn allen de schouders eronder gezet om Nederland sterker te maken. 1031 Er is veel achterstallig onderhoud verricht aan de arbeidsmarkt, het pensioenstelsel en de stabiliteit van banken. 1032 En de overheidsfinanciën zijn op orde gebracht met een flink verlaagde staatsschuld. 1033 Dankzij deze hervormingen kunnen we nu kiezen voor een andere aanpak dan tien jaar geleden. 1034 In plaats van bezuinigen, kunnen we de economie nu juist stimuleren en het midden- en kleinbedrijf, zzp'ers en grote bedrijven met veel werknemers helpen door deze moeilijke tijd te komen.

1035 Maar van de politiek mag worden verwacht dat er verder wordt gekeken dan naar geld alleen. 1036 Dat wordt nagedacht over de veranderingen die op ons afkomen en waar we naartoe willen met dit land. 1037 En dat mag zeker worden verwacht van de grootste partij van Nederland. 1038 Want genoeg welvaart is belangrijk, maar niet alleen een doel op zich. 1039 Het is ook een middel om andere voorwaarden voor geluk mogelijk te maken, zoals gezondheid, een veilige en fijne omgeving, vertrouwen in de toekomst en de vrijheid om te kunnen ondernemen en je te ontwikkelen.

1040 We moeten nadenken over waar we als samenleving voor staan en hoe we kunnen behouden wat ons dierbaar is. 1041 Zodra het weer beter gaat met het land, moeten we ervoor zorgen dat het niet alleen uit rapporten en ranglijstjes blijkt, maar dat mensen thuis het ook voelen. 1042 Dat het goed gaat met ons. 1043 Dat we de komende jaren met z'n allen weer uit de crisis klimmen, en niet alleen de happy few. 1044 En daarvoor moeten we ondernemers, middeninkomens en de publieke sector herwaarderen.

1045 Maar er is meer nodig. 1046 Om te zorgen dat het op de lange termijn goed blijft gaan met Nederland, zullen we verder vooruit moeten kijken. 1047 We hebben gezien hoe kwetsbaar het is om voor cruciale productie afhankelijk te zijn van enkele landen, zoals China. 1048 Het belang van volksgezondheid neemt toe in een wereld die meer verbonden is en waar ziekten zich razendsnel over de wereld kunnen verspreiden. 1049 De rol van Nederland, en die van Europa, op het wereldtoneel neemt af. 1050 De machtsbalans verschuift naar het Oosten, handelsstromen veranderen en samenwerking binnen internationale organisaties staat onder druk. 1051 Steeds meer mensen willen in Nederland leven, terwijl onze ruimte beperkt is. 1052 En we willen onze welvaart behouden terwijl onze samenleving vergrijsd en het onduidelijk is hoe we in de toekomst ons geld gaan verdienen.

1053 Tegelijkertijd ligt de wereld aan onze voeten. 1054 Als er één land is dat binnen een Europa met sterke lidstaten een leidende rol kan spelen in deze eeuw, dan is dat Nederland. 1055 En als er een partij is die ook in moeilijke tijden optimistisch blijft over onze toekomst, dan is dat de VVD.

1056 Dat vraagt om nieuwe keuzes. 1057 In plaats van de rol van de overheid te verkleinen, zal de komende tijd juist een sterke, actieve overheid nodig zijn om ons te beschermen en onze economie en samenleving eerlijk en gezond te houden. 1058 We moeten anticiperen op ontwikkelingen die de wereld en onze samenleving de komende decennia sterk zullen veranderen. 1059 En we zullen samen met gelijkgezinde landen vaker en duidelijker voor onszelf moeten opkomen. 1060 We moeten Nederland klaarstomen om alle veranderingen aan te kunnen. 1061 En het liefst op tijd.

1062 Dit vraagt om verantwoordelijkheid, verbinding en leiderschap. 1063 In Nederland, in Europa en op het wereldtoneel. 1064 Hierbij past ook een verantwoordelijke stijl van politiek bedrijven. 1065 Elkaar niet aanvallen, maar compromissen sluiten. 1066 Niet ingraven in het eigen gelijk, maar oog hebben voor elkaars zorgen en belangen. 1067 En vooral kijken naar wat werkt. 1068 Daarbij stellen we onszelf drie vragen: waar staan we voor, hoe blijven we rechtvaardig en hoe blijven we beschermd? Vrijheid, verantwoordelijkheid en wederkerigheid vormen hierbij de leidende waarden.

1069 Die waarden zien we niet los van onze kijk op de samenleving. 1070 En hoewel wij als liberalen soms wat aarzelend zijn om die term in de mond te nemen, zouden we het ook visie kunnen noemen. 1071 Wij denken dat als iedereen in vrijheid en veiligheid kan leven, er mooie dingen ontstaan. 1072 Dan sluiten we vriendschappen, en kijken we om naar familieleden, buurtgenoten en collega's. 1073 Dit zijn de mensen die 's ochtends opstaan, een bijdrage leveren en verantwoordelijkheid nemen. 1074 Zonder dat een overheid of kerk dat met geboden hoeft af te dwingen.

1075 Daarom willen wij niet per se een grote overheid, maar wel een overheid die levert en sterk genoeg is om veiligheid en zekerheid te bieden. 1076 Dan richten we verenigingen of een politieke partij op, beginnen we een bedrijf of kunnen we werk doen dat niet alleen geld oplevert, maar samen met leuke collega's ook zinvol is. 1077 Die kracht van onszelf, ondersteund door een overheid die zorgt voor veiligheid, vormt het fundament van onze samenleving.

1078 Waar staan we voor?

1079 Vrijheid, welvaart en internationale samenwerking hebben ervoor gezorgd dat in dit deel van de wereld al decennia lang geen oorlogen zijn gevoerd. 1080 Maar die lange periode van vrijheid

en welvaart heeft ons – ook liberalen – misschien doen vergeten dat er nog genoeg is om voor te vechten. 1081 Dat onze fundamenteën, onze normen en waarden, actief verdedigd moeten worden. 1082 Leiden we onze kinderen alleen op om goed te kunnen rekenen en de taal te leren, of willen we ook dat ze ergens voor staan? Zijn we het erover eens wanneer je Nederlander bent en welke waarden je daarvoor moet onderschrijven? En als je bepaalde vrijheden een ander niet gunt, waarom mag je dan zelf nog wel een beroep doen op die vrijheden?

1083 Als maatschappij hebben we nog geen helder antwoord op die vragen. 1084 Mede daarom is het niet gelukt om alle nieuwkomers goed te laten integreren en te voorkomen dat in ons eigen land, enkele decennia na de ontzuiling, parallelle samenlevingen ontstaan. 1085 Als wij willen dat nieuwkomers hun plek vinden in onze samenleving, moeten we ook duidelijk maken waar we voor staan. 1086 Dat vraagt om gepaste trots op onze cultuur en een actieve verdediging van onze waarden.

1087 Daarbij hoort ook een krachtige afwijzing van iedere vorm van discriminatie, waar helaas teveel mensen die op een positieve manier wat van hun leven in Nederland proberen te maken, last van hebben. 1088 Kleur mag geen achterstand opleveren. 1089 We bieden een luisterend oor als mensen pijn ervaren of discriminatie hen achterstelt. 1090 Om er dan samen in redelijkheid uit te komen. 1091 Zo slaat de door liberalen omarmde eigen verantwoordelijkheid niet door naar onverschilligheid. 1092 Een samenleving gebaseerd op wederkerigheid heeft juist een sterke overheid nodig die normen actief uitdraagt.

1093 Daar komt bij dat we te gemakzuchtig hebben gedacht over onze grenzen. 1094 We hebben de Europese binnengrenzen opgeheven, zonder onze Europese buitengrenzen op te tuigen en te bewaken. 1095 Daardoor hebben we onvoldoende grip op wie ons land binnenkomen. 1096 Ook hier staan we voor keuzes. 1097 Hoeveel mensen moeten en kunnen in Nederland wonen? Wie willen we wel en niet in onze samenleving verwelkomen? En waar trekken we de grens?

1098 Ook onze democratie en rechtsstaat zijn aan vernieuwing toe. 1099 We hebben weliswaar algemeen kiesrecht, maar zijn de mogelijkheden tot inspraak nog wel van deze tijd? Een sterke overheid vraagt ook om meer controle op die overheid. 1100 Als de politiek een verkeerde beslissing dreigt te nemen, moet een samenleving dan niet eerder kunnen ingrijpen dan pas bij de volgende verkiezingen, zeker nu ontwikkelingen zo snel gaan? En zijn we wel goed vertegenwoordigd als benoemde rechters verstreckende uitspraken kunnen doen over klimaat zonder dat hier democratisch over is besloten? Bij een sterke overheid hoort ook meer aandacht voor de uitvoering van beleid, want dat is de manier waarop de meeste burgers en bedrijven met de overheid te maken krijgen.

1101 Hoe blijven we rechtvaardig?

1102 Meer dan honderd jaar is er gevochten voor de verwezenlijking van liberale idealen. 1103 Denk aan fundamentele vrijheden als de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid, de rechtsstaat en de vrije markt. 1104 Maar we moeten ook in de spiegel durven kijken. 1105 Want juist de belangrijkste verworvenheden hebben ons ook kwetsbaar gemaakt. 1106 Bedrijven in het buitenland die tegen ongelijke standaarden produceren of zakendoen met staatssteun, maken misbruik van het ontbreken van handelsbarrières en bedreigen ons eigen midden- en kleinbedrijf en onze grote ondernemingen. 1107 Mensensmokkelaars gebruiken (achterhaalde) internationale verdragen als het Vluchtelingenverdrag om migranten Europa in te smokkelen. 1108 En terroristen die de Nederlandse samenleving willen ontwrichten gebruiken de vrijheid van meningsuiting en de rechtsstaat voor hun kwaadaardige plannen.

1109 Daarnaast dwingen nieuwe onrechtvaardigheden liberalen tot zelfreflectie. 1110 Want het is niet eerlijk als je er als werknemer jarenlang nauwelijks op vooruit bent gegaan, maar de top van het

bedrijf ieder jaar een forse loonsverhoging krijgt. 1111 Of als de ene werknemer in een goudgerand vast contract zit terwijl een collega met een flexcontract geen bescherming of vangnet meer heeft. 1112 En het is niet eerlijk als je met een modaal inkomen nauwelijks de mogelijkheid hebt om een huis te kopen maar intussen wel je lasten stijgen. 1113 Want ook al behoort Nederland tot de meest eerlijke landen van de wereld, toch moeten ook wij ervoor waken dat sommige verschillen in de samenleving zo groot worden, dat hardwerkende mensen niet meer op eigen kracht hun doelen kunnen bereiken.

1114 De overheid zal de rafelranden van het kapitalisme actief bij moeten schaven om ervoor te zorgen dat onze liberale markteconomie werkt zoals het kapitalisme bedoeld is.

1115 Hoe blijven we beschermd?

1116 De kans dat je in Nederland slachtoffer wordt van geweld is relatief klein. 1117 Maar die zekerheid is niet gegarandeerd. 1118 Digitale dreigingen zijn weliswaar minder zichtbaar, maar kunnen een groot deel van onze samenleving schaden, bijvoorbeeld door netwerken plat te leggen. 1119 Pandemieën die aan de andere kant van de wereld ontstaan, kunnen binnen korte tijd de samenleving en volksgezondheid in Nederland ernstig ontwrichten. 1120 Een stijgende zeespiegel als gevolg van klimaatverandering, stelt onze dijken op de proef. 1121 En sommige bedrijven komen zoveel over mensen te weten, dat hun macht nauwelijks meer te stoppen lijkt. 1122 Technologie en globalisering veranderen onze samenleving en de verhouding tussen landen, mensen, bedrijven en andere organisaties ontzettend snel. 1123 We kunnen, en willen, niet al deze ontwikkelingen tegenhouden. 1124 Maar we moeten wel alles op alles zetten om onze vrijheden te behouden en het welzijn van Nederlanders te beschermen. 1125 Dat kan niet zonder een sterke overheid.

1126 Onveiligheid komt niet altijd van buitenaf. 1127 Wanneer bijvoorbeeld de groep Nederlanders die vaccinatie van haar kinderen afwijst groeit, lopen we het risico dat ziektes die we lang konden beheersen, terugkeren. 1128 En mensen die tijdens een pandemie lockdown party's geven, riskeren anderen te besmetten met een dodelijk virus. 1129 Zij bedreigen ook onze veiligheid. 1130 Net als mensen die wel in Nederland zijn opgegroeid maar zich tegen de vrije samenleving keren die hen zo veel kansen heeft gegeven. 1131 Of bedrijven die met schadelijke uitstoot de lucht vervuilen of hun marktmacht misbruiken. 1132 Ook dit vraagt om bescherming.

1133 Liberalisme dat werkt voor mensen

1134 Verwant aan de vraag hoe we beschermd blijven, is wie we moeten beschermen. 1135 Voor wie we moeten opkomen om te voorkomen dat ze vernalen worden door de vele veranderingen in onze samenleving. 1136 Voor wie we moeten opkomen omdat het te weinig is gebeurd. 1137 Die vraag stelde Klaas Dijkhoff al in zijn discussiestuk Liberalisme dat werkt voor mensen (2019). 1138 De conclusie staat nog altijd recht overeind en wordt breed gedragen binnen onze partij.

1139 Jarenlang hebben we gewerkt aan het inrichten van een verzorgingsstaat die gebouwd is om de zwaksten een vangnet te bieden. 1140 Aan de andere kant hebben de vrijemarkteconomie en globalisering het voor velen mogelijk gemaakt om veel rijkdom te vergaren. 1141 Maar middeninkomens en het midden- en kleinbedrijf zijn achtergebleven, terwijl veel veranderingen juist daar neerslaan. 1142 Waar de zwaksten en de laagste inkomens altijd een beroep kunnen doen op toeslagen, fondsen en een vangnet, en de sterksten zich ook altijd weten te redden omdat ze vermogend genoeg zijn om te overleven, blijven middeninkomens ploeteren. 1143 Zij komen in toenemende mate in de knel. 1144 Omdat er nauwelijks regelingen zijn waar ze een beroep op kunnen doen en ze tegelijkertijd geen vermogen hebben om in slechte tijden op in te teren. 1145 En de stijgende lasten juist bij hen neerslaan.

1146 Een stabiele samenleving kan niet zonder een sterke middengroep. 1147 En een overheid kan zich niet permitteren de brede middengroep te negeren, zeker niet wanneer deze het grootste slachtoffer van de veranderende samenleving dreigt te worden. 1148 Het kapitalisme heeft soms bijsturing nodig om te zorgen dat liberalisme werkt voor de mensen.

1149 Decennialang betekende economische groei een beter leven voor iedereen, zeker voor de Nederlandse middeninkomens. 1150 Dat lukte dankzij een balans tussen de vrijheid van ondernemen, regels die de overheid als marktmeester stelde en verantwoordelijkheidsgevoel bij het bedrijfsleven. 1151 Die wederkerigheid is vanzelfsprekend wanneer een ondernemer samen met de werknemers probeert een goed product voor tevreden klanten te leveren. 1152 Dit gevoel elkaar nodig te hebben klinkt ook door in woorden als 'company' en 'corporation'. 1153 Deze mentaliteit, en deze balans tussen winst maken en de samenleving dienen, tekenden de snelle wederopbouw van ons land. 1154 Hoewel de meeste bedrijven gelukkig nog steeds volgens deze gedachte werken, is een aantal in de loop van de tijd misbruik gaan maken van dit deels op vertrouwen gebaseerde systeem. 1155 Zij houden zich wel aan de letter van de wet, maar negeren de gedachte erachter. 1156 Bij hen sloeg de balans door naar winst op korte termijn ten koste van maatschappelijke waarde op lange termijn. 1157 Zo zetten zij ook concurrenten die wel van die waarde uitgaan op een achterstand.

1158 Gelukkig zien de meeste mensen en bedrijven ook het belang van een verantwoorde bijdrage aan de maatschappij. 1159 Zij doen het goed of zijn op de goede weg. 1160 Maar een aantal ondernemingen heeft bijsturing nodig. 1161 Dan is het aan de marktmeester om met regels de wederkerigheid terug te brengen. 1162 Om de balans tussen korte en lange termijn, tussen winst en wederkerigheid, te herstellen. 1163 Want succesvolle bedrijven zijn onmisbaar voor ons land. 1164 Zij verdienen het geld waarmee we publieke voorzieningen kunnen betalen, zorgen voor banen en helpen ook weer andere ondernemers als toeleverancier of afnemer. 1165 Een bloeiend bedrijfsleven onder het toeziend oog van een sterke overheid als marktmeester zorgt er zo voor dat we een nieuwe periode van wederopbouw van de middenklasse inluiden.

1166 Nederland staat voor nieuwe, grote uitdagingen. 1167 Hoewel we over de kracht beschikken om de huidige coronacrisis te overwinnen, zijn we de komende decennia in tal van opzichten kwetsbaar. 1168 Dat vraagt om oplossingen vanuit de samenleving, maar zeker ook van de politiek. 1169 Deze eeuw vraagt om oude dogma's los te laten. 1170 En om meer overheidsingrijpen dan we als liberalen gewend zijn te erkennen. 1171 Een sterke overheid moet vooral keuzes durven maken, ook als deze moeilijk zijn.

1172 Dit nieuwe verhaal is ons verhaal. 1173 Het is het product van de keuzes die de VVD heeft gemaakt. 1174 Waarbij we vasthouden aan drie ankerpunten: dat bijsturing van het kapitalisme soms nodig is om ervoor te zorgen dat liberalisme blijft werken voor de mensen, dat een sterke overheid nodig is om bescherming te bieden waar nodig, en dat uitkomsten rechtvaardig moeten zijn en gebaseerd op wederkerigheid. 1175 In het belang van de Nederlanders en hun toekomst.

Economie en Ondernemen

► 1176 Economie en Ondernemen

1177 Een terugtrekkende overheid gold decennialang als het recept voor een goed ondernemingsklimaat, economische groei en stijgende welvaart van mensen. 1178 Die doelen zijn voor ons nog steeds leidend, maar het recept moeten we op een aantal punten kritisch tegen het licht houden. 1179 Tijdens de liberale strijd tegen een te grote en betuttelende overheid is de macht van sommige private partijen soms doorgeschooten. 1180 Door technologische ontwikkelingen groeien bedrijven snel uit tot monopolies, of zijn bedrijven ontstaan die miljarden aan omzet kunnen behalen zonder voldoende bij te dragen aan de samenleving. 1181 Winsten worden geboekt in landen zonder dat bedrijven daar ook echte kantoren of fabrieken met medewerkers hebben. 1182 De meerderheid van de ondernemingen draagt wel bij aan de samenleving, en heeft ook last van deze uitwassen. 1183 Het is dus in het belang van het bedrijfsleven zelf als we aan deze uitwassen paal en perk stellen, want zo beschermen we de meeste goedwillende bedrijven tegen oneerlijke concurrentie. 1184 Die bescherming is cruciaal, want onze welvaart hebben we te danken aan onze ondernemers en alle hardwerkende Nederlanders, en zij zullen de komende jaren ook moeten zorgen voor de economische groei die hard nodig is om ons uit de coronacrisis te helpen. 1185 Maar als het algoritme van één zoekmachine, boekingswebsite of maaltijdbezorger bepaalt welke lokale ondernemer in beeld komt bij consumenten, werkt dat net zo verstikkend voor het mkb als te veel overheidsregels. 1186 Nederland kan niet zonder haar ondernemers, groot en klein, en bedrijven hebben behoefte aan een gezond ondernemingsklimaat. 1187 Dat kan alleen bestaan wanneer de overheid als marktmeester optreedt tegen uitwassen.

1188 Daar komt bij dat in een moderne economie niet alle bedrijven handelen in tastbare producten. 1189 Zo zijn data over personen en hun consumentengedrag de ‘grondstof’ waarmee digitale platforms goud geld verdienen. 1190 Om ervoor te zorgen dat deze handel volgens onze regels gebeurt, en we er belasting over kunnen heffen, moeten we zorgen dat de data in Europese centra wordt opgeslagen. 1191 Ook via eigen investeringen zal de overheid zich actiever mengen in de economie dan we de afgelopen decennia gewend waren. 1192 Daarom heeft de overheid een fonds met twintig miljard euro opgericht om te besteden aan innovatie, infrastructuur en onderwijs waar de markt dat niet zal doen. 1193 Want een snelle spoorverbinding tussen twee steden versterkt wel de Nederlandse economie als geheel, maar is niet het project waar een private investeerder direct geld aan verdient.

1194 We kunnen ook niet negeren dat geopolitiek en economie meer met elkaar verweven raken. 1195 In toenemende mate hebben ondernemers te maken met oneerlijke concurrentie van buitenlandse, staatsgeleide bedrijven. 1196 Dit zorgt ook voor het ongewenste effect dat als wij bijvoorbeeld een haven privatiseren, een ander land het via een staatsbedrijf voor het zeggen kan krijgen. 1197 Dan leidt privatisering niet tot marktwerking maar tot strategische afhankelijkheid. 1198 Deze veranderingen maken het nodig dat we de rol van de overheid als marktmeester versterken en veranderingen doorvoeren, zodat de creativiteit van het kapitalisme en de vrije markt weer werken voor de mensen. 1199 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 1200 Een sterke overheid moet soms ingrijpen in de economie. 1201 Door deelnames in strategische bedrijven en het beschermen van vitale infrastructuur houdt Nederland zeggenschap over wat er in eigen land gebeurt en beschermen we een gezonde vrije markt, die ons zoveel welvaart gebracht heeft. 1202 Dat vraagt ook om bestrijding van monopolies, kartels en misbruik van marktmacht.

- ▶ 1203 De meeste bedrijven zijn van goede wil, maar bij de ondernemingen die niet uit zichzelf aan de samenleving bijdragen, is het aan de overheid om wederkerigheid te garanderen. 1204 Daarom zorgt zij voor actieve bescherming van consumenten en kleine ondernemers en gaat de samenleving meer profiteren van economische groei via op het mkb en middeninkomens gerichte lastenverlagingen.
- ▶ 1205 Dankzij een sterke Europese Unie kunnen we via handelsverdragen met derde landen economieën gelijkwaardig naar elkaar openstellen en bedrijven die oneerlijk concurreren met staatssteun uit onze markt weren.

1206 Een economie die werkt voor de mensen

1207 Een stabiele en sterke samenleving begint met een brede middengroep. 1208 Net als in veel andere landen zien we dat juist de middengroepen onder druk staan. 1209 Bedrijfswinsten leiden minder snel tot loonsverhogingen. 1210 De hoogste inkomens profiteren sterker van economische groei en de laagste inkomens kunnen altijd een beroep doen op uitkeringen en toeslagen. 1211 De middeninkomens vallen daar vaak net buiten, maar zien wel dat hun lasten stijgen en de groei van pensioen of loon achterblijft. 1212 Dit vraagt om andere keuzes en aandacht voor het midden. 1213 Het gaat de komende jaren niet over de omvang van de overheid, maar of een sterke overheid economische groei kan stimuleren en middengroepen meer kan laten profiteren van de groeiende welvaart. 1214 De afgelopen jaren is gewerkt aan het verlagen van de inkomstenbelasting voor iedereen. 1215 De komende jaren moeten we de positie van middeninkomens in de samenleving verder versterken. 1216 Om de daarvoor benodigde economische groei te halen is het ook van belang dat we meer gaan werken en door innovatie onze productiviteit verhogen. 1217 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1218 Verlagen van de inkomstenbelasting voor middeninkomens door het introduceren van een middeninkomenskorting. 1219 We verhogen de arbeidskorting, gericht op werkende middeninkomens.
- ▶ 1220 Stimuleren van meer werken door middel van een (fulltime-)werkbonus. 1221 We introduceren een (combinatie)korting in de inkomstenbelasting voor mensen die fulltime werken.
- ▶ 1222 Een hogere overheidsbijdrage in de kinderopvang voor mensen met een middeninkomen. 1223 Zo ontlasten we werkende ouders en stimuleren we fulltime werken.
- ▶ 1224 Tegengaan van stijgende lasten door de belasting op de energierekening te verlagen, de stijging van de woonlasten te maximeren en stijging van de zorgkosten te beperken. 1225 En wanneer de overheid geld overhoudt, gaat dit voortaan automatisch naar lastenverlichting voor middeninkomens en het mkb.
- ▶ 1226 Kleine spaarders ontzien door belasting te heffen over het reëel ontvangen rendement. 1227 Om spaarders te beschermen verbieden we bovendien negatieve rentes voor het bedrag dat valt onder de grens van het depositogarantiestelsel.
- ▶ 1228 Modernisering van het belastingstelsel, door (nieuwe vormen van) kapitaal, zoals data, te belasten, en door bedrijfswinsten te belasten waar deze daadwerkelijk worden gegenereerd. 1229 De opbrengst gebruiken we voor het verlagen van de inkomstenbelasting voor middeninkomens.
- ▶ 1230 Tegengaan van onwenselijke fiscale constructies waarmee bedrijven belastingen kunnen ontduiken of ontwijken. 1231 We maken internationaal afspraken in Oeso-verband om te komen tot een minimumniveau aan belastingen. 1232 De opbrengst gebruiken we om de lasten voor middeninkomens en het mkb te verlagen.
- ▶ 1233 Vereenvoudiging van het belasting- en toeslagenstelsel, waarbij toeslagen zoveel mogelijk worden omgezet in lagere lasten.

1234 Investeren in ondernemerschap

1235 Onze economische groei hebben we te danken aan ondernemers, innovatieve startups, hardwerkende zelfstandigen, familiebedrijven, het mkb en wereldwijd opererende bedrijven. 1236 Allemaal dragen ze bij aan economisch herstel, scheppen ze banen en maken ze innovatieve producten. 1237 De coronacrisis heeft eens te meer laten zien dat het groeivermogen van Nederland staat of valt met de mogelijkheden die grote en kleine bedrijven hebben om te ondernemen. 1238 Het geld dat de overheid uitgeeft, moet eerst verdiend worden. 1239 De afgelopen jaren is gewerkt aan het versterken van ondernemerschap, onder andere door het verlagen van de vennootschapsbelasting en een investeringsaftrek voor bedrijven die investeren in de Nederlandse economie en zo bijdragen aan economische groei. 1240 Daarnaast is meer ruimte gecreëerd om fiscaal gunstig een tablet of product uit eigen zaak aan werknemers te geven. 1241 Ook is de regeldruk verminderd, bijvoorbeeld door bij nieuwe regels al vroeg te toetsen of mkb'ers er niet te veel last van hebben. 1242 Maar we zijn er nog niet. 1243 We moeten ondernemerschap blijven stimuleren. 1244 De komende jaren zetten wij in op:

- ▶ 1245 Steun aan ondernemers die getroffen zijn door de coronacrisis. 1246 We verlengen steunmaatregelen, zoals extra garantstellingen voor mkb-kredieten, lagere provisies bij de bmkb-leningen en aanpassingen in het gebruikelijk loon.
- ▶ 1247 Lagere lasten voor het mkb via een middenstandskorting waarmee we de werkgeverslasten specifiek voor kleine bedrijven verlagen en de premie voor het arbeidsongeschiktheidsfonds mede te laten afhangen van de bedrijfsgrootte.
- ▶ 1248 Vereenvoudigen en verruimen van de werkkostenregeling zodat mkb'ers meer in hun personeel kunnen investeren, bijvoorbeeld via scholing.
- ▶ 1249 Verdere vermindering en vereenvoudiging van regelgeving. 1250 Ook hanteert de overheid bij alle wetgeving een MKB-toets en vervallen alle extra regels voor het mkb automatisch na een vaste termijn, zodat we bij verlenging steeds opnieuw moeten nadenken of het nog wel nodig is.
- ▶ 1251 Betere dienstverlening bij instanties als de belastingdienst voor het mkb, bijvoorbeeld door extra (ruling)teams voor het mkb op te richten, zodat ondernemers snel weten waar ze aan toe zijn. 1252 Ook krijgen zij eerder compensatie als de belastingdienst zijn zaken niet op orde heeft, en hoeven ze niet te betalen voor het doen van belastingaangifte via bijvoorbeeld de verplichte aanschaf van digitale producten.
- ▶ 1253 Moderniseren van het faillissementsrecht, zodat mkb'ers een betere positie krijgen wanneer toeleveranciers of hun klanten hun rekening niet meer kunnen betalen.
- ▶ 1254 Meer financieringsmogelijkheden voor ondernemers. 1255 Dit doen we bijvoorbeeld door het opheffen van het verpandingsverbod en het uitbreiden van de garantieregeling voor mkb-kredieten. 1256 Ook stellen we meer garanties ter beschikking voor niet-bancaire financiering. 1257 Durfkapitaal wordt fiscaal gestimuleerd door een vrijstelling in Box 3. 1258 En we werken verder aan de kapitaalmarktunie, zodat ondernemers ook financiering uit andere landen in de EU kunnen halen.
- ▶ 1259 Schrappen van normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen bij exportkredietverzekeringen als deze strenger zijn dan wat andere Oeso-landen doen. 1260 Ook zetten we ons ervoor in dat andere landen, zoals China, zich binden aan internationale normen voor exportkredietverzekeringen. 1261 Zo krijgen Nederlandse ondernemers een eerlijke kans tegenover buitenlandse bedrijven.
- ▶ 1262 Stimuleren van innovatie in de financiële sector. 1263 We verlagen de toezichtlasten voor innovatieve financiering en creëren garantieregelingen die niet-bancaire financiering beter dekken.
- ▶ 1264 Ondersteunen van startups. 1265 We verbeteren hun toegang tot innovatieregelingen zoals de WBSO, en tot de onderzoeken en achterliggende data van publieke kennisinstellingen. 1266 Ook maken we het voor startups makkelijker om samen te werken met onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven en helpen we bij het vinden van talentvolle werknemers waarmee startups kunnen groeien.

1267 Investeren in economische groei

1268 Meer welvaart betekent meer mogelijkheden om langer, gezonder en gelukkiger te leven. 1269 De afgelopen jaren is het fundament gelegd om de welvaart in Nederland verder te vergroten. 1270 Voor de coronacrisis zijn de overheidsfinanciën op orde gebracht, is de staatsschuld fors teruggebracht en is het investeringsklimaat versterkt. 1271 Hierdoor was het mogelijk om de eerste economische klap als gevolg van het coronavirus op te vangen. 1272 Met diverse stimuleringspakketten zijn ondernemers tijdens de coronacrisis ondersteund. 1273 Dit kunnen we echter niet structureel volhouden. 1274 Daarom zullen we stevig moeten inzetten op economisch herstel en meer economische groei, zodat we onze toekomstige welvaart zeker stellen. 1275 De vraag hoe we ons geld verdienen is belangrijker dan ooit. 1276 Gerichte investeringen en een goed investerings- en ondernemersklimaat zijn daarvoor essentieel. 1277 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1278 Herstel van de economie. 1279 Het op orde brengen van de overheidsfinanciën na de coronacrisis moet in een rustig en verstandig tempo, zonder het economisch herstel onnodig te schaden. 1280 Er wordt dus niet direct bezuinigd om begrotingstekorten weg te werken. 1281 We stimuleren ondernemerschap en ondersteunen middeninkomens met verstandig financieel beleid gericht op economische groei.
- ▶ 1282 Verstandig beleid rond de overheidsfinanciën zodat de begroting en schuld in de toekomst houdbaar blijven. 1283 Tijdens de coronacrisis accepteren we een hoger tekort en hogere schuld, om te kunnen investeren in economisch herstel. 1284 Wanneer het economisch herstel doorzet, kijken we opnieuw of aanvullend beleid nodig is om economische groei te versterken en de overheidsfinanciën structureel te verbeteren. 1285 Waarbij het uitgangspunt is dat de staatsschuld houdbaar moet zijn.
- ▶ 1286 Versterken van economische groei. 1287 Er komt een nationaal groeiakkoord waar werkgevers, werknemers, overheid en kennisinstellingen gezamenlijk een groeiagenda opstellen.
- ▶ 1288 Verbetering van het Nederlandse vestigings- en investeringsklimaat. 1289 Dat betekent investeren in uitmuntend onderwijs, infrastructuur van wereldklasse, een goed functionerende arbeidsmarkt, innovatie en lage belastingen. 1290 De staatsschuld mag tijdelijk toenemen voor investeringen die het groeivermogen structureel versterken. 1291 Hiervoor zetten we het Nationaal Groeifonds in.
- ▶ 1292 Extra investeringen door bedrijven. 1293 De investeringskorting voor het bedrijfsleven (BIK) houden we in stand tot en met 2022. 1294 Daarna blijft dit budget beschikbaar om het investerings- en vestigingsklimaat te verbeteren. 1295 Investeringen door kleine bedrijven stimuleren we door de Kleinschaligheidsinvesteringsaftrek (KIA) uit te breiden.
- ▶ 1296 Duurzame groei, door verduurzamingsregelingen voor ondernemers zoals de Energie-investeringsaftrek en de Investeringssubsidie Duurzame Energie, uit te breiden.
- ▶ 1297 Innovatie en ontwikkeling van 'sleuteltechnologieën' zoals kunstmatige intelligentie via overheidsinvesteringen en financiële steun aan bedrijven, bijvoorbeeld via het fonds Invest-NL. 1298 De overheid gaat meer samenwerken met bedrijven en kan een groter deel van het mogelijke verlies dekken bij risicovolle maar innovatieve projecten. 1299 Zo versterken we ook innovatieve regionale centra zoals Brainport Eindhoven en de Foodvalley rond Wageningen.
- ▶ 1300 Groei van Schiphol en de Rotterdamse haven zodat Nederland als handelsland verbonden blijft met de wereld. 1301 We investeren daarnaast in infrastructuur en verbindingen met onze buurlanden, ook in de grensregio's.
- ▶ 1302 Aantrekken van buitenlandse bedrijven en hun hoofdkantoren. 1303 Ook voorkomen we dat (grote) bedrijven vertrekken naar het buitenland. 1304 Daarvoor houden we lasten laag en blijven we investeren in infrastructuur en onderwijs. 1305 Ook breiden we het budget en de bevoegdheden van het Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA) uit.
- ▶ 1306 Europese harmonisatie op het gebied van CO₂-heffingen en een Europese hervorming van het Emissie Handelssysteem (ETS). 1307 Zo zetten we Nederlandse ondernemers niet op achterstand.

1308 Modernisering van de economie

1309 De wereld verandert snel als gevolg van globalisering en technologische vooruitgang. 1310 Dat biedt veel kansen voor Nederlandse ondernemers, die hun goederen en diensten over de hele wereld kunnen verkopen. 1311 Nieuwe technologische ontwikkelingen stellen ons bovendien in staat om over de hele wereld met elkaar te communiceren, gegevens uit te wisselen en boodschappen te doen. 1312 Deze ontwikkelingen stellen ondernemers ook voor nieuwe uitdagingen, zoals concurreren met staatsgeleide bedrijven (Big State) en snel opkomende digitale bedrijven (Big Tech), die de (digitale) economie volledig dreigen te domineren. 1313 Dit ondermijnt het gelijke speelveld voor ondernemers en de positie van consumenten. 1314 Geopolitiek, economie en technologie raken steeds meer met elkaar vermengd. 1315 Nederlandse mkb'ers verdienen daarom meer bescherming tegen oneerlijke concurrentie van Big Tech- en Big State-bedrijven. 1316 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1317 Voorkomen van te dominante bedrijven. 1318 We verzetten ons zich tegen het streven van sommige EU-lidstaten om het mededingingsrecht te versoepelen en 'Europese kampioenen' op te richten. 1319 We willen juist een competitieve interne markt waarbij de Europese Commissie als marktmeester ingrijpt wanneer bedrijven (uit derde landen) misbruik maken van hun macht. 1320 Zo moeten de boetes voor het overtreden van mededingingsregels omhoog.
- ▶ 1321 Sterker toezicht op marktmacht. 1322 We geven de Autoriteit Consument en Markt (ACM) meer bevoegdheden. 1323 Zo kan de ACM bedrijven en bedrijfstakken afsplitsen en 'structurele maatregelen' opleggen, zoals een tijdelijk verbod op het opkopen van startups wanneer dominante bedrijven concurrentie proberen uit te sluiten.
- ▶ 1324 Bestrafen van misbruik door de nationale boetes voor marktmisbruik en kartelvorming te verhogen.
- ▶ 1325 Het versterken van consumentenrechten. 1326 We beschermen consumenten tegen fraude op webwinkels, pakken neprecensies aan, maken het transparant wanneer iets een advertentie is en dragen bij aan de oprichting van consumentenorganisaties.
- ▶ 1327 Versterken van de positie van kleine ondernemers tegen de overheid. 1328 We scherpen de Wet Markt en Overheid aan, zodat het voor overheden moeilijker wordt om ondernemers weg te concurreren.
- ▶ 1329 Internationale afspraken over een minimumniveau voor de bijdrage aan de samenleving van bedrijven in het land waar ze gevestigd of actief zijn.
- ▶ 1330 Een gelijk speelveld tussen het lokale mkb en grote (tech)bedrijven, bijvoorbeeld waar het gaat om inkoopmacht of belastingplicht.

1331 De ondernemende staat

1332 Om innovatieve bedrijvigheid in Nederland te houden, zal de overheid in de toekomst vaker in groeiende, veelbelovende ondernemingen investeren. 1333 Tot voor kort financierde de staat alleen onderzoek en ontwikkeling, en konden marktpartijen daar een verkoopbaar product van maken. 1334 Als liberalen voelden we ons daar goed bij, want de overheid moet zuinig zijn met belastinggeld.

1335 Maar helaas zien we nu dat buitenlandse investeerders en overheden azen op onze kennis en de veelbelovende 'start ups' die met geld van de Nederlandse belastingbetaler tot stand komen, en de kennis en toekomstige banen mee de grens over nemen. 1336 Dan is het nodig dat de overheid soms een aandeel neemt in de vervolgstap.

1337 Daarom investeerde de staat dit jaar 20 miljoen euro in een opkomende producent van nieuwe geavanceerde chips, om de productie in het cluster van bedrijven en onderwijsinstellingen rondom Eindhoven te houden. 1338 Als we als samenleving waarde voor het onderzoeksgeld van de overheid willen zien, zal het vaker nodig zijn dat 'de staat als ondernemer' zo'n actieve rol speelt.

1339 Aanpassen aan nieuwe markten

- ▶ 1340 Moderniseren van het Europese mededingingsrecht om (platform)bedrijven die data als verdienmodel hebben of hun diensten 'gratis' aanbieden, effectiever aan te pakken wanneer zij hun marktpositie misbruiken. 1341 We vergroten de rol van 'data' en 'gegevens' binnen het mededingingsrecht, de definitie van 'markten' wordt verbreed en er komen nieuwe meldingsdrempels.
- ▶ 1342 Mogelijkheden om (Big Tech-)bedrijven die hun marktmacht misbruiken (in Europees verband) open te breken.
- ▶ 1343 Regelgeving die 'data' tot persoonlijk eigendom maakt. 1344 Dat betekent dat Big Tech-bedrijven moeten betalen voor het gebruik van persoonlijke data. 1345 De data van kinderen worden op voorhand beter beschermd en kindermarketing wordt tegengegaan.
- ▶ 1346 De verplichte opslag van persoonlijke data van Europeanen in Europa zelf, zodat Europese privacywetgeving van toepassing blijft. 1347 We investeren in het opzetten van een Europees alternatief voor opslag van vitale data.
- ▶ 1348 Delen van data door dominante platformbedrijven. 1349 We leggen dominante platformbedrijven aanvullende eisen op om concurrentie en interoperabiliteit te versterken. 1350 Zo worden zij verplicht om hun data of platformen te delen met andere bedrijven wanneer consumenten dit wensen, bijvoorbeeld bij het overstappen naar andere dienstverleners.
- ▶ 1351 Hervormen van het belastingrecht, waarbij technologiebedrijven belasting betalen op de plek waar zij daadwerkelijk klanten hebben, in plaats van de plek waar zij winsten inboeken. 1352 Als deze afspraken te lang op zich laten wachten, voeren we een digitaaldienstenbelasting in, waarbij we het mkb ontzien.

1353 Het belang van groei

1354 Om te zorgen dat Nederland de komende decennia een van de beste landen ter wereld blijft om in te leven, moeten we vol inzetten op economische groei. 1355 Want economische groei is zoveel meer dan alleen geld. 1356 Het stelt ons in staat om te investeren in een duurzame samenleving, zonder dat dit ten koste gaat van uitgaven aan zorg en onderwijs, terwijl mensen er wel in koopkracht op vooruit gaan.

1357 Op papier weten we in Nederland vaak wel wat er nodig is om onze arbeidsproductiviteit te verhogen, maar de praktijk blijft weerbarstig. 1358 We praten over 'een leven lang leren', zonder dat het echt gebeurt. 1359 Vernieuwingen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt zijn nodig zodat werknemers en mkb'ers zich echt aanpassen aan continue veranderende technologieën en markten.

1360 Soms moet de overheid een actieve rol nemen. 1361 Bijvoorbeeld met investeringen via het nieuwe groeifonds in onderzoek en innovatie rond kunstmatige intelligentie. 1362 Dat is een van de 'sleuteltechnologieën', die onze samenleving en economie zal transformeren, zoals eerder de boekdrukkunst en de stoommachine dat deden. 1363 En om de knapste koppen ter wereld op te leiden, zal de overheid moeten zorgen voor excellent onderwijs. 1364 Met voldoende geld voor onderzoek en ontwikkeling door bedrijven, universiteiten en kennisinstellingen kan Nederland een vooraanstaande rol spelen.

1365 Ook goede infrastructuur is cruciaal, zodat bedrijven makkelijk kunnen samenwerken en werknemers een andere baan niet vanwege de reistijd afslaan. 1366 Want fysieke verbindingen maken de ecosystemen mogelijk waarin innovatie plaatsvindt. 1367 Denk aan de Nederlandse topcentra rond Eindhoven en Wageningen. 1368 Op die plekken kunnen we onze economie en landbouw niet alleen schoner maken, maar ook nog geld verdienen aan de innovatie. 1369 Zo zijn de grote veranderingen van deze eeuw geen bedreiging en kostenpost, maar het fundament onder onze toekomstige economische groei.

1371 Beschermen van de vrije markt

- ▶ 1372 Internationale handel op basis van wederkerigheid, waarbij bedrijven uit derde landen alleen ongehinderd toegang hebben tot de Europese interne markt als zij ook hun thuismarkt openstellen. 1373 Handelsverdragen zijn hiervoor het meest effectieve middel.
- ▶ 1374 Extra heffingen en desnoods weren van de interne markt bij bedrijven van buiten de Europese Unie die de markt ondermijnen, bijvoorbeeld omdat ze staatssteun ontvangen.
- ▶ 1375 Aanscherpen van het mededingingsrecht en staatssteunregels voor bedrijven van buiten de Europese Unie die op de interne markt actief willen zijn, zodat zij geen oneigenlijk voordeel meer hebben ten opzichte van Europese bedrijven.
- ▶ 1376 Nieuw en strenger toezicht op ongereguleerde monopolisten en bedrijven die staatssteun ontvangen van buiten de Europese Unie.
- ▶ 1377 Uitgebreider screenen van investeringen van buiten Europa. 1378 We introduceren een meldingsplicht bij investeringen in vitale sectoren en sleuteltechnologie, en verbieden investeringen die leiden tot ongewenste beïnvloeding. 1379 We voeren de mogelijkheid tot een nationaal veiligheidsbeslag in om verkoop van vitale bedrijven of kennis te voorkomen.
- ▶ 1380 Beter beschermen van strategische sectoren. 1381 We breiden de lijst met strategische sectoren uit zodat delen van de gezondheidszorg er ook onder vallen en zetten in op Europese afspraken om strategische sectoren gezamenlijk te beschermen of op te bouwen. 1382 We nemen eerder een staatsdeelneming in bedrijven, als dit het nationaal (economisch) belang kan beschermen. 1383 De overheid versterkt het toezicht op de digitale veiligheid van vitale bedrijven.
- ▶ 1384 Beschermen van Nederlandse ondernemers en productieprocessen in tijden van crisis. 1385 We behouden kritieke productieprocessen (zoals medische apparatuur of medicijnen) in Europa. 1386 Bovendien voorkomen we zo veel mogelijk dat hele bedrijfstakken voor toelevering van grondstoffen van één land afhankelijk zijn. 1387 We leggen meer en grotere strategische (medische) voorraden aan, ook van kritieke materialen, zoals dat nu met olie gebeurt.
- ▶ 1388 Beschermen van ondernemers tegen diefstal van bedrijfsgeheimen. 1389 De inlichtingendiensten krijgen meer budget voor het beschermen van economische belangen en economische spionage voor buitenlandse mogendheden wordt strafbaar.

Werk en Zekerheid

► 1390 Werk en Zekerheid

1391 De uitgangspunten achter onze sociale zekerheid staan nog steeds overeind, maar de uitwerking past niet meer bij de huidige tijd. 1392 Wij gaan uit van het principe dat iedereen die naar vermogen bijdraagt aan de samenleving, kan rekenen op steun als het tegenzit, en dan zelf probeert om zo snel mogelijk weer op eigen benen te staan. 1393 Iedere werkende, ongeacht contractvorm, verdient een goed vangnet tegen werkloosheid of arbeidsongeschiktheid. 1394 Om effectieve sociale zekerheid te garanderen hebben wij ook in het verleden gepleit voor hervormingen. 1395 Nu is het probleem dat de sociale zekerheid voor een deel van de samenleving te weinig biedt. 1396 En die mensen bevinden zich vaak in de middengroepen. 1397 Terwijl juist zij een fors deel van de premies en belastingen betalen. 1398 Het is tijd de wederkerigheid te versterken door deze groepen meer te laten profiteren. 1399 Veel toeslagen en belastingkortingen zijn bijvoorbeeld gericht op lagere inkomens, waardoor mensen nauwelijks profiteren als zij wat meer uren gaan werken of een salarisverhoging krijgen. 1400 Zo staat er een straf op het nemen van verantwoordelijkheid. 1401 Zeker voor een gezin met kinderen is het leven al snel erg duur. 1402 Om daar wat aan te doen zijn extra belastingkortingen en kinderopvangtoeslag voor werkenden in de middengroepen nodig.

1403 Ook een deel van de zzp'ers komt er niet goed vanaf. 1404 De afgelopen jaren is er veel aandacht geweest voor mensen die eigenlijk niet echt ondernemer zijn, maar tegen hun zin in de positie van 'zelfstandige' terechtkomen. 1405 Maar het helpen van zzp'ers vraagt ook dat we een duidelijk onderscheid maken en oog hebben voor de zelfstandigen die best zelf willen ondernemen en een aardig uurtarief rekenen, maar telkens ervaren dat onze arbeidswetgeving en sociale zekerheid gebaseerd zijn op werknemers met een arbeidscontract. 1406 Als mensen dan voor zichzelf beginnen, bestraffen we hun ondernemingszin. 1407 Een arbeidsongeschiktheidsverzekering waar iedereen terecht kan, biedt dan echte keuzevrijheid tussen een dienstverband en zelfstandig ondernemerschap.

1408 De analyse van de Commissie-Borstlap bevestigt onze overtuiging dat hervormingen op de arbeidsmarkt nodig zijn, om de arbeidsmarkt beter te laten werken voor gewone mensen en het mkb. 1409 Bij een arbeidsmarkt die blijft veranderen hoort bovendien een flexibele zekerheid voor werknemers. 1410 Een flexicurity naar Deens model, met een hogere uitkering direct na baanverlies en gericht op het vinden van nieuw werk met extra mogelijkheden voor scholing. 1411 Dat is ook goed voor bedrijven. 1412 Als we de financiële risico's voor het mkb verminderen als zij mensen in dienst nemen, dan zorgt dat voor meer banen en economische groei. 1413 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 1414 Een sterke overheid die zorgt voor een goedwerkend vangnet bij inkomensverlies of arbeidsongeschiktheid voor alle werkenden, inclusief zzp'ers.
- 1415 Wederkerigheid waarbij iedereen die naar vermogen bijdraagt aan de Nederlandse samenleving wordt beloond, en mensen die minder bijdragen, ook minder een beroep kunnen doen op de samenleving.
- 1416 Onderscheid in de omvang van bedrijven, zodat kleinere ondernemers minder risico lopen als een van hun werknemers iets overkomt.

1417 Ondersteuning ondernemers

1418 Veel ondernemers zijn geraakt door de coronacrisis. 1419 Dit geldt bijvoorbeeld voor bedrijven in de horeca, reisbranche, evenementen, cultuur en detailhandel en andere sectoren waar de crisis zich doet voelen. 1420 Om hen te ondersteunen zijn omvangrijke steunmaatregelen ingevoerd. 1421 Voor veel ondernemers blijft economisch herstel hard nodig. 1422 De prioriteit van overheidsmaatregelen die dat herstel faciliteren ligt bij de vele bedrijven in het midden- en kleinbedrijf (mkb). 1423 De afgelopen jaren zijn belangrijke stappen gezet om de problemen met loondoorbetaling bij ziekte aan te pakken en het ontslagrecht te vereenvoudigen. 1424 Ook is veel aandacht besteed aan het voorkomen van schijnconstructies en het verminderen van de fiscale verschillen tussen werknemers en zzp'ers. 1425 De komende jaren is er behoefte aan gerichte lastenverlichting en het verkleinen van financiële risico's voor kleine werkgevers. 1426 Zelfstandigen moeten een betere bescherming krijgen tegen inkomensverlies en schijnconstructies worden verder beperkt. 1427 Daar staat tegenover dat echte zelfstandigen ruimte en zekerheid verdienen. 1428 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1429 Lagere lasten voor het mkb, via een middenstandskorting waarmee we de werkgeverslasten specifiek voor kleine bedrijven verlagen en door de premie voor het arbeidsongeschiktheidsfonds mede te laten hangen van de bedrijfsgrootte.
- ▶ 1430 Minder risico's voor kleine bedrijven die mensen in dienst nemen. 1431 We zonderen kleine werkgevers uit van bovenwettelijke afspraken over loondoorbetaling bij ziekte in een sectorale cao. 1432 Zij mogen wel zelf kiezen om meer te doen dan hun wettelijke plicht.
- ▶ 1433 Verlagen van de loondoorbetaling bij ziekte voor kleine werkgevers met minder dan 25 werknemers naar één jaar. 1434 De overheid compenseert het tweede jaar, zodat kleine werkgevers sneller mensen in dienst zullen nemen.
- ▶ 1435 Meer hulp voor kleine ondernemingen die moeten stoppen door pensionering, ziekte of overlijden. 1436 We zorgen dat zij de compensatie voor de transitievergoeding aan hun werknemers ook als voorschot kunnen krijgen. 1437 Dit helpt ondernemers die hun geld vast hebben zitten in hun bedrijf.
- ▶ 1438 Meer voorspelbaarheid voor kleine werkgevers. 1439 We maken het mogelijk om de opzegtermijn van werknemers contractueel te verlengen naar drie maanden, zodat kleine bedrijven meer tijd hebben om te zorgen voor goede opvolging. 1440 De langere opzegtermijn geldt dan ook voor de werkgever.
- ▶ 1441 Een beter vangnet voor ondernemers en zelfstandigen (zzp'ers). 1442 We stellen ondernemers en zelfstandigen die in de bijstand terechtkomen het eerste jaar vrij van de vermogenstoets. 1443 Dit voorkomt dat ondernemers die bereid waren risico's te nemen, direct hun eigen woning moeten verkopen of hun pensioenvermogen moeten opeten.

1444 Zelfstandigen (zzp)

- ▶ 1445 Een betaalbare, verplichte basisverzekering voor arbeidsongeschiktheid voor zelfstandigen. 1446 Door deze verzekering op basisniveau in te richten en collectief te organiseren, blijft de premie laag. 1447 Ook komt er een acceptatieplicht, zodat mensen die een ziekte gehad hebben, zich kunnen verzekeren wanneer ze hun leven weer oppakken.
- ▶ 1448 Een uitzondering op de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen die een private arbeidsongeschiktheidsverzekering hebben en voor de agrarische sector. 1449 De agrarische sector kent zelf goede regelingen, waardoor de verplichting niet nodig is. 1450 Ook zonderen we mensen uit die een klein inkomen (bij)verdienen, bijvoorbeeld door naast hun baan een kleine webwinkel te runnen.
- ▶ 1451 Meer mogelijkheden voor zelfstandigen om fiscaalvriendelijk pensioen op te bouwen, zowel via pensioenfondsen als via individuele (verzekerings)producten. 1452 Zelfstandigen krijgen hierbij de mogelijkheid tussentijds een deel van hun pensioen op te nemen voor scholing.
- ▶ 1453 Een eigen positie voor zzp'ers in de Sociaal-Economische Raad (SER), naast werkgevers en vakbonden. 1454 Zelfstandigen kunnen zo meepraten over beleid dat hen direct raakt.
- ▶ 1455 Scherper onderscheid tussen echte zelfstandigen en schijnzelfstandigen. 1456 Er komt voor zzp'ers een eigen rechtspositie in het Burgerlijk Wetboek, naast werknemers. 1457

Minimale eisen voor zzp-schap zijn dat iemand zelf beslist over het aannemen of weigeren van opdrachten en zijn eigen tarieven kan vaststellen. 1458 Hierdoor is de beoordeling of iemand een echte zzp'er is objectiever en voorspelbaarder en minder afhankelijk van interpretatie.

- ▶ 1459 Aanpakken van schijnconstructies. 1460 Werkgevers die mensen onterecht inhuren als zzp'er om premies te ontwijken, krijgen een boete van de belastingdienst. 1461 Door het wettelijke onderscheid tussen zzp'ers en werknemers te verhelderen, kan de belastingdienst weer actief handhaven. 1462 Ook zijn deze werkgevers verplicht om schijn-zzp'ers weer in dienst te nemen.

1463 Meer sociale bescherming

1464 Iedereen die naar vermogen bijdraagt aan de samenleving, kan terugvallen op bescherming als het tegengit. 1465 De overheid heeft de verantwoordelijkheid om voor iedere Nederlander een basisniveau aan sociale zekerheid te garanderen. 1466 Daarbij hoort een goed functionerend sociaal vangnet dat gericht is op inkomensbescherming en ondersteuning naar nieuw werk. 1467 Ons doel is dat zoveel mogelijk mensen aan het werk zijn, in plaats van langs de kant staan. 1468 Hierbij hanteren we de principes van flexicurity: een hogere werkloosheidsuitkering die omlaag gaat naarmate deze langer duurt, eenvoudiger ontslagrecht en sterke re-integratie naar nieuw werk. 1469 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1470 Meer sociale bescherming door een hogere uitkering direct na baanverlies. 1471 De WW-uitkering gaat in de eerste drie maanden omhoog en daarna omlaag. 1472 De WW beperkt hierdoor het inkomensverlies bij ontslag en stimuleert zo snel mogelijk nieuw werk te vinden.
- ▶ 1473 Modernisering van het ontslagrecht zodat kleine ondernemers sneller mensen in dienst nemen. 1474 Daarbij kan de rechter een ondernemer niet dwingen iemand in dienst te houden die niet functioneert of die de persoonlijke verhoudingen verstoort. 1475 Daar staat tegenover dat de rechter een hogere vergoeding op kan leggen na onterecht ontslag.
- ▶ 1476 Minder risico's voor werkgevers om mensen in vaste dienst te nemen. 1477 Werkgevers betalen voor mensen in vaste dienst minder premie, zodat het loont om mensen in vaste dienst te nemen. 1478 Ook stimuleren we werkgevers om meer voltijdscontracten aan te bieden. 1479 Moderne contractvormen zoals oproep-, payroll- en uitzendcontracten blijven wel mogelijk om onvoorspelbaar werk te organiseren en kleine werkgevers te ontlasten. 1480 Jongeren tot 21 jaar worden uitgezonderd van de hoge WW-premie voor flexibele en tijdelijke contracten.
- ▶ 1481 Betere begeleiding naar werk. 1482 We maken het aantrekkelijk om met een bijstandsuitkering te starten met werken in deeltijd door ruimere bijverdiengrenzen. 1483 Wie een bijstandsuitkering aanvraagt krijgt een intakegesprek waarbij een concreet plan wordt opgesteld richting werk. 1484 Daarbij verbeteren we ook de baankansen voor mensen met een arbeidsbeperking, door begeleiding en ondersteuning op de werkvloer en door ervoor te zorgen dat werken altijd loont.
- ▶ 1485 Een transparant beoordelingssysteem (schattingsbesluit) voor arbeidsongeschiktheid, dat beter aansluit bij de praktijk. 1486 Daarbij kijken we naar wat mensen wel kunnen en schrijven we mensen minder snel af.
- ▶ 1487 Eén samengevoegde en meer overdraagbare verlofregeling voor zaken als geboorte, ouderschap, kortdurende zorg en calamiteiten, zodat mensen verlof kunnen inzetten op een manier die bij hun situatie past.
- ▶ 1488 Een hoger minimumloon, zodat werken ook voor de lagere inkomens meer loont. 1489 Daarbij maken we de bestaande loonkostenvoordelen gericht. 1490 Uitkeringen stijgen niet automatisch mee met het minimumloon, met uitzondering van AOW en arbeidsongeschiktheid.
- ▶ 1491 Activeren van mensen in de bijstand door een tegenprestatie. 1492 We vragen van iedereen een maximale inspanning om het Nederlands voldoende (B1-niveau) te beheersen. 1493 Persoonlijke aandacht voor de begeleiding van een bijstandsgerechtigde vanuit de gemeente is daarbij essentieel.
- ▶ 1494 Het terugbrengen van de menselijke maat in de uitvoering. 1495 Er zijn de afgelopen jaren teveel voorbeelden geweest van burgers en ondernemers die onterecht als fraudeur

aangemerkt werden. 1496 De aanpak van fraude mag er niet toe leiden dat iemand die een foutje maakt gelijk als fraudeur wordt bestempeld. 1497 Om dit te veranderen versterken we de interne checks in de uitvoering en dringen we tegelijkertijd onduidelijk, juridisch taalgebruik terug in de communicatie van de overheid.

1498 Scholing en re-integratie

- ▶ 1499 Een persoonlijke leerrekening voor iedere werknemer om scholing mee te betalen. 1500 We laten de fiscale vrijstelling voor scholingskosten hier beter op aansluiten, zodat werkgevers de leerrekening kunnen vullen. 1501 Werkenden kunnen deze leerrekening ook meenemen naar een nieuwe baan. 1502 We ondersteunen hiermee dat mensen actief nadenken over hun carrière en scholing volgen die daar het beste bij past.
- ▶ 1503 Vergroten van baankansen door het fiscaal aantrekkelijk te maken om een transitievergoeding te gebruiken voor omscholing. 1504 Een werkgever die binnen het eerste jaar een contract niet verlengt, hoeft geen transitievergoeding uit te keren. 1505 Dit stimuleert werkgevers om mensen in dienst te nemen. 1506 Ook helpt het kleine en startende ondernemers die niet zeker weten of ze voor langere tijd werk hebben.
- ▶ 1507 Gerichtte begeleiding naar werk door meer persoonlijke dienstverlening van het UWV en gemeenten, aangevuld met de kennis van gespecialiseerde private bureaus. 1508 Van mensen die begeleiding krijgen verwachten we dat ze hun best doen om snel waar aan het werk te gaan.
- ▶ 1509 Begeleiding van werkzoekenden naar sectoren met personeelstekorten. 1510 Daarom zetten we minstens de helft van de scholingssubsidie uit het nieuwe STAP-budget in voor omscholing naar beroepen met grote personeelstekorten.

1511 Digitale taks

1512 Het is bijna vanzelfsprekend dat we ons sociale stelsel financieren op basis van werk en inkomen. 1513 Werknemers dragen een deel van hun salaris af in ruil voor zekerheid dat ze bij tegenslag niet direct zonder inkomen zitten, en ook werkgevers betalen fors mee aan deze collectieve voorzieningen. 1514 Dat systeem had lange tijd zijn logica, maar inmiddels kraakt en piept het. 1515 Veel belastingen en premies drukken zwaar op bedrijven die mensen in dienst willen nemen. 1516 Zo bestraft ons sociale stelsel werken terwijl we werken juist willen belonen. 1517 En wanneer data, robots, kunstmatige intelligentie en andere vormen van kapitaal veel financiële waarde creëren, komen de verhoudingen onder druk te staan. 1518 Ondernemers met mensen in dienst betalen zich suf, terwijl andere sectoren amper betalen. 1519 Terwijl we juist willen dat alle sectoren hun fair share bijdragen aan een waardevolle voorziening zoals verzekeringen tegen werkloosheid en arbeidsongeschiktheid.

1520 De vaak gehoorde roep om meer belasting op vermogen en minder op arbeid biedt geen volledige oplossing. 1521 We willen ook niet dat het spaargeld, het huis of de oudedagsreserve van grote groepen mensen in beeld komt voor extra belastingen. 1522 Een logische oplossing is dan om belastingen en premies niet alleen meer te baseren op de mensen die je in dienst hebt, maar bedrijven ook te laten bijdragen aan het sociale stelsel als zij robots of andere systemen in plaats van werknemers 'in dienst hebben' of als kapitaal en data de bron van hun verdiensten zijn. 1523 Voor een toekomstbestendig sociaal stelsel moeten we daarom nadenken over nieuwe vormen van (digitale) heffingen, waarmee we de lasten op werken weer kunnen verlagen.

1524 Schuldenproblematiek

1525 Het aantal mensen met problematische schulden neemt toe. 1526 Grote bedrijven bieden te makkelijk producten aan via flexibele financieringsvormen, terwijl zij weten dat een gedeelte van hun klanten dit eigenlijk niet kan betalen. 1527 Er ontstaan ook problemen door grote (terug) vorderingen van de overheid, bijvoorbeeld als er teveel toeslagen zijn uitbetaald. 1528 De afgelopen jaren is met de brede schuldenaanpak al veel geïnvesteerd in de aanpak van problematische schulden door gemeenten. 1529 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1530 Ademruimte voor mensen met problematische schulden om de problemen samen met een hulpverlener op een rij te zetten en verdere escalatie te voorkomen. 1531 Schuldhulpverleners krijgen hiervoor aanvullende, wettelijke mogelijkheden om de schuldsituatie twee maanden te bevroren.
- ▶ 1532 Mensen sneller uit schuldenproblematiek halen door een schuldregeling. 1533 We maken dit minnelijk traject mogelijk zonder voorafgaande goedkeuring van de rechter als twee derde van de schuldeisers akkoord gaat. 1534 Daarbij gelden wel beschermingsvoorwaarden voor mkb'ers onder de schuldeisers. 1535 Kleine schuldeisers krijgen compensatie als zij door zulke afspraken in de problemen komen.
- ▶ 1536 Meer mogelijkheden voor gemeenten om overheden die schuldeiser zijn mee te laten werken aan een schuldhelptraject. 1537 Overheidsschuldeisers dragen financieel bij aan de kosten van gemeentelijke schuldhelpverlening.
- ▶ 1538 Bescherming van kinderen bij verkeerde keuzes van hun ouders. 1539 Daarom krijgt de betaling van kinderalimentatie voorrang op de aflossing van schulden.

1540 Arbeidsmigratie

1541 Arbeidsmigranten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de Nederlandse economie. 1542 Specialisten van buiten Europa zijn bijvoorbeeld nodig voor de Nederlandse hightech industrie en voor bedrijven die wereldwijd concurreren. 1543 Het is belangrijk dat de Nederlandse wetgeving past bij wat onze economie nodig heeft en tegelijkertijd problemen en misbruik tegengaat. 1544 We voorkomen dat arbeidsmigranten alleen naar Nederland komen om te profiteren van Nederlandse sociale voorzieningen en treden op tegen misstanden aan de onderkant van de arbeidsmarkt. 1545 Tegelijkertijd stimuleren we het aantrekken van toptalenten uit de hele wereld, zoals bijzondere vakmensen, topwetenschappers en briljante ondernemers. 1546 De afgelopen jaren is gewerkt aan een speciale kennismigrantenregeling en een startup visum. 1547 We blijven het economische migratiebeleid aanpassen om Nederland aantrekkelijk te houden voor talenten die een bijdrage aan Nederland leveren. 1548 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1549 Een puntensysteem voor het reguliere (economische) migratiebeleid. 1550 We selecteren arbeidsmigranten waar structureel behoefte aan is, op basis van een puntensysteem voor bijvoorbeeld opleidingsniveau, taalkennis, werkervaring en structurele behoefte. 1551 Het puntensysteem zorgt ervoor dat arbeidsmigratie uit landen buiten de Europese Unie gericht is op het hoge segment van de arbeidsmarkt waar vacatures moeilijk vervulbaar zijn. 1552 We willen ook dat mensen die hier langere tijd komen werken de Nederlandse taal leren.
- ▶ 1553 Aparte sociale zekerheid voor arbeidsmigranten van buiten de Europese Unie. 1554 Zij krijgen een (lagere) individuele sociale verzekering en zijn uitgesloten van het reguliere sociale zekerheidsstelsel. 1555 Hier staat tegenover dat zij hun individuele verzekering kunnen meenemen naar hun land van herkomst om terugkeer te bevorderen.
- ▶ 1556 Een ingroeimodel voor sociale zekerheid binnen de Europese Unie. 1557 Hiermee maakt iemand pas aanspraak op WW of bijstand als diegene een bijdrage geleverd heeft aan Nederland.
- ▶ 1558 Aanpakken van uitkeringstoerisme. 1559 We bestrijden misbruik van WW-rechten door de vakantieregeling WW aan te passen. 1560 Daarbij kennen we vakantie-rechten voortaan toe

op basis van opbouw in plaats van per kalenderjaar.

- ▶ 1561 Aanpakken van overlast bij huisvesting van arbeidsmigranten. 1562 We willen dat verhuurders verantwoordelijk zijn om overlast bij de huisvesting van arbeidsmigranten tegen te gaan. 1563 Gemeenten en de Inspectie SZW gaan daar extra op handhaven. 1564 Daarnaast komen er wettelijke eisen aan de kwaliteit van huisvesting voor arbeidsmigranten en aan de voorwaarden waaronder de werkgever dit zelf mag organiseren, in plaats van de bestaande convenanten.
- ▶ 1565 Gericht woonbeleid in gemeenten met bedrijven waar veel expats en arbeidsmigranten werken. 1566 Dit voorkomt dat er verdringing plaatsvindt op de woningmarkt en dat problemen zich verplaatsen naar buurgemeenten. 1567 Gemeenten kunnen hierbij ook tijdelijke huisvesting inzetten, die is vrijgesteld van de verhuurderheffing. 1568 Het Rijk kan zo nodig gemeenten verplichten om voor extra (tijdelijke) woonruimte te zorgen.
- ▶ 1569 Terugdringen van dubieuze uitzendbureaus met wettelijke kwaliteitseisen. 1570 Alle uitzendbureaus zijn dan verplicht een kwaliteitscertificaat te hebben, zoals het SNA-keurmerk. 1571 Uitzendbedrijven die arbeidsmigranten onder het minimumloon laten werken, raken hun certificaat kwijt en mogen geen personeel meer uitzenden.
- ▶ 1572 Een verbod voor malafide uitzendondernemers om een nieuw uitzendbureau op te richten. 1573 De Inspectie SZW krijgt daarvoor de bevoegdheid om een bestuursrechtelijk bestuursverbod op te leggen aan malafide uitzendondernemers die meermaals zijn beboet. 1574 Zij kunnen dan geen nieuw bedrijf meer oprichten om boetes en maatregelen te omzeilen.

1575 Pensioen

1576 Gelukkig worden we gemiddeld genomen ouder. 1577 Met een stijgende levensverwachting, stijgt ook de pensioenleeftijd. 1578 De afgelopen jaren is de snelheid waarmee de pensioenleeftijd stijgt vertraagd. 1579 Ook is gewerkt aan de modernisering van het aanvullend pensioen. 1580 Daarbij is het belangrijk dat mensen zich niet druk meer hoeven te maken over dekkingsgraden, rekenrente en andere technische begrippen. 1581 Er is behoefte aan een begrijpelijk pensioenstelsel, waarin iedereen kan zien hoeveel er voor hem of haar is ingelegd en hoeveel beleggingswinst daarop gemaakt is. 1582 We voorkomen pensioenkortingen zoveel mogelijk. 1583 Werkenden krijgen meer invloed op hoeveel ze sparen en voor ondernemers en zzp'ers maken we het aantrekkelijker om pensioen op te bouwen. 1584 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1585 Meer flexibiliteit voor mensen die langer willen doorwerken. 1586 We maken het mogelijk om de AOW-uitkering twee jaar later te laten beginnen in ruil voor een hogere maandelijkse uitkering.
- ▶ 1587 Een transparant en begrijpelijk pensioenstelsel. 1588 Alle deelnemers krijgen eenvoudig inzicht in hoeveel pensioenpremie er voor hen is ingelegd, hoe dat rendeert en hoeveel pensioen daarmee is opgebouwd. 1589 Daarbij verdwijnt de zogenaamde doorsneepremie die ervoor zorgt dat sommige deelnemers teveel betalen en andere te weinig.
- ▶ 1590 Een eerlijke overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. 1591 Pensioenfondsen maken aan hun deelnemers duidelijk hoe hun rechten uit het oude systeem overgaan naar het nieuwe systeem. 1592 Voor mensen die erop achteruit gaan, is hierbij duidelijk hoe zij compensatie krijgen.
- ▶ 1593 Pensioen dat meebeweegt met de rest van de economie. 1594 Pensioenfondsen kunnen de pensioenen sneller indexeren zodra het beter gaat. 1595 Daar staat wel tegenover dat pensioen bij tegenvallende beleggingsresultaten sneller omlaag gaat.
- ▶ 1596 Maatwerk met beleggen voor verschillende leeftijden. 1597 We zorgen ervoor dat alle generaties een zo goed mogelijk pensioen krijgen. 1598 Voor jongeren mogen pensioenfondsen meer risico nemen in hun beleggingsbeleid, omdat dit op termijn het meeste rendement oplevert. 1599 Ouderen krijgen juist meer zekerheid op een waardevast pensioen.
- ▶ 1600 Ruimere wettelijke mogelijkheden voor automatische waardeoverdracht tussen pensioenpotjes, zodat mensen die meerdere banen hebben gehad toch een eenduidig

pensioen opbouwen.

- ▶ 1601 Keuzevrijheid bij het sparen voor pensioen. 1602 We maken het mogelijk om maximaal vijf jaar de pensioenpremie stop te zetten. 1603 Daardoor is meer inkomen beschikbaar op het moment dat iemand het hard nodig heeft. 1604 Daar staat dan wel een lager pensioen tegenover.
- ▶ 1605 Meer ruimte om over het eigen pensioengeld te beschikken. 1606 We maken het mogelijk om tien procent van het pensioen in één keer op te nemen, bijvoorbeeld om hypotheekschulden af te lossen en zo de woonlasten te verlagen. 1607 In combinatie daarmee is het mogelijk voor een pensioenuitkering te kiezen die de eerste jaren hoger is en daarna daalt.
- ▶ 1608 Afschaffen van het verplichte leeftijdsontslag in cao's. 1609 Werkgever en werknemer stellen in overleg de pensioenleeftijd vast. 1610 Beiden behouden de mogelijkheid om het contract op de AOW-leeftijd op te zeggen. 1611 De verplichte maximale pensioenleeftijd voor rechters, hoogleraren en burgemeesters gaat naar 75 jaar en stijgt verder mee met de AOW-leeftijd.
- ▶ 1612 Meer ruimte voor zzp'ers om vrijwillig deel te nemen aan een pensioenfonds. 1613 We schaffen de maximale termijn voor oud-werknemers om hun pensioenopbouw door te laten lopen af.
- ▶ 1614 Een wettelijke definitie van 'partner' bij pensioenen, zodat ook iedereen met een samenlevingscontract standaard verzekerd is voor partner- en nabestaandenpensioen. 1615 Pensioenfondsen houden de mogelijkheid om meer te doen dan het wettelijk minimum.

Onderwijs en Vrijheid

► 1616 Onderwijs en Vrijheid

1617 Tijdens de coronacrisis is veel gevraagd van leraren en ouders. 1618 Zij moesten het onderwijs in korte tijd op afstand, thuis en digitaal verzorgen. 1619 Dankzij hun inzet zijn onderwijsachterstanden voor leerlingen en studenten zo veel mogelijk beperkt. 1620 Dit verdient enorme waardering. 1621 Het laat ook zien dat het mogelijk is veranderingen door te voeren en het onderwijs anders te organiseren. 1622 En dat is nodig om ervoor te zorgen dat ook toekomstige generaties over voldoende kennis en vaardigheden beschikken en de Nederlandse vrije waarden onderschrijven. 1623 Dat is cruciaal, want goed onderwijs biedt jongeren de kans op een gelijke start en geeft kennis en vaardigheden mee waar mensen de rest van hun leven profijt van hebben.

1624 Te lang was minimale sturing door de overheid in het onderwijs de norm en vonden we het niveau met een zes voldoende. 1625 Inmiddels stagneert in het basis- en voortgezet onderwijs de kwaliteit, waardoor Nederland hier niet meer tot de wereldtop behoort. 1626 Dat is op termijn een groot probleem als we een welvarend en innovatief land willen blijven. 1627 De wereldwijde concurrentie groeit en de benodigde kennis en vaardigheden veranderen steeds sneller. 1628 Als we willen dat het kapitalisme blijft werken voor de mensen, is het niet genoeg om oneerlijke handelspraktijken van andere landen of oneigenlijke belastingconstructies van bedrijven aan te pakken. 1629 We moeten er ook voor zorgen dat mensen de vaardigheden hebben die de komende decennia nodig zijn op de arbeidsmarkt. 1630 Daarbij horen ook universiteiten in de absolute top van internationale ranglijsten.

1631 Daarnaast proberen antidemocratische groeperingen en onvrije landen een steeds grotere rol te verwerven in onze scholen. 1632 Die zijn extra kwetsbaar omdat leerlingen van gemengdere achtergronden komen en vanuit huis uit niet altijd de Nederlandse taal en vrije waarden meekrijgen. 1633 De vrijheid van onderwijs biedt dan soms helaas een ingang voor kwaadwillenden om via scholen intolerantie te verspreiden. 1634 Alleen een sterke overheid kan hier de wederkerigheid herstellen. 1635 Met een verbod op financiering van scholen vanuit onvrije landen willen we voorkomen dat buitenlandse haatzaaiers onze grondwettelijke vrijheden misbruiken om de Nederlandse samenleving te ondermijnen. 1636 Uiteindelijk willen we in de Grondwet de onderwijsvrijheid ondergeschikt maken aan het discriminatieverbod. 1637 De overheid zal dus een actievere rol in het onderwijs gaan spelen. 1638 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 1639 Goed onderwijs is de norm. 1640 De overheid biedt excellente scholen en leraren meer geld en vrijheid, en treedt op bij slecht of matig onderwijs dat mensen onvoldoende voorbereidt op hun werkzame leven. 1641 In het uiterste geval kan de overheid een schoolleiding vervangen, een instelling sluiten of paal en perk stellen aan opleidingen met weinig perspectief op een baan.
- 1642 Om kinderen een goede start te laten maken en om onderwijsachterstanden te voorkomen, gaan kinderen eerder naar school, bezoeken zij vaker de voorschoolse opvang en beginnen zij eerder met leren.
- 1643 De overheid garandeert de vrije Nederlandse waarden binnen het onderwijs, door actief in te grijpen wanneer antidemocratische groepen de vrijheid van onderwijs misbruiken.

1644 Vrijheid van onderwijs

1645 De vrijheid van onderwijs is een groot goed. 1646 Deze vrijheid mag echter niet misbruikt worden om Nederlandse waarden te ondermijnen. 1647 Dit schaadt het belang van kinderen, ondermijnt hun kansen op een goede toekomst en werkt segregatie in de hand. 1648 De overheid moet kunnen ingrijpen wanneer Nederlandse vrijheden in het geding zijn. 1649 De afgelopen jaren heeft de vrije samenleving een plek gekregen in het onderwijs door de zogenaamde burgerschapsopdracht van scholen aan te scherpen. 1650 Ook zijn extra voorwaarden gesteld aan het stichten van nieuwe scholen. 1651 Sommige instellingen gebruiken de vrijheid van onderwijs echter nog steeds als argument om kinderen kwalijke gedachtes te onderwijzen. 1652 Om de vrijheid van onderwijs te beschermen, moet deze worden gemoderniseerd. 1653 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1654 Een grondwetswijziging die bepaalt dat de vrijheid van onderwijs (artikel 23) het gelijkheidsbeginsel (artikel 1) niet mag ondermijnen.
- ▶ 1655 Sneller ingrijpen als vertegenwoordigers van instellingen zich schuldig maken aan anti-integratieve, discriminatoire of antidemocratische uitlatingen. 1656 Zo korten we de procedure in de Wet bescherming namen en graden in Hoger Onderwijs in.
- ▶ 1657 De mogelijkheid om schoolbesturen en directies te schorsen of te ontslaan als een school de burgerschapsopdracht niet goed uitvoert.
- ▶ 1658 Eerder ontslag van schoolbesturen en sluiting van onderwijsinstellingen bij schending van regels, zoals het werk van de onderwijsinspectie onmogelijk maken.
- ▶ 1659 Stopzetten van bekostiging bij het vermoeden dat een school zich bezighoudt met de verspreiding van anti-integratief, antidemocratisch of anti-rechtsstatelijk gedachtegoed. 1660 De Wet bevordering integriteitsbeoordelingen (Wet Bibob) breiden we hiervoor uit met democratische kernwaarden.
- ▶ 1661 Een verbod op financiering van onderwijs vanuit onvrije landen.
- ▶ 1662 Een verbod op lesmaterialen die kinderen antidemocratische waarden aanleren. 1663 De onderwijsinspectie beoordeelt vooraf of lesmateriaal in strijd is met de vrije Nederlandse waarden en de burgerschapsopdracht.
- ▶ 1664 Acceptatieplicht van leerlingen voor bijzondere scholen. 1665 Zo kunnen deze scholen leerlingen niet meer weigeren op basis van de levensovertuiging van hun ouders.
- ▶ 1666 Instemmingsrecht van gemeenten bij de oprichting van een nieuwe school. 1667 Dit voegt een democratisch element toe aan de bestaande verplichting om aan te tonen dat er behoefte is aan de nieuwe school.
- ▶ 1668 Ingrijpen door de onderwijsinspectie bij informele onderwijsinstellingen die anti-integratief, antidemocratisch of anti-rechtsstatelijk opereren. 1669 Dit geldt onder andere voor Turkse weekendscholen en informele scholen die grotendeels betaald worden vanuit het buitenland.

1670 Thuisonderwijs

- ▶ 1671 Beëindiging van de vrijstelling voor thuisonderwijs op grond van levensovertuiging als de gemeente vermoedt dat de onderwijskwaliteit thuis niet geborgd is.
- ▶ 1672 Intrekken van de vrijstelling voor thuisonderwijs bij een onderwijsachterstand. 1673 In dat geval volgen kinderen direct onderwijs op een reguliere school en krijgen ouders geen vrijstelling meer voor een ander kind.
- ▶ 1674 Dezelfde deugdelijkheidseisen voor thuisonderwijs als voor particuliere scholen. 1675 Een thuisonderwijzer moet bovendien over een onderwijsbevoegdheid beschikken.
- ▶ 1676 Nederlandstalig thuisonderwijs, waarbij ouders minimaal het taalniveau dienen te hebben dat geldt voor medewerkers in de kinderopvang en peuterspeelzalen.
- ▶ 1677 Extra toezicht op het thuisonderwijs door de onderwijsinspectie via frequentere huisbezoeken en centrale toetsen.

1678 Excellent basis- en middelbaar onderwijs

1679 Voor excellent onderwijs moet de basis op orde zijn. 1680 Die basis wordt gelegd op de basisschool en wordt vervolmaakt op de middelbare school. 1681 De afgelopen jaren is fors geïnvesteerd in het onderwijs en zijn verschillende maatregelen genomen om de werkdruk te verlagen en de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. 1682 Voor een verdere verbetering van de onderwijskwaliteit is de rol van de leraar essentieel. 1683 Een goede en bevlogen leraar kan het verschil maken. 1684 Het leraarschap verdient daarom een hoger aanzien en meer waardering. 1685 De afgelopen jaren zijn de salarissen van leraren verhoogd en is hun werkdruk verminderd. 1686 Aanvullende investeringen zijn nodig om de kwaliteit van het basis- en middelbaar onderwijs verder te verhogen. 1687 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1688 Goed onderwijs als norm. 1689 We houden vast aan de mogelijkheid voor de onderwijsinspectie om goede scholen te onderscheiden met het oordeel 'goed' of 'excellent'. 1690 Als scholen die 'zeer zwak' of 'onvoldoende' scoren weigeren mee te doen aan een herstelopdracht, kan het bestuur of de schoolleiding vervangen worden.
- ▶ 1691 Modernisering van het onderwijsprogramma op de basis- en middelbare school, waarbij hogere eisen aan de basisvaardigheden lezen, schrijven, taal en rekenen de kern vormen en we techniek en burgerschap toevoegen.
- ▶ 1692 Meer inzicht in de kwaliteit van scholen. 1693 In de beoordeling van scholen speelt voortaan de eindscore van kinderen mee, zodat ouders kunnen zien of de school van hun kinderen goed onderwijs geeft.
- ▶ 1694 Maatwerk waarbij leerlingen vakken op een hoger niveau kunnen volgen en afronden. 1695 De maatwerkdiploma's geven toegang tot vervolgonderwijs op een hoger niveau.
- ▶ 1696 Recht op bijscholing voor leraren, waarbij ze eens in de twee jaar teruggaan naar de opleiding om zich zowel individueel als in teamverband bij te scholen. 1697 Starters en zij-instromers krijgen gedurende hun eerste drie jaar begeleiding om uitval te voorkomen. 1698 Deze scholingsprogramma's vervangen de lerarenbeurs.
- ▶ 1699 Extra geld voor excellente scholen om activiteiten te organiseren en leraren zich te laten ontwikkelen. 1700 Slecht presterende scholen moeten eerst de basis op orde krijgen voordat ze zich richten op andere activiteiten.
- ▶ 1701 Een hoger salaris voor excellente leraren om professionele ontwikkeling te stimuleren.
- ▶ 1702 Aantrekkelijker maken van leraarschap in combinatie met een andere baan. 1703 Daarnaast stijgt het toegestane aantal gastlessen per week naar acht uur, zodat kinderen ook leren van mensen met ervaring uit de praktijk.
- ▶ 1704 De mogelijkheid om binnen de lerarenopleiding te specialiseren in onderwijs aan jongere of oudere kinderen, om zo onnodige uitval van studenten te voorkomen. 1705 De instroomeisen blijven gelijk.

1706 Voor- en buitenschoolse opvang

- ▶ 1707 Verlaging van de leerplicht naar vier jaar om leerachterstand bij jonge kinderen te voorkomen.
- ▶ 1708 De mogelijkheid voor goed presterende basisscholen om onderwijstijden aan te passen. 1709 Dit biedt meer flexibiliteit aan scholen en ouders. 1710 De totale verplichte lestijd blijft gelijk.
- ▶ 1711 Verplichting voor basisscholen om vervangende opvang te regelen voor kinderen als er sprake is van wachttijsten bij de buitenschoolse opvang.
- ▶ 1712 Een hogere overheidsbijdrage in de kosten van kinderopvang. 1713 Hierdoor wordt de voorschoolse opvang goedkoper en kunnen kinderen eerder naar school. 1714 De kinderopvang krijgt vanaf het tweede jaar een meer educatief karakter.

1715 Excellent vervolgonderwijs (mbo/hbo/wo)

1716 Studeren is de beste investering in jezelf. 1717 De afgelopen jaren is fors geïnvesteerd in onderwijs. 1718 Daarbij zijn kwaliteitsafspraken met onderwijsinstellingen gemaakt, met financiële consequenties als zij deze afspraken niet nakomen. 1719 Ook dankzij het studievoorschot komt er meer geld vrij voor investeringen in onderwijskwaliteit. 1720 Daarbij is het van belang dat er meer ruimte komt voor excellente studies en studenten. 1721 Daarnaast is er in veel sectoren een grote vraag naar goede vakmensen, terwijl het aantal studenten in de bijpassende opleidingen achterblijft. 1722 Beroepen veranderen bovendien snel, waardoor het onderwijs nog te vaak achterloopt op de praktijk van de werkvloer. 1723 De afgelopen periode is daarom geïnvesteerd in samenwerking tussen scholen en het bedrijfsleven. 1724 Zo is het makkelijker geworden om een bedrijfsschool te starten, leiden mbo-instellingen samen met bedrijven studenten beter op voor de arbeidsmarkt en kunnen studenten hun kennis sneller in de praktijk brengen. 1725 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1726 Een grotere rol voor kwaliteit als criterium bij de bekostiging van het hoger onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. 1727 Bekostiging wordt hiermee minder afhankelijk van het aantal studenten. 1728 Dit leidt tot minder onderwijsfabrieken en meer financiering voor excellente opleidingen en onderzoek.
- ▶ 1729 Behoud van het sociaal leenstelsel. 1730 Zo blijft het hoger onderwijs laagdrempelig én toegankelijk voor iedereen. 1731 Voor studenten uit gezinnen met een lager inkomen blijft de aanvullende beurs beschikbaar, zodat iedereen kan studeren. 1732 Het uitgangspunt is dat als een opleiding tot een hoger inkomen leidt, je een eerlijk aandeel van de kosten terugbetaalt. 1733 Daarom lost een oud-student de lening af naar draagkracht en blijven de rentepercentages laag. 1734 De opbrengst van het sociaal leenstelsel wordt geïnvesteerd in de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. 1735 De besteding van het geld moet voor studenten eenvoudiger controleerbaar zijn.
- ▶ 1736 Die terugsluis wordt simpel en transparant vormgegeven zodat studenten zicht hebben op wat er met het geld gebeurt. 1737 Een goede match tussen student en opleiding, door behoud van de vrijheid voor instellingen om selectie aan de poort en het bindend studieadvies toe te passen. 1738 Bij sommige vwo-leerlingen past een hoger beroepsopleiding beter dan een universitaire studie.
- ▶ 1739 Experimenten met een persoonlijk studietegoed (leerrechten). 1740 De student mag hierbij zijn persoonlijke 'bekostiging' meenemen naar de studie van zijn of haar keuze, zowel binnen het bekostigde als private onderwijs. 1741 Zo krijgt de student meer regie over studiekeuze en tempo.
- ▶ 1742 Maximeren van het aantal studenten van buiten de EU per opleiding. 1743 In Europees verband zetten we ons er ook voor in om een maximum aan het aantal studenten uit andere lidstaten in te mogen stellen. 1744 Dit beperkt de grote toestroom van buitenlandse studenten die de toegankelijkheid van het hoger onderwijs onder druk zetten, en remt de trend om colleges niet meer in het Nederlands te geven. 1745 Voor internationaal toptalent blijft er uiteraard wel plek.
- ▶ 1746 De mogelijkheid om buitenlandse studenten te werven op grond van nationale veiligheid bij studies waar strategische kennis verworven kan worden. 1747 De overheid zal deze studenten screenen.
- ▶ 1748 Meer bekostiging voor technische studies op universiteiten, hogescholen en het middelbaar beroepsonderwijs. 1749 Mbo-instellingen ontvangen extra geld als ze studenten opleiden voor sectoren waar te weinig arbeidskrachten voor zijn.
- ▶ 1750 Bindende afspraken met hogescholen over hun opleidingsaanbod, voor een betere aansluiting op de vraag vanuit de arbeidsmarkt.
- ▶ 1751 Een lager collegegeld in het hoger onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs bij opleidingen die mensen klaarstomen voor een sector waarin tekorten op de arbeidsmarkt bestaan.
- ▶ 1752 Stopzetten van mbo-studies met onvoldoende arbeidsmarktperspectief en strengere arbeidsmarktcriteria bij het starten van een nieuwe opleiding.

- ▶ 1753 Bekostiging van bedrijfsscholen deels vanuit de overheid. 1754 Zo kunnen bedrijven zelf investeren in hun opleidingsbehoefte.
- ▶ 1755 Behoud van financiële steun voor mkb'ers die beroepsbegeleidende (BBL)-leerplaatsen aanbieden.
- ▶ 1756 Meer aandacht binnen beroepsopleidingen voor het starten, voortzetten of overnemen van een onderneming zodat studenten goede ideeën ook zelf kunnen omzetten in de praktijk.

1757 Flexibel en modern onderwijs

1758 De coronacrisis heeft laten zien hoe flexibel het Nederlandse onderwijs kan zijn. 1759 In korte tijd kreeg de onderwijssector het voor elkaar om kwalitatief goed digitaal onderwijs te geven op verschillende niveaus, van het basisonderwijs tot aan het hoger onderwijs. 1760 Door de grote inzet van leraren en ouders zijn onderwijsachterstanden voor leerlingen en studenten beperkt. 1761 Deze modernisering moet voortgezet worden. 1762 Het onderwijs heeft tijdens de coronacrisis bewezen dat leerlingen onderwijs op maat kunnen krijgen. 1763 Dat is belangrijk, want niet elke leerling ontwikkelt zich in hetzelfde tempo. 1764 Daarom is het van belang dat het onderwijs flexibel kan inspelen op de persoonlijke wensen en talenten van leerlingen en de ontwikkelingen in de maatschappij. 1765 Omdat kennis en vaardigheden steeds sneller verouderen, is het ook van belang dat later in het leven bij- of omscholing plaatsvindt. 1766 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1767 Moderniseren van de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) om flexibeler hoger onderwijs in Nederland mogelijk te maken. 1768 Dit vergemakkelijkt het volgen van vakken bij meerdere instellingen, de accreditatie van online onderwijs, de mogelijkheid om online en fysiek onderwijs te combineren en creëert meer mogelijkheden voor werkenden om zich via Leven Lang Ontwikkelen-modules bij te scholen.
- ▶ 1769 Aanpassing van het onderwijs aan moderne technieken, door digitale vaardigheden onderdeel van het onderwijsprogramma te maken. 1770 Leerlingen kunnen ook extra uitleg krijgen via door gespecialiseerde leraren gemaakte instructiefilmpjes.
- ▶ 1771 De verplichting voor mbo-instellingen, hogescholen en universiteiten om meer hoorcolleges op een voor studenten toegankelijke manier online aan te bieden.
- ▶ 1772 Digitale proefcolleges door mbo-instellingen, hogescholen en universiteiten zodat aankomende studenten vaker meteen een studie kiezen die bij hen past.
- ▶ 1773 Digitaal onderwijs voor zieke leerlingen of leerlingen met een lichamelijke beperking. 1774 Hoogbegaafde leerlingen krijgen ook deze mogelijkheid als zij dat willen. 1775 Het samenwerkingsverband van scholen waar de leerling ingeschreven staat, is verantwoordelijk voor het geven van deze lessen.
- ▶ 1776 De mogelijkheid om het collegegeldkrediet in één keer op te nemen om een dure studie in het buitenland te betalen.

1777 Leven lang ontwikkelen

- ▶ 1778 De mogelijkheid om bij alle opleidingen per studiepunt te betalen en zo makkelijker een opleiding met een baan te combineren.
- ▶ 1779 Een persoonlijke leerrekening voor iedere werknemer om scholing mee te betalen. 1780 Deze leerrekening bestaat uit bijdragen van de overheid en werkgever. 1781 De overheid stelt meer Leven Lang Ontwikkelen-budgetten, zoals het levenlanglerenkrediet, open voor BBL-opleidingen en de derde leerweg.
- ▶ 1782 Vrijstelling binnen een studie bij opgedane praktijkkennis. 1783 Dit haalt drempels weg voor werkenden met aantoonbare kennis die zich willen bijscholen.
- ▶ 1784 Mogelijkheden voor omscholing via Leven Lang Ontwikkelen-modules door zowel bekostigde als private mbo-instellingen, hogescholen en universiteiten.
- ▶ 1785 Openstelling van relevante onderwijssubsidies voor bedrijven, die dan bijvoorbeeld zelf docenten voor bedrijfsscholen kunnen opleiden.
- ▶ 1786 Verruimen van de werkkostenregeling waardoor werkgevers meer mogelijkheden krijgen om te investeren in scholing van hun werknemers.

1787 Dagschool

1788 Als liberalen willen we het voor mensen makkelijk maken om een volledige week te werken. 1789 Dat is niet omdat we denken dat geld verdienen de enige voorwaarde voor een gelukkig leven is. 1790 Een betaalde baan geeft mensen vrijheid en zelfstandigheid en is een plek waar je mensen ontmoet en dingen meemaakt. 1791 Helaas helpt de overheid dan niet altijd mee, zeker bij jonge ouders. 1792 Vaak moeten zij hun werktijden maar aanpassen aan de schooltijden. 1793 Los het als ouder maar op, als op woensdag rond het middaguur de schoolbel gaat en je een drukke baan hebt. 1794 Of als je een eigen bedrijf hebt en klanten niet kunnen wachten.

1795 Een logische oplossing is een dagschool die de vrijheid heeft om lestijden aan te passen aan de werktijden van ouders. 1796 Dan brengen ouders hun kind in de ochtend en kunnen ze hun zoon of dochter aan het einde van de werkdag weer ophalen. 1797 Opvang kan op school plaatsvinden, maar ook via afspraken met gastouders, sport- en muziekverenigingen of buitenschoolse opvang op een andere locatie.

1798 De opvang van jonge kinderen kan tegelijkertijd een meer educatief karakter krijgen, waarbij kinderen vanaf het tweede levensjaar voorzichtig beginnen met leren. 1799 Dit helpt kinderen om een goede start te maken, waardoor basisscholen meer tijd hebben om bijvoorbeeld het taal- en rekenniveau van kinderen te verhogen. 1800 Om in de toekomst de knapste koppen van de wereld af te leveren, moeten we al vroeg beginnen.

1801 Cultuur

1802 De Nederlandse cultuur verbindt, inspireert en prikkelt. 1803 Een aantal culturele instellingen en artiesten in Nederland behoort tot de wereldtop, van wereldvermaarde orkesten tot top-Dj's. 1804 Miljoenen Nederlanders zijn cultureel actief en steeds meer culturele ondernemers zijn niet afhankelijk van overheidssubsidies. 1805 Ook het belang van alledaagse cultuur neemt toe. 1806 Dankzij de Geefwet kunnen Nederlanders zelf investeren in de cultuur die zij belangrijk vinden. 1807 De afgelopen jaren is Nederlandse cultuur toegankelijker gemaakt. 1808 Zo zijn de geboortepapieren van Nederland, zoals het Plakkaat van Verlatinghe, voortaan op een toegankelijke plek tentoongesteld. 1809 We willen deze lijn doortrekken en verder investeren om cultuur voor een breder publiek toegankelijk te maken. 1810 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1811 Betere regionale spreiding in de toewijzing van cultuursubsidies. 1812 Kunst en cultuur zijn niet alleen van de grote steden. 1813 Bij investeringen in cultuur moeten provincies en gemeenten het bedrag van de rijksoverheid aanvullen. 1814 Dit stimuleert investeringen in cultuur vanuit medeoverheden.
- ▶ 1815 Meer middelen voor het behoud en de ontwikkeling van volkscultuur in het Cultuurparticipatiefonds. 1816 Ook kunnen makers van populaire cultuur zoals musicals, meer gebruikmaken van rijkssubsidies.
- ▶ 1817 Meer tentoonstellen van kunst door lagere drempels om kunstwerken uit depots via bruikleen in andere musea te laten zien. 1818 De overheid kan garant staan, en toegankelijke en doorzoekbare databases stimuleren als collecties gedigitaliseerd worden. 1819 Een deel van de kunstwerken uit de Rijkscollectie die zich nu in depots bevindt, stoten we af om extra ruimte te creëren voor het vernieuwen van collecties.
- ▶ 1820 Verruiming van de Geefwet waardoor het aantrekkelijker wordt om culturele ondernemers te ondersteunen.
- ▶ 1821 Werkgevers en vakbonden aanmoedigen om van 5 mei een vrije dag te maken in plaats van 1 mei. 1822 Dit onderstreept het belang van Bevrijdingsdag in onze geschiedenis.

1823 Media

1824 Het medialandschap verandert in een razend tempo. 1825 Consumenten kiezen steeds vaker zelf wanneer zij televisieseries, documentaires en speelfilms kijken. 1826 Ook gaan we steeds vaker zelf online op zoek naar een mix tussen binnen- en buitenlands aanbod. 1827 Deze veranderende vraag heeft ook grote gevolgen voor de advertentiemarkt. 1828 Grote internationale bedrijven (met name buitenlandse Big Tech-bedrijven) nemen een steeds groter gedeelte van de Nederlandse advertentiemarkt in, waardoor de inkomsten van Nederlandse media onder druk staan. 1829 Ook de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) is de afgelopen jaren veranderd. 1830 Zo is er gewerkt aan het gedeeltelijk reclamevrij maken van de Publieke Omroep en is er meer aandacht gekomen voor de regio. 1831 Ook werkt de NPO meer samen met marktpartijen, waardoor het aanbod van kwalitatief goede programma's op gebruiksvriendelijke streamingsdiensten in de toekomst stijgt. 1832 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1833 Strengere straffen voor mensen die journalisten bedreigen, door het taakstrafverbod uit te breiden naar deze groep daders.
- ▶ 1834 Een onderscheidende publieke omroep die zich richt op de kernonderwerpen nieuws, cultuur en educatie.
- ▶ 1835 Een einde aan de plicht voor de publieke omroep om programmering te verzorgen voor een vast aantal landelijke tv- en radiozenders. 1836 De mogelijkheden om programma's te verspreiden via eigen kanalen en platforms of die van derden, breiden we uit.
- ▶ 1837 Transparantie van de kosten van afzonderlijke programma's van de NPO. 1838 De topsalarissen van sommige presentatoren en omroepfunctionarissen boven de gestelde maxima bouwen we af. 1839 Bij het verlenen van concessies wegen we voortaan mee of omroepen via dubieuze salarisconstructies deze normbedragen omzeilen.
- ▶ 1840 Een kleinere rol van het aantal leden van omroepen bij de verdeling van de budgetten. 1841 De NPO maakt programma's voor alle Nederlanders en niet alleen voor leden.
- ▶ 1842 Stopzetten van de eigen betaalde onlinestreamingsdienst van de publieke omroep. 1843 De NPO kan blijven samenwerken met private partners in het tv-platform NL Ziet.
- ▶ 1844 Aanpassing van de mededingingsregels zodat media-ondernemers beter kunnen concurreren met internationale Big Tech-bedrijven. 1845 Nu mag bijvoorbeeld een radiozender geen concurrenten overnemen als het daarmee een te groot deel van de advertentiemarkt voor radio inneemt, terwijl kijken of er een monopolie op de advertentiemarkt als geheel ontstaat beter past bij de manier waarop consumenten digitaal verschillende media gebruiken. 1846 De advertentiemarkt blijft wel toegankelijk voor nieuwe spelers.
- ▶ 1847 Afschaffen van de thuiskopieheffing. 1848 Steeds meer media worden via streamingsdiensten bekeken, waardoor de Europese richtlijn die zorgt voor een heffing op cd's, dvd's en harde schijven achterhaald is.

Volksgezondheid en Zorg

► 1849 Volksgezondheid en Zorg

1850 De wereldwijde verspreiding van het coronavirus vormt een ongekende bedreiging voor de Nederlandse volksgezondheid. 1851 Dreigende tekorten aan bedden op de intensive care en tekorten aan testmaterialen, lieten de kwetsbaarheid zien van een zorgsysteem dat vooral is ingericht om onder normale omstandigheden de beste zorg voor de beste prijs te bieden. 1852 Dankzij de enorme inzet van alle mensen in de zorg blijft het systeem onder zware omstandigheden zo goed als mogelijk overeind.

1853 We moeten doorgaan om onze zorg schokbestendiger voor plotse gezondheids crises te maken. 1854 Op korte termijn betekent dit blijven investeren in onder meer extra flexibele capaciteit op de intensive care, voldoende zorgpersoneel, voorraden beschermingsmiddelen en testmateriaal en vroegtijdig intekenen op de ontwikkeling van kansrijke vaccins. 1855 Intussen willen we minder afhankelijk worden van producenten in Azië voor de toelevering van medicijnen of beschermingsmiddelen. 1856 Omdat we niet alles zelf kunnen doen in Nederland, is samenwerking met andere Europese landen noodzakelijk. 1857 Op de langere termijn krijgt de gezondheidszorg in Nederland te maken met andere uitdagingen. 1858 Als gevolg van de vergrijzing zal een groter beroep worden gedaan op de gezondheidszorg. 1859 Ook zal het aantal chronisch zieken toenemen. 1860 En in de tussentijd willen we de best mogelijke zorg blijven garanderen. 1861 Dat is de afgelopen jaren gelukt, want de Nederlandse zorg is van hoog niveau.

1862 Liberale maatregelen van de laatste vijftien jaar hebben daaraan bijgedragen. 1863 De kwaliteit van de zorg is fors verbeterd. 1864 Dat betekent niet dat er geen problemen zijn. 1865 Concurrentie tussen aanbieders kan de zorg verbeteren, maar marktwerking mag geen doel op zich zijn. 1866 Goede en liefdevolle zorg waarbij de patiënt centraal staat, dat is het doel. 1867 Zowel doorgeschoten bureaucratie als doorgeschoten marktwerking kan ertoe leiden dat we de menselijke maat uit het oog verliezen. 1868 Dankzij elementen van marktwerking in de zorg kunnen we met succes de beste zorg bieden en de kosten voor iedereen betaalbaar houden. 1869 We moeten met een open blik kijken naar waar we de zorg samen kunnen verbeteren. 1870 Ingewikkelde stelseldiscussies genezen geen mensen. 1871 De gezondheid van onze dierbaren moet voorop staan. 1872 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 1873 Aanpakken van problemen als gevolg van doorgeschoten marktwerking en doorgeschoten bureaucratie, zoals toegenomen regeldruk en registraties, declaratiedrang en zorgcowboys die sjoemelen met zorggeld. 1874 We verstevigen de voorwaarden rond kwaliteit en bedrijfsvoering voor startende en bestaande zorgorganisaties.
- 1875 Investeren in de zorg is een investering in de samenleving. 1876 Omdat iedereen daaraan bijdraagt hebben we ook de plicht om de zorg voor iedereen betaalbaar te houden en kritisch te kijken of alle zorg echt passend is. 1877 Ook moeten we gebruikmaken van de kansen die digitalisering biedt.
- 1878 Een robuust zorgsysteem is nodig om gezondheids crises de baas te kunnen. 1879 Dat betekent dat we bereid zijn extra te investeren in flexibele reservecapaciteit, ook al zou het onder normale omstandigheden kostenefficiënter zijn om minder bedden te hebben of medicijnen allemaal in een lagelonenland te produceren.

1880 Beschermen van de volksgezondheid

1881 Het coronavirus heeft de Nederlandse samenleving ernstig ontwricht, ons sociale leven drastisch beperkt en ondanks ingrijpende maatregelen veel slachtoffers geëist. 1882 Over de hele wereld wordt gezocht naar medicijnen en vaccins om deze infectieziekte te bestrijden en te voorkomen. 1883 Wanneer dit lukt, is de dreiging van mondiale virusverspreidingen nog niet weg. 1884 In de toekomst kan Nederland geconfronteerd worden met nieuwe gezondheidscrisis. 1885 Zo is er een toenemend risico op infectieziekten die van dier op mens kunnen overgaan en uitgroeien tot een pandemie. 1886 Omdat te weinig mensen hun kinderen laten vaccineren zijn er lokale uitbraken van ziektes als de mazelen. 1887 En door overmatig antibioticagebruik ontstaan steeds meer resistente bacteriën waartegen bestaande antibiotica niet meer werken. 1888 Nederland zal zich daarom moeten voorbereiden op een intensievere bescherming van de volksgezondheid en de aanpak van nieuwe gezondheidscrisis. 1889 Dat vereist ook investeringen in preventie. 1890 Daarnaast gaat technologie een belangrijke rol spelen. 1891 Artsen kunnen bijvoorbeeld op afstand symptomen van patiënten monitoren, slimme horloges helpen bij de tijdige opsporing van ziektes, en via draagbare alarmsystemen kunnen ouderen snel hulp inschakelen. 1892 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1893 Investeren in flexibele uitbreiding van Intensive cares (Ic's), verplegend personeel en persoonlijke beschermingsmiddelen voor alle zorgmedewerkers. 1894 Er komen noodprotocollen voor flexibele opschaling van de IC-capaciteit en de inzet van personeel van andere afdelingen ten tijde van gezondheidscrisis, en voor afschalen als de situatie dat weer toelaat.
- ▶ 1895 Een centraal punt dat tijdens een crisis de capaciteit van ziekenhuizen in de gaten houdt en besluit over opschaling en de verspreiding van patiënten. 1896 Andere coördinatiepunten houden de hoeveelheid hulp- en geneesmiddelen in de gaten en regelen de verdeling over alle zorgsectoren.
- ▶ 1897 Aanleg van strategische (medische) voorraden voor hulp- en geneesmiddelen, persoonlijke beschermingsmiddelen en noodzakelijke grondstoffen. 1898 We behouden en intensiveren kritieke productieprocessen (van bijvoorbeeld medische apparatuur, beschermingsmiddelen en medicijnen) in Europa. 1899 Dit vermindert de afhankelijkheid van landen als China en India en maakt het mogelijk tijdens een gezondheidscrisis de eigen productie snel uit te breiden.
- ▶ 1900 Elke vijf jaar een landelijke oefening voor mogelijke gezondheidscrisis. 1901 Op basis van die oefening actualiseren we onze noodprotocollen en passen we strategische voorraden aan waar nodig. 1902 Ook kijken we waar in onze publieke gezondheid aanpassingen nodig zijn zodat organisaties flexibeler kunnen reageren op een crisis.
- ▶ 1903 Een Europees fonds voor gezamenlijke investering in de (Europese) ontwikkeling van vaccins, antibiotica en geneesmiddelen voor zeldzame ziektes. 1904 Ook investeert Nederland in onderzoek naar infectieziekten die van dier op mens kunnen overgaan en de risico's die zij voor de volksgezondheid vormen. 1905 Daarmee stimuleren we onderzoek en ontwikkeling dat buiten crisistijd voor bedrijven onrendabel is.
- ▶ 1906 Internationaal onderzoek naar de informatiepositie van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). 1907 Een kwalitatief sterke en onafhankelijke WHO is essentieel in de bestrijding van toekomstige pandemieën.

1908 Vaccineren

- ▶ 1909 De wettelijke plicht voor kinderopvangcentra om ongevaccineerde kinderen te weigeren wanneer er door een te lage vaccinatiegraad een ongecontroleerde verspreiding van infectieziekten zoals mazelen dreigt. 1910 Zo kunnen we onze kinderen beschermen.
- ▶ 1911 Het belang van vaccineren bij nieuwe ouders onder de aandacht brengen met duidelijke en ook voor de tweeëneuhalf miljoen laaggeletterden in Nederland begrijpelijke informatie.
- ▶ 1912 Onderzoek door de Gezondheidsraad naar uitbreiding van het Rijksvaccinatieprogramma, bijvoorbeeld met vaccins tegen meningokokken B. 1913 Volksgezondheid moet hierbij zwaarder wegen dan kosteneffectiviteit.

1914 Preventie

- ▶ 1915 Voorlichting over preventie rond een ongezonde levensstijl, met het Nationaal Preventieakkoord als leidraad.
- ▶ 1916 Hulp aan mensen die gezonder willen leven, onder andere door het verder ontwikkelen van zogenaamde 'gecombineerde leefstijlinterventies'.
- ▶ 1917 Stimuleren van sport, bijvoorbeeld door naschoolse opvang en sportclubs en zorgorganisaties en sportclubs met elkaar te laten samenwerken.
- ▶ 1918 Afspraken met producenten van levensmiddelen en supermarkten over het gezonder maken van producten én het meer promoten van gezonde producten.
- ▶ 1919 Meer gebruik van data door zorgverzekeraars om een ziekteverloop beter te voorspellen en daarmee beter in te zetten op preventie. 1920 Het delen van deze data door verzekerden stimuleren we door bijvoorbeeld het gratis aanbieden van wearables. 1921 Het gebruik van persoonlijke data mag alleen met toestemming.
- ▶ 1922 Toegang tot (geanonimiseerde) medische data voor onderzoekers om de effectiviteit van behandelmethoden te evalueren. 1923 De verantwoordelijkheid over deze gegevens en het gebruik ervan komt te liggen bij de umc's en bijbehorende universiteiten.

1924 Alcoholvrij bier

1925 Wie twintig jaar geleden een alcoholvrij biertje bestelde, werd meewarig aangekeken. 1926 Begrijpelijk, want het smaakte nauwelijks naar 'echt bier'. 1927 Maar inmiddels is het heel normaal dat iemand een 0.0 bestelt en eigenlijk is het ook gewoon lekker geworden. 1928 En dat alles is gebeurd zonder dwingend overheidsoptreden. 1929 Bierproducenten hebben een aantrekkelijke markt ontdekt. 1930 0.0 houdt bier populair bij mensen die nog moeten rijden, nog willen sporten of extra op hun gezondheid letten. 1931 Omdat er geen accijns op zit, is de winstmarge ook nog eens hoger.

1932 Als liberalen vinden we ook dat voorkomen beter is dan genezen, dus we hopen dat meer producten gezonder worden. 1933 Onder aanmoediging van enige overheidsdruk hebben bedrijven bijvoorbeeld toegezegd minder suiker in frisdrank te stoppen. 1934 Als fabrikanten ieder jaar de hoeveelheid suiker met een paar procent afbouwen, dan proeft waarschijnlijk geen consument het verschil, maar hebben we over tien jaar wel veel gezondere dorstlessers. 1935 Wellicht dat veel mensen de drankjes die niet veranderen dan ook niet meer lekker vinden, omdat ze te zoet smaken.

1936 Investeren in gezondheidszorg

1937 De Nederlandse gezondheidszorg behoort tot de beste ter wereld. 1938 Door de ongekende verspreiding van het coronavirus is de zorg in Nederland onder grote druk komen te staan. 1939 Verpleegkundigen en artsen in ziekenhuizen, op de intensive cares in het bijzonder, leveren een uitzonderlijke prestatie. 1940 In korte tijd is de capaciteit op de intensive cares uitgebreid en is personeel opgeleid om zieke mensen in acute nood te kunnen helpen. 1941 Dankzij de inzet van alle zorgmedewerkers is de zorg in Nederland zo goed mogelijk overeind gebleven. 1942 De coronacrisis heeft daarbij aangetoond hoe belangrijk het is dat de zorg over voldoende capaciteit beschikt. 1943 De komende jaren moeten we blijven investeren om de gezondheidszorg structureel te versterken, en de kwaliteit te verbeteren. 1944 De afgelopen jaren zijn met de medisch-specialistische zorg, huisartsenzorg, paramedische zorg, geestelijke gezondheidszorg en wijkverpleging akkoorden gesloten om de kwaliteit te verbeteren en de zorgkosten beheersbaar te houden. 1945 Voorop staat dat de zorg voor iedereen toegankelijk blijft. 1946 Niet het systeem, maar de mens moet centraal staan. 1947 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1948 Investeren in de gezondheidszorg met speciale aandacht voor de ziekenhuizen, het personeel en de IC-capaciteit. 1949 Nieuwe hoofdlijnakkoorden met zorgverleners houden de kwaliteit en prijs op het gewenste niveau.
- ▶ 1950 Wegnemen van verkeerde productieprikkelers in de bekostiging. 1951 Financiering van zorg moet niet meer volume gedreven zijn, maar rekening houden met de uitkomsten voor patiënten. 1952 Daarbij horen ook investeringen in preventie.
- ▶ 1953 Zorg die zoveel mogelijk dicht bij huis plaatsvindt, en waar mogelijk zelfs digitaal. 1954 Ziekenhuizen kunnen zich specialiseren in complexe specialistische behandelingen.
- ▶ 1955 Betere samenwerking en afstemming van het zorgaanbod tussen zorgverzekeraars, zorgkantoren, gemeenten en zorgaanbieders in de regio om zo de patiënt meer centraal te stellen.
- ▶ 1956 Verbeteren van de kwaliteit en betaalbaarheid van zorg. 1957 Zorgaanbieders die hier geen afspraken over maken met zorgverzekeraars, krijgen niet meer dan een wettelijk maximum vergoed. 1958 Zorgverzekeraars moeten transparant zijn over de reden om geen contract met een zorgaanbieder af te sluiten.
- ▶ 1959 Meerjarige verzekeringspolissen die het mogelijk maken om eerlijke premiekortingen aan te bieden, bijvoorbeeld doordat verzekeraars kunnen besparen op reclame. 1960 Investeren in preventie wordt zo ook aantrekkelijker voor zorgverzekeraars.
- ▶ 1961 Aanpakken van nepkortingen bij zorgverzekeringen. 1962 Collectiviteitskortingen worden afgeschaft omdat andere verzekerden daar uiteindelijk voor betalen. 1963 Bovendien zorgt het voor een onnodig groot aantal (identieke) polissen waardoor het steeds lastiger wordt om een nieuwe zorgverzekering te kiezen. 1964 Ook gaan we de wildgroei aan sterk op elkaar lijkende polissen tegen.
- ▶ 1965 Betrouwbare digitale gegevensuitwisseling tussen zorgverleners waarbij privacy hoog in het vaandel staat. 1966 Hiervoor kunnen lessen getrokken worden uit de coronacrisis. 1967 Het wetsvoorstel Elektronische Gegevensuitwisseling is een eerste stap, waarna we dit willen uitbreiden naar uitwisseling tussen alle organisaties en tussen zorgverlener en patiënt.
- ▶ 1968 Betaalbare medicijnen. 1969 Er komt een prijswaakhond tegen dure medicijnen, farmaceuten die woekerprijzen vragen worden openbaar gemaakt en door zoveel mogelijk Europees in te kopen, krijgt de overheid een sterkere onderhandelingspositie. 1970 Als een geneesmiddel niet werkt, dan draait de fabrikant op voor de kosten.
- ▶ 1971 Stimulering van investeringen in betere zorg. 1972 Voor de medisch-specialistische zorg en intramurale zorg komt daarom een uitzondering op het verbod op winstuitkering. 1973 Daarbij gelden wel voorwaarden, zoals solvabiliteit en goed bestuur.
- ▶ 1974 Aantrekkelijker werkomstandigheden voor het zorgpersoneel door hen meer autonomie, opleidingen, flexibelere roosters en doorgroeimogelijkheden te bieden.
- ▶ 1975 Een plek voor verpleegkundigen in het bestuur van zorginstellingen. 1976 Als mensen betrokken zijn bij belangrijke besluiten groeit hun werkplezier en verlaten ze minder snel de zorg.
- ▶ 1977 Uitgebreidere informatie voor patiënten met complexe problematiek over de effectiviteit en effecten op levenskwaliteit van behandelingen en geneesmiddelen, zodat zij samen met hun arts beter geïnformeerd kunnen beslissen of en welke behandeling wordt gestart. 1978 Artsen krijgen de ruimte om dit gesprek goed te kunnen voeren met hun patiënten.
- ▶ 1979 Experimenten waarbij verzekeraars zelf ook zorg kunnen aanbieden (verticale integratie), wanneer dit de toegankelijkheid, kwaliteit en betaalbaarheid van zorg verbetert. 1980 Ook moet de privacy van medische gegevens geborgd zijn.

1981 Investeren in de langdurige - en ouderenzorg

1982 De afgelopen jaren zijn grote veranderingen in de langdurige zorg doorgevoerd met als doel de kwaliteit van de zorg te verbeteren, meer maatwerk te kunnen leveren en de langdurige zorg ook in de toekomst toegankelijk en betaalbaar te houden. 1983 Er zijn kwaliteitseisen opgesteld voor de gehandicaptenzorg en verpleeghuiszorg. 1984 Er is twee miljard euro extra beschikbaar gekomen om de kwaliteit van verpleeghuizen verder te verbeteren, met name in de vorm van extra personeel. 1985 Met betrokken partijen is samengewerkt om bureaucratie en onnodige regels fors te verminderen. 1986 Ook is het recht op een persoonsgebonden budget wettelijk vastgelegd voor mensen in de langdurige zorg, de maatschappelijke ondersteuning en de curatieve zorg. 1987 De komende jaren heeft verdere vermindering van de regeldruk prioriteit. 1988 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 1989 Een eigen zorgbudget voor cliënten in de langdurige zorg (persoonsvolgende bekostiging).
- 1990 Daarmee kan iedereen zelf kiezen van wie ze zorg krijgen, wanneer dat gebeurt en of dit thuis of in een verpleeghuis plaatsvindt.
- ▶ 1991 Investeren in meer toekomstbestendige woningen en kleinschalige woonvormen voor ouderen, waar het mogelijk is om met behulp van zorg te blijven wonen gedurende het ouder worden.
- 1992 In combinatie met meer verpleeghuisplekken kan iedereen kiezen waar hij of zij oud wil worden en komt men niet op een wachtlijst terecht.
- ▶ 1993 Meer keuzevrijheid in de ouderenzorg zodat ouderen die bijvoorbeeld gespaard hebben, kunnen kiezen voor een grotere kamer.
- 1994 Zo kunnen verschillende woon(zorg)vormen ontstaan, waardoor ouderen langer in hun eigen vertrouwde omgeving kunnen blijven wonen.
- ▶ 1995 Strakke afspraken tussen zorgkantoren en verpleeghuizen over onder andere nieuwe vormen van zorg, digitale ondersteuning en om- en bijscholing van medewerkers, waarbij de ambities van het verpleeghuis leidend zijn.
- 1996 Op deze manier gaan we door met de verbetering van de kwaliteit in de verpleeghuiszorg.
- 1997 Als aan alle voorwaarden is voldaan plaatsen we de verpleeghuiszorg onder de Zorgverzekeringswet (Zvw).
- 1998 Dan zijn de verschillende vormen van zorg waar mensen op latere leeftijd mee te maken krijgen op dezelfde manier georganiseerd.
- 1999 Dat geeft meer ruimte voor maatwerk voor mensen, het maakt het voor hen eenvoudiger en het stimuleert de inkoop van kwalitatief goede zorg.
- ▶ 2000 Nauwer contact en minder afstand tussen zorgbestuurders en verpleegkundigen en verzorgenden.
- 2001 Net als bij verpleeghuizen gaan bestuurders en toezichthouders in alle sectoren regelmatig meelopen op de werkvloer.
- ▶ 2002 Verplichte accreditatie van bestuurders en toezichthouders in de zorg en vervanging van bestuurders die langdurig slecht functioneren.
- ▶ 2003 Meerjarige contracten in de langdurige zorg.
- 2004 Dit biedt meer zekerheid voor zorgaanbieders en hun personeel en lagere administratieve lasten rondom de jaarlijkse inkoopprocedure.
- ▶ 2005 Bredere inzet van digitale zorg en ondersteuning in de gehandicaptenzorg.
- 2006 Uitbreiding van de veelbelovende proefprojecten kan mensen meer regie en vrijheid geven.
- ▶ 2007 Invoering van alle uitgangspunten uit het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, om Nederland toegankelijk te maken voor iedereen.
- ▶ 2008 Behoud en bescherming van het persoonsgebonden budget (PGB) door misbruik aan te pakken.
- 2009 Dat is nodig zodat het PGB kan blijven bestaan voor al die mensen die er zoveel aan hebben en die het zo netjes gebruiken.
- 2010 Het moet daarom vooraf vaststaan of iemand een persoonsgebonden budget zelf kan beheeren.
- 2011 Ook wordt het PGB voortaan alleen ingezet voor zorg.
- 2012 Ondersteuning moet gemakkelijk in natura te regelen zijn via de gemeente.
- ▶ 2013 Aanpak van overbelasting bij mantelzorgers door zorgverleners hierop te laten letten en gemeenten en zorgkantoren actiever tijdelijk vervangende zorg aan te laten bieden.
- ▶ 2014 Eén aanspreekpunt bij gemeente en zorgkantoor samen om patiënten te helpen bij het vinden van de juiste zorgorganisatie.

2015 Investeren in jeugdzorg en GGZ

2016 De organisatie van jeugdzorg en geestelijke gezondheidszorg is de afgelopen jaren flink veranderd, waarbij gemeenten een grote rol hebben gekregen. 2017 Jeugdzorg wordt dichter bij het kind georganiseerd omdat de gemeente haar inwoners het beste kent. 2018 Daardoor kan de zorg beter in samenhang plaatsvinden, bijvoorbeeld met hulp bij werk, inkomen en schulden. 2019 Dit geldt ook voor de GGZ, waarbij mensen met psychische aandoeningen zoveel mogelijk kunnen blijven deelnemen aan de maatschappij. 2020 De veranderingen in deze sectoren zijn nog niet klaar. 2021 In de jeugdzorg gaan te veel dingen nog niet goed genoeg. 2022 Hier is dus echt een inspanning van ons allemaal nodig. 2023 We lopen nog tegen problemen aan, zoals lange wachtlijsten en een groeiend aantal meldingen van personen met verward gedrag. 2024 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2025 Standaardisering van eisen en criteria die gemeenten stellen aan de verantwoording van jeugdzorgaanbieders.
- ▶ 2026 Doelmatiger doorverwijzing binnen de jeugdzorg door de aanwezigheid van voldoende praktijkondersteuners bij de huisarts. 2027 Zij zijn bekend met de regionale zorgorganisaties en de behoeften van ouders en kinderen.
- ▶ 2028 Meer tijdelijke huisverboden voor daders van kindermishandeling, zodat kinderen zelf in hun vertrouwde omgeving kunnen blijven.
- ▶ 2029 Kortere wachtlijsten binnen de GGZ door meer medewerkers op te leiden. 2030 Door de bekostiging te koppelen aan de initiële diagnose vermindert het tussentijds aanpassen van tarieven. 2031 GGZ-patiënten die digitaal geholpen willen en kunnen worden, moeten die mogelijkheid ook aangeboden krijgen.
- ▶ 2032 Invoeren van een time out regeling in de GGZ die het mogelijk maakt mensen voorlopig op te nemen. 2033 Zo voorkomen we dat mensen die echt hulp nodig hebben aan hun lot worden overgelaten, tussen wal en schip vallen en dat uiteindelijk de zaak escaleert en de politie moet ingrijpen.

2034 Betaalbare zorg

2035 In tegenstelling tot veel andere landen heeft Nederland een eerlijke gezondheidszorg. 2036 Het maakt in Nederland niet uit of je een hoog of laag inkomen hebt. 2037 Iedereen heeft recht op de beste gezondheidszorg en even hoge premies. 2038 De afgelopen jaren zijn verschillende akkoorden gesloten om de kosten beheersbaar te houden, zodat de zorg betaalbaar en voor iedereen toegankelijk blijft. 2039 Hierdoor is de stijging van de zorgpremie beperkt gebleven. 2040 Ook is afgelopen jaren het eigen risico bevroren. 2041 Daarnaast is er voor mensen die gebruikmaken van maatschappelijke zorg via de gemeente een vast tarief ingevoerd. 2042 Zo worden zij niet langer op hoge kosten gejaagd door apart te moeten betalen voor bijvoorbeeld traplift, huishoudelijke hulp en dagbesteding. 2043 De eigen bijdrage wordt ook niet meer berekend op basis van inkomen en spaargeld, zodat ouderen die gewerkt hebben voor een aanvullend pensioen niet extra betalen. 2044 De extra eigen bijdrage voor het verpleeghuis op basis van spaargeld is ook gehalveerd en er is een maximum gesteld aan de eigen bijdrage voor geneesmiddelen. 2045 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2046 Betaalbare zorg en beperken van premiestijgingen. 2047 Het verzekerde basispakket maken we goedkoper door behandelingen die niet wetenschappelijk of effectief zijn, niet meer standaard te vergoeden en kritisch te kijken naar uitzonderlijk dure behandelingen. 2048 Door de zorg zelf in kaart gebrachte 'beter niet doen'- behandelingen verdwijnen uit het basispakket en maken ruimte voor innovaties zoals digitale consulten (eHealth).
- ▶ 2049 Bevriezen van het eigen risico zodat oplopende zorgkosten niet bij zieke mensen terechtkomen. 2050 We kijken naar een betere manier van bekostiging in de zorg. 2051 Dan

is het ook logisch om te kijken naar wat mensen zelf betalen, zoals het eigen risico. 2052 Dan kijken we ook naar de optie dat iedereen een eigen bijdrage betaalt per behandeling, met als maximum de hoogte van het eigen risico.

- ▶ 2053 Een keuze om het eigen risico (of in de toekomst eigen betalingen) vrijwillig verder te verhogen dan nu mogelijk is, in ruil voor een lagere zorgpremie.
- ▶ 2054 Stimuleren van digitale zorg. 2055 Zorgverleners kunnen, waar dit niet ten koste gaat van kwaliteit, zorg digitaal leveren. 2056 Hiervoor passen we de bekostiging aan, waarbij we ook digitale zorg bekostigen en de levering hiervan aantrekkelijker wordt. 2057 Dat komt de betaalbaarheid van zorg ten goede.
- ▶ 2058 Onafhankelijk en deskundige vaststelling van het basispakket door alleen het Zorginstituut over de inhoud daarvan te laten beslissen. 2059 De politiek stelt slechts het toetsingskader voor het Zorginstituut vast en heeft minder ruimte voor hobbyisme.
- ▶ 2060 Overbehandeling van mensen beperken door via predictieve testen en het monitoren van het effect van geneesmiddelen, maatwerk te leveren bij het toedienen van medicijnen.

2061 Betaalbaarheid van de zorg

2062 Voor veel mensen is de maandelijkse premie veel geld. 2063 En als je ziek wordt, wil je beter worden. 2064 Niemand zit dan te wachten op extra kosten, door ook nog eens je eigen risico te moeten betalen. 2065 Het klinkt dan sympathiek, een halvering van de zorgpremie of afschaffing van het eigen risico.

2066 En toch doen we zulke beloftes niet, omdat we denken dat het niet in het belang is van alle Nederlanders die goede én betaalbare zorg willen. 2067 Die zorg is er in Nederland voor iedereen. 2068 Een bankdirecteur ligt op dezelfde operatietafel als een buschauffeur of een oudere die rondkomt van de AOW. 2069 Er zijn ook geen Amerikaanse toestanden, waarbij je moet vrezen dat het ziekenhuis achteraf een rekening van tienduizenden dollars stuurt.

2070 We vinden het belangrijk deze topzorg voor iedereen betaalbaar te houden. 2071 Voor mensen met een laag inkomen gebeurt dat automatisch, want zij krijgen meer zorgtoeslag als de premie stijgt. 2072 Maar als je net teveel verdient voor zorgtoeslag vormt de premie iedere maand een flinke kostenpost. 2073 De hoogte van de premie en het eigen risico hangt direct samen met het totale bedrag dat we in Nederland uitgeven aan de zorg. 2074 Daarom willen we de zorgkosten niet teveel laten stijgen. 2075 Dat is constant zoeken naar de juiste balans tussen goede zorg, redelijke prijzen en het voorkomen van wachtlijsten.

2076 Er bestaat niet één goedkope en simpele oplossing. 2077 Als we de zorgpremie of het eigen risico afschaffen, moet het geld ergens anders vandaan komen. 2078 Terwijl we ook de belastingen niet willen verhogen of willen bezuinigen op belangrijke zaken als onderwijs, politie en de AOW. 2079 We worden in Nederland steeds ouder en op medisch gebied is er steeds meer mogelijk. 2080 De zorgkosten stijgen dus en als we niets doen stijgt het eigen risico mee. 2081 De komende jaren gelasten we even een pauze in, door het eigen risico gelijk te houden. 2082 Op termijn willen we naar een eigen bijdrage per behandeling, in plaats van een eigen risico dat je ook kwijt kunt zijn aan één dure ingreep. 2083 Als je iedere keer zelf een klein beetje meebetaalt (met een jaarlijks maximum om bijvoorbeeld chronisch zieken te ontzien), loont het steeds om te kijken wat behandelingen eigenlijk kosten en leveren we allemaal een inspanning om de zorg in Nederland betaalbaar te houden.

2084 Medische ethiek

2085 Iedereen heeft recht op een zo lang en gezond mogelijk leven. 2086 Gelukkig worden we dankzij medische innovaties steeds ouder en gezonder. 2087 Ziekten waaraan iemand vroeger nog overleed zijn inmiddels te voorkomen of genezen en het is voor iedereen mogelijk inzicht te krijgen of je drager bent van een erfelijke ziekte of bijvoorbeeld kans hebt op hart- en vaatziekten. 2088 Dit draagt bij aan de kwaliteit van het leven. 2089 Tegelijkertijd speelt ook de vraag of er geen grenzen zijn aan het leven en of alles wat medisch kan wel zou moeten. 2090 Dat zijn moeilijke en heftige vraagstukken, die vaak raken aan de kern van het leven en de dood. 2091 Mensen moeten eigen keuzes over hun leven blijven maken, waarbij het ook belangrijk is om zorgvuldig om te gaan met mensen die anders over deze grote vraagstukken denken. 2092 We blijven de eigen keuzes van mensen vooropstellen. 2093 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2094 Gelijke behandeling van lesbische of alleenstaande vrouwen bij IVF, door hen net als heterostellen geen eigen bijdrage te vragen.
- ▶ 2095 Moderne en coherente prenatale screening, waarbij de 13-wekenecho het belangrijkste meetmoment voor het opsporen van structurele afwijkingen bij het ongeboren kind wordt. 2096 De niet-invasieve prenatale test (NIPT) komt gesubsidieerd permanent beschikbaar en zal de combinatietest vervangen voor het opsporen van chromosomale afwijkingen, zoals het downsyndroom.
- ▶ 2097 Meer medisch-wetenschappelijk onderzoek naar voortplantingstechnieken en het voorkomen van ernstige genetische afwijkingen. 2098 We verruimen wetgeving rondom geslachtskeuze bij zeer ernstige erfelijke aandoeningen die bij het ene geslacht vaker voorkomen dan bij het andere, zoals het BRCA-gen en plotselinge blindheid. 2099 De mogelijkheid geldt ook bij een reële kans op dragerschap.
- ▶ 2100 Een levenstestament waarin iedereen samen met zijn of haar huisarts afspraken kan vastleggen over de laatste levensfase, zoals het wel of niet behandelen, wel of niet reanimeren of vrijwillig levenseinde. 2101 Deze schriftelijke wilsverklaring biedt voldoende grond voor artsen om later naar te handelen.
- ▶ 2102 De mogelijkheid voor iedereen om zelf te kiezen voor een waardig levenseinde, mits dit volgens zorgvuldige procedures en eisen gebeurt.
- ▶ 2103 Transparantie over de opvattingen van artsen over euthanasie. 2104 Het is essentieel dat een arts en patiënt tijdig met elkaar praten over de wensen rondom het levenseinde, zodat een patiënt eventueel kan kiezen voor een andere arts en artsen niet hoeven mee te werken aan een procedure waar zij principiële bezwaren tegen hebben.
- ▶ 2105 Vasthouden aan uitbreiding van het Groninger Protocol, waardoor euthanasie voor kinderen tussen de één en twaalf jaar onder zeer strikte zorgvuldigheidseisen mogelijk wordt. 2106 Ook voor kinderen die ongeneeslijk ziek zijn en ondragelijk en uitzichtloos lijden, moet de keuze voor euthanasie beschikbaar zijn als er echt geen andere opties meer zijn.

2107 Sport en bewegen

2108 Met plezier bewegen en sporten is van onschatbare waarde voor een gezonde, duurzame en weerbare samenleving. 2109 De fysieke en mentale voordelen van sporten worden steeds belangrijker nu onze samenleving vergrijsd en steeds meer mensen met chronische ziekten ouder worden. 2110 Het bevorderen van een actieve leefstijl en sporten verkleint het risico op ziekten, vergroot de mentale veerkracht en versnelt het herstelproces na een medische ingreep. 2111 Sport moet dan ook voor iedereen toegankelijk zijn, ook voor mensen met een beperking. 2112 De coronacrisis heeft ons duidelijk laten zien wat het belang van gezondheid, fitheid en weerbaarheid is. 2113 We moeten gebruikmaken van de kracht van sport. 2114 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2115 Voldoende plekken om buiten te kunnen spelen en te sporten. 2116 Dat maakt sport en

bewegen toegankelijk voor iedereen. 2117 Waar nodig helpen we gemeenten.

- ▶ 2118 De mogelijkheid voor ieder kind om te sporten bij een vereniging, door voldoende toegankelijkheid voor kinderen met een beperking en tegemoetkomingen voor ouders die de contributie niet kunnen betalen.
- ▶ 2119 Gastlessen van sportverenigingen op basisscholen en middelbare scholen met geld uit het sportakkoord.
- ▶ 2120 Een groter aanbod van sport en bewegen voor ouderen. 2121 Daarnaast is voor ouderen de sociale omgeving van de vereniging van belang om eenzaamheid tegen te gaan en om betrokken te blijven bij onze maatschappij.
- ▶ 2122 Meer sportevenementen in Nederland, omdat dit bijdraagt aan de motivatie om te gaan sporten en de samenleving verbreedert.
- ▶ 2123 Harder aanpakken van discriminatie en racisme in de topsport en amateursport, bijvoorbeeld met een club- of stadionverbod.

Buitenland en Defensie

► 2124 Buitenland en Defensie

2125 Nederland heeft dankzij een lange periode van vrede, veiligheid en vrijheid veel welvaart kunnen opbouwen. 2126 Daarbij bepleitte de VVD een duidelijke taakverdeling, waarbij de Europese Unie zich concentreerde op de markt en veiligheid de taak van de Navo was. 2127 Daar heeft Nederland veel van geprofiteerd. 2128 Als exportland konden we goed verdienen. 2129 De Amerikanen gaven zoveel geld uit aan hun krijgsmacht dat we via de Navo eigenlijk gesubsidieerde veiligheid ontvingen. 2130 Ook in de recente strijd tegen Islamitische Staat kunnen we gelukkig bij een Amerikaanse missie aansluiten. 2131 Maar het is niet meer vanzelfsprekend dat de Verenigde Staten bij iedere dreiging het voortouw nemen. 2132 Zij richten hun aandacht meer op de machtsstrijd met China in Azië, waardoor Europese landen zelf problemen in de eigen achtertuin moeten oplossen. 2133 Washington neemt ons niet bij de hand als Turkije EU-lidstaten probeert te intimideren door migranten de grens over te jagen of marineschepen richting Griekse wateren stuurt. 2134 Europese landen moeten dan zelf met oplossingen komen. 2135 Dat vraagt geen gemakzuchtig pleidooi voor een 'Europees leger'. 2136 Want als landen niet zelf flink investeren in hun eigen krijgsmachten, dan stelt de som der delen ook weinig voor. 2137 Het betekent evenmin de Navo overbodig verklaren. 2138 De VS blijven een cruciale bondgenoot tegen een grootmacht als Rusland, maar zullen niet ieder probleem voor ons oplossen.

2139 Om onze manier van leven te beschermen moeten we opnieuw nadenken over de internationale politiek. 2140 Daarbij is investeren in defensie noodzakelijk, maar op zichzelf niet voldoende. 2141 Straaljagers bieden weinig bescherming als landen migratiestromen op ons afsturen, de toevoer van energie of strategische goederen kunnen afknijpen of met digitale spionage op grote schaal bedrijfsgeheimen stelen. 2142 Daarom kunnen we economie niet los zien van geopolitiek. 2143 Lange tijd domineerde de gedachte dat wereldwijde vrijhandel landen in liberale democratische markteconomieën zou veranderen. 2144 Maar met name autoritaire landen misbruiken de spelregels. 2145 Met staatssteun drukken ze onze ondernemers uit de markt, en dankzij de winsten kunnen ze militaire avonturen aangaan. 2146 Nederland moet samen met bondgenoten over meer machtsmiddelen beschikken om te voorkomen dat we als speelbal van andere mogendheden eindigen. 2147 De volgende uitgangspunten zijn daarbij leidend.

- 2148 Nederland is een soeverein land binnen de Europese Unie. 2149 Een sterke Europese Unie is noodzakelijk om de manier van leven van Nederlandse burgers te beschermen. 2150 Alleen door samenwerking kunnen we migratiestromen bedwingen, paal en perk stellen aan oneerlijke Chinese concurrentie, of kwaadwillende landen via sancties pijn doen.
- 2151 Europese strategische soevereiniteit. 2152 Daarvoor zijn sterke krijgsmachten nodig die intensief samenwerken en meer bijdragen aan de Navo. 2153 Ook voor de toevoer van cruciale goederen of grondstoffen mogen Nederland en Europa niet volledig afhankelijk zijn van één ander machtsblok, ook als die goederen hierdoor duurder worden.
- 2154 Het nationaal belang staat voorop in het buitenlands beleid. 2155 Toegang tot de Europese markt en ontwikkelingssamenwerking zijn voorwaardelijk en moeten de Nederlandse en Europese veiligheidsbelangen dienen, ondernemers gelijke kansen bieden en afspraken bevatten over het terugnemen van eigen onderdanen die geen recht op verblijf in Europa hebben.

2156 Defensie

2157 Decennia van bezuinigingen hebben veel gevraagd van onze krijgsmacht. 2158 De afgelopen jaren zijn de eerste stappen van het herstel ingezet. 2159 Defensie kan bijvoorbeeld weer nieuwe fregatten, onderzeeboten en F-35s kopen. 2160 Ook is er geld uitgetrokken voor betere arbeidsvoorwaarden, een opknapbeurt van kazernes en zijn munitievoorraden aangevuld. 2161 Extra inzet van reservisten en samenwerking met bedrijven in bijvoorbeeld de transportsector, helpen tekorten terug te dringen. 2162 Met buitenlandse missies hebben Nederlandse militairen bijgedragen aan het terugdringen van Islamitische Staat (IS) en het beschermen van de Baltische Staten tegen de dreiging van Rusland. 2163 De krijgsmacht werkt bovendien intensiever samen met onze bureaus in België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. 2164 Ook heeft Nederland het initiatief genomen om de regels voor militair transport in Europa te vereenvoudigen zodat eenheden sneller van het ene land naar het andere kunnen bewegen in geval van een dreiging. 2165 Om het grondgebied van de Navo effectief te kunnen blijven verdedigen en samen met Europese partners ook zonder de Verenigde Staten problemen in de eigen achtertuin te kunnen oplossen, moeten we ook de komende jaren meer samenwerken met bondgenoten en meer investeren in onze eigen krijgsmacht. 2166 Daarom zetten we de komende jaren in op:

- ▶ 2167 Substantiële verhoging van het defensiebudget naar het Europese Navo-gemiddelde. 2168 Zo levert Nederland een evenredig aandeel binnen de Navo en zetten we een grote stap naar de Navo-norm om twee procent van de economie aan defensie te besteden. 2169 Wanneer het economisch herstel voorspoedig verloopt, kunnen we sneller naar de Navo-norm toegroeien.
- ▶ 2170 Versterking van capaciteiten waar de Nederlandse krijgsmacht sterk in is en waar de Navo grote behoefte aan heeft, zoals vier nieuwe, wereldwijd inzetbare onderzeeboten en extra F-35s. 2171 Want lastenverdeling draait niet alleen om de hoogte van het nationale defensiebudget, maar ook om het beschikbaar stellen van geavanceerde en goed getrainde eenheden.
- ▶ 2172 Behoud van de nucleaire taak door de luchtmacht. 2173 Met ultramoderne F-35s die in staat zijn kernwapens te dragen, vervult Nederland een belangrijke rol binnen de afschrikking van de Navo. 2174 We steunen verdragen over wapenbeheersing en het terugdringen van kernwapens, maar zolang Rusland over tactische kernwapens beschikt, legt Nederland zichzelf geen eenzijdige beperkingen op.
- ▶ 2175 Investeren in (technologisch hoogwaardige) slagkracht en ondersteunende eenheden voor de landmacht, zodat we kunnen voldoen aan de vraag van de Navo om grondeenheden te leveren die het tegen een sterke staat kunnen opnemen en dus zorgen voor afschrikking. 2176 Hiervoor zijn ook verdere investeringen in informatietechnologie noodzakelijk.
- ▶ 2177 Investeren in niche-wapens, zoals raketverdediging, als antwoord op de Russische ontwikkeling van raketten die onder het INF-verdrag verboden waren. 2178 Zo ontlasten we bondgenoten en investeren we fors in de Navo.
- ▶ 2179 Gebruik van kunstmatige intelligentie en robotisering, zoals veilige autonome en onbemande wapens, waarbij de mens betekenisvolle controle over de inzet houdt. 2180 Het heeft weinig zin het braafste jongetje van de klas te zijn, als dat ertoe leidt dat de legers van autoritaire staten als Rusland of China ons inhalen en onze veiligheid, of die van onze bondgenoten, bedreigen.
- ▶ 2181 Investeren in het Defensie Cybercommando en de inlichtingendiensten. 2182 Succesvolle operaties tegen de Russische inlichtingendiensten laten zien dat Nederland hier sterk in is, en zo met unieke kennis en vaardigheden kan bijdragen aan de veiligheid van bondgenoten.
- ▶ 2183 Een space-eenheid waarmee Defensie investeert in veilige communicatie en inlichtingenvergaring en samenwerkt met andere Europese landen op het gebied van lanceercapaciteit en (verdediging van) ruimte-infrastructuur. 2184 Zo vervult Nederland haar deel binnen de ruimtestrategie die de Navo in 2019 voor het hele bondgenootschap opstelde.
- ▶ 2185 Versterking van de Nederlandse industrie door extra geld vrij te maken voor onderzoek naar innovatieve producten die bijdragen aan onze nationale veiligheid, en door vaker een beroep op nationale veiligheid te doen om van de Europese aanbestedingsregels af te wijken en onze eigen kennisindustrie te stimuleren, zoals bij de aanschaf van onderzeeboten.

2186 Internationale samenwerking

- ▶ 2187 Uitbreiding van de Marechaussee om andere landen te helpen bij het beschermen van de gezamenlijke Europese buitengrenzen tegen vluchtelingenstromen.
- ▶ 2188 Samenwerking met gelijkgezinde landen binnen de Navo en de EU in plaats van abstracte vergezichten over een Europees leger. 2189 De EU als geheel kan zich het beste richten op zaken waar de Navo minder geschikt voor is, zoals eenvoudige regels voor militair transport en de ontwikkeling van geavanceerde wapens door de Europese defensie-industrie.
- ▶ 2190 De oprichting van gezamenlijke eenheden met bondgenoten voor nieuwe wapens die nodig zijn voor de Navo of Europese operaties, maar die te duur zijn voor individuele landen, zoals hypersonische raketten en grote verkenningsvliegtuigen. 2191 De poule van tankervliegtuigen op Vliegbasis Eindhoven dient als voorbeeld. 2192 Zo nemen we het initiatief om via slim samenwerken tekorten bij de Navo weg te werken.

2193 Personeel en samenleving

- ▶ 2194 Verdere investeringen in goed materieel, kazernes en arbeidsvoorwaarden voor het personeel, dat gevaarlijk werk doet om Nederland veilig te houden. 2195 Daarbij hoort ook maatwerk. 2196 Niet alleen rang en leeftijd maar ook specifieke kennis bepalen het loon. 2197 Zo kan een cybersoldaat met specialistische vaardigheden meer verdienen dan een collega die hoger in rang staat of kan een dertiger het tot generaal schoppen.
- ▶ 2198 Een nationale Defensiedag naar Frans voorbeeld, waarop iedere jongere één keer een dagprogramma volgt op een kazerne. 2199 Dit versterkt de band tussen de krijgsmacht en de samenleving en kan jongeren enthousiasmeren om als reservist of voltijdsmilitair bij Defensie aan de slag te gaan.
- ▶ 2200 Uitbreiding van flexibele oplossingen voor tekorten, zoals Defensity College, waarbij studenten als reservist aan de slag kunnen en het delen van werknemers en materieel tussen Defensie en bedrijven in bijvoorbeeld de logistiek en de bouw.
- ▶ 2201 Ondersteuning door veteranen en reservisten van een justitieprogramma dat jonge delinquenten met militaire discipline weer in het gareel brengt. 2202 Zij die hun leven beteren kunnen daarna solliciteren bij Defensie.
- ▶ 2203 Blijvende steun voor veteranen in de vorm van goede zorg en extra begeleiding naar een nieuwe baan voor militairen die niet meer bij Defensie kunnen werken, door afspraken te maken met bedrijven waar de krijgsmacht bij inkoopt. 2204 We ondersteunen ook de samenwerking tussen Defensie en Politie in de veteranenzorg, zoals dat bijvoorbeeld al gebeurt bij het bieden van psychosociale zorg.

2205 Europese missies

2206 Om onze belangen te verdedigen zullen we in de toekomst waarschijnlijk vaker samen met andere Europese landen een militaire missie opzetten. 2207 Dit jaar stuurden Frankrijk, Nederland en Denemarken marineschepen naar de Perzische Golf, om Iran duidelijk te maken dat we er niet op zitten te wachten dat het koopvaardischepen lastigvalt.

2208 In hetzelfde gebied voer ook een Amerikaanse vloot. 2209 Tien jaar geleden was het moeilijk voor te stellen dat we militairen richting het Midden-Oosten zouden sturen zonder bij de Amerikanen aan te haken, maar nu was dat een logische stap. 2210 Wij willen de vrije zeevaart beschermen, maar we zijn het ook niet eens met de keuze van Trump om uit de nucleaire deal te stappen. 2211 Dan betekent eigen keuzes maken ook dat je zelf bereid moet zijn om machtsmiddelen in te zetten. 2212 Het is goed voorstelbaar dat Europese landen in de toekomst vaker samen schepen eropuit sturen om het recht op vrije zeevaart of andere belangen te beschermen. 2213 Dat vraagt wel om een hoger defensiebudget.

2214 Internationale handel

2215 De Nederlandse export vormt een derde van onze economie. 2216 Als gevolg van de coronacrisis heeft de wereldhandel flinke klappen gekregen. 2217 Ook daarvoor werd het al moeilijker om (eerlijk) handel te drijven, omdat landen vaker kiezen voor protectionisme of internationale afspraken misbruiken. 2218 Zo krijgen Chinese bedrijven met staatssteun voet aan de grond in Europa, maar ondertussen schermt Beijing de eigen markt af voor openbare aanbestedingen waardoor Nederlandse ondernemers hun producten of diensten niet daar kunnen verkopen. 2219 De afgelopen jaren is daarom in Europees verband gewerkt aan een investeringstoets om strategische sectoren te kunnen beschermen, aan wetgeving om ondernemers te beschermen tegen oneerlijke concurrentie en aan het verhogen van verzendtarieven voor Chinese webwinkels om Nederlandse winkeliers te beschermen tegen oneerlijke concurrentie en namaakproducten. 2220 Dat is nog niet genoeg om de scheve verhoudingen recht te trekken. 2221 Daarom zetten we de komende jaren in op:

- ▶ 2222 Meer handelsverdragen tussen de EU en derde landen. 2223 Afspraken zoals Ceta met Canada scheppen kansen voor ondernemers en bieden weerstand aan het wereldwijd groeiende protectionisme. 2224 Ook zet Nederland in op het sluiten van zoveel mogelijk bilaterale investeringsverdragen, om in het buitenland actieve ondernemers zekerheid te bieden.
- ▶ 2225 Een vrije markt die gebaseerd is op wederkerigheid. 2226 Binnen de EU kunnen bedrijven van buiten hier dan alleen ongehinderd zaken doen, als onze bedrijven dat ook in hun land kunnen. 2227 Buitenlandse bedrijven die staatssteun ontvangen, moeten benadeeld of uitgesloten worden bij aanbestedingen. 2228 Hetzelfde geldt voor Europese aanbieders die goedkoop zijn omdat ze werken met goedkope Aziatische toeleveranciers die staatssteun ontvangen.
- ▶ 2229 Gelijke spelregels voor ieder bedrijf op de Europese markt, gehandhaafd door boetes voor bedrijven van buiten de EU die met staatssteun uit hun eigen land de concurrentie op de interne markt aangaan.
- ▶ 2230 De aanpak van oneerlijke handelspraktijken binnen de Wereldhandelsorganisatie en de Wereldpostunie. 2231 Zo mag China geen handelsvoordelen meer krijgen door zich onterecht als 'ontwikkelingsland' aan te merken of weggkomen met het stelen van intellectueel eigendom. 2232 Als valsspelers niet bereid zijn hun leven te beteren, dan moet de EU druk uitoefenen door samen met bondgenoten sancties in te stellen.
- ▶ 2233 Onderzoek door de EU naar buitenlandse investeringen die bedoeld zijn om kennis weg te kopen of invloed te verwerven in cruciale infrastructuur.
- ▶ 2234 Handelsmissies voor één sector die meerdere landen aandoen zodat deelname aantrekkelijk is voor mkb'ers.
- ▶ 2235 Handels- en exportbevordering die ook geldt voor bedrijvigheid die niet in het teken staat van ontwikkelingsdoelen.
- ▶ 2236 Schrappen van eisen bij exportfinanciering die strenger zijn dan wat andere Oeso-landen doen.
- ▶ 2237 Aansluiting bij de Frans-Duitse afspraken voor wapenexport, waarbij toeleveranciers automatisch een vergunning krijgen als de hoofdaannemer van het project in zijn land groen licht heeft voor export. 2238 Dat is gunstig voor Nederlandse bedrijven die systemen leveren voor in het buitenland gebouwde schepen of voertuigen.

2239 Buitenlandse zaken

2240 In het buitenlandbeleid dient de vraag centraal te staan hoe Nederland veilig, vrij en welvarend blijft in een wereld waar Europa en de Verenigde Staten niet meer samen de dienst uitmaken. 2241 Machtige landen als China en Rusland houden zich vaak niet aan de regels die wij belangrijk vinden. 2242 De VS hebben daarnaast veel aandacht voor hun machtsstrijd met China, waardoor Europa problemen in de eigen achtertuin vaker zelf moet oplossen. 2243 Bijvoorbeeld als het gaat om Turkse claims op grondstoffen in de wateren van EU-lidstaten Cyprus en Griekenland. 2244 De afgelopen jaren zijn er door Nederland al stappen gezet richting een realistischer buitenlandbeleid, dat zich richt op de behartiging van onze eigen belangen. 2245 Een nieuwe benadering van China erkent inmiddels dat het land niet alleen een handelspartner is, maar via bedrijfsspionage, machtsspelletjes en doorzichtige propaganda over zijn corona-aanpak, ook een veiligheidsrisico vormt. 2246 Daarnaast is het Nederlandse lidmaatschap van de VN-Veilighedsraad gebruikt om voor het eerst mensensmokkelaars op een sanctielijst te plaatsen en kan de EU strafmaatregelen opleggen aan mensenrechtenschenders en daders achter cyberaanvallen. 2247 Tijdens het uitbreken van de coronacrisis hebben diplomaten samen met de reisbranche, een topprestatie geleverd door duizenden gestrande Nederlanders van over de hele wereld veilig terug naar Nederland te krijgen. 2248 Die diplomaten hebben we ook hard nodig in een wereld waarin andere machten de spelregels willen herschrijven. 2249 Daarom zetten we de komende jaren in op:

- ▶ 2250 Een realistisch buitenlandbeleid waarin onze belangen, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, migratie en handel, de relaties met andere landen bepalen. 2251 Daarom werken we samen met ongemakkelijke partners in het Midden-Oosten en Noord Afrika bij de bestrijding van terrorisme of lokale opvang van vluchtelingen. 2252 Als een land onze belangen schaadt, bijvoorbeeld door het financieren van extremistische religieuze instellingen in Nederland of door illegaal in Nederland verblijvende onderdanen niet terug te nemen, volgen er maatregelen.
- ▶ 2253 Investeren in nieuwe bondgenoten, bij voorkeur via de NAVO en de EU, om tegenwicht te bieden aan autoritaire grootmachten als Rusland en China. 2254 Gelijkgezinde democratische landen als Canada, Australië, Israël, Japan en Zuid-Korea, hebben belang bij een vrij internet en eerlijke handel volgens internationale regels.
- ▶ 2255 Desnoods zonder resolutie van de VN-Veilighedsraad militair ingrijpen als dat voor de veiligheid of belangen van Nederland en bondgenoten nodig is, zodat we ons beleid niet laten dicteren door een Chinees of Russisch veto.
- ▶ 2256 Strategisch gebruik van de economische macht van de EU, bijvoorbeeld door sancties in te stellen als Rusland opnieuw buurlanden aanvalt of Turkije geen migratieafspraken respecteert en buurlanden intimideert. 2257 Om sancties kracht bij te zetten, zet Nederland binnen de EU in op 'extraterritoriale werking'. 2258 Als een bedrijf uit een derde land zich dan niet houdt aan de EU-sancties, volgen er boetes op bedrijfsactiviteiten in Europa.
- ▶ 2259 Afschaffing van vetorecht bij EU-sancties voor mensenrechtenschenders en bij de verlenging van economische sancties. 2260 Dat maakt ons buitenlandbeleid slagvaardiger en voorkomt dat autoritaire mogendheden één of twee lidstaten onder druk zetten om hun veto te gebruiken.
- ▶ 2261 Een speciale 'sanctie-eenheid' waarmee Nederland de Britse voortrekkersrol bij het opstellen en handhaven van sancties binnen de Europese Unie overneemt.
- ▶ 2262 Steun aan Europese pogingen om de nucleaire deal met Iran overeind te houden. 2263 Wanneer Iran uranium verkrijgt voor militaire toepassingen of internationale waarnemers het land uit zet, dan moeten er weer sancties komen. 2264 Daarnaast willen we zo snel mogelijk afspraken maken over beperking van het Iraanse raketprogramma.
- ▶ 2265 Modernisering van het associatieakkoord tussen Israël en de Europese Unie, onder meer via een herstart van formele gesprekken hierover in de associatieraad tussen beide partijen. 2266 Dit past bij de positieve ontwikkelingen in de regio, waarbij Bahrein en de Verenigde Arabische Emiraten hun relatie met Israël hebben genormaliseerd.
- ▶ 2267 Strafbaarstelling van spionage en een verplichte registratie in een openbaar register voor individuen, bedrijven, onderwijsinstellingen en andere organisaties die openlijk of achter de schermen belangen van andere landen behartigen.

- ▶ 2268 Een toegangsverbod voor politici van buiten de EU die in de drie maanden voorafgaand aan een verkiezing in hun land hier onder de diaspora campagne willen voeren.
- ▶ 2269 Een doeltreffend postennetwerk met goede vertegenwoordiging in die landen waar onze belangen of kansen liggen, bijvoorbeeld op het gebied van handel, veiligheid en migratie. 2270 We kiezen daarbij ook vaker voor attachés met specifieke kennis over bijvoorbeeld migratie of kansrijke economische sectoren.

2271 Ontwikkelingssamenwerking

2272 Veel doelen van het ontwikkelingsbeleid kunnen we veel effectiever bereiken via vrijhandel. 2273 Door investeringen, ondernemerschap en export kunnen burgers in armere landen zelf geld verdienen en via belasting onderwijs of zorg bekostigen. 2274 Europese handelsverdragen verhogen ook nog eens standaarden rond arbeidsomstandigheden, mensenrechten en productveiligheid. 2275 Dat is beter voor de rest van de wereld en het voorkomt dat China zijn lagere eisen tot wereldwijde norm maakt. 2276 Hulpgeld kan nuttig zijn als we het strategisch inzetten voor het behartigen van Nederlandse belangen, zoals het indammen van migratiestromen. 2277 De uitgaven aan de opvang van Syrische vluchtelingen in Jordanië en Turkije zijn de afgelopen jaren bijvoorbeeld een goede investering gebleken. 2278 Dit geldt niet voor de traditionele praktijk van ontwikkelingssamenwerking, waarbij geld wordt gegeven aan armere landen om zich op basis van onze normen te ontwikkelen. 2279 Maar ontwikkelingslanden sluiten inmiddels steeds vaker zakendeals en leningen bij opkomende machten als China, India en Turkije. 2280 Deze landen gebruiken hun groeiende economische macht om in Afrika toegang tot grondstoffen en afzetmarkten te kopen. 2281 Om in de eenentwintigste eeuw overeind te blijven, moeten Nederland en Europa ontwikkelingsgeld ook meer inzetten op het bereiken van geopolitieke doelen. 2282 Daarom zetten we de komende jaren in op:

- ▶ 2283 Oprichting van een nationale ontwikkelings- en noodhulporganisatie, NLAID, die hulp gelden effectiever inzet voor strategische doelen als markttoegang of terugname van illegale onderdanen. 2284 Ngo's die eventueel werk uitvoeren voor NLAID plakken een Nederlandse vlag op hun project. 2285 Ook versterken we de positie van de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO om de concurrentie met ontwikkelingsbanken uit andere landen beter aan te gaan.
- ▶ 2286 De uitvoering van projecten nadrukkelijk openstellen voor bedrijven, want het doel van ontwikkelingshulp is niet een Nederlandse ngo-sector in stand te houden.
- ▶ 2287 Sluiting van ambassades die zich hoofdzakelijk met ontwikkelingssamenwerking bezighouden. 2288 Diplomatieke posten zijn er voor de Nederlandse belangen in het buitenland en dienen niet als pinautomaat voor het gastland.
- ▶ 2289 Besteding van hulpgeld via de Europese Unie in plaats van via de Verenigde Naties, zodat we politieke eisen aan het ontvangende land kunnen stellen. 2290 De VN-organisaties kunnen het werk vervolgens wel uitvoeren als onderaannemer, maar het moet voor het ontvangende land duidelijk blijven dat Nederland of Europa de geldkraan kan dichtdraaien.
- ▶ 2291 Een einde aan de automatische stijging van het ontwikkelingsbudget als de economie groeit en een flinke snoeibeurt in het woud van fondsen en potjes. 2292 Voor ideële plannen die niet bijdragen aan de Nederlandse belangen kunnen ngo's geld ophalen bij private donateurs.
- ▶ 2293 Ruimere criteria voor wat meetelt als ontwikkelingshulp. 2294 Als het binnen de Oeso niet lukt om deze zogeheten ODA-definitie uit te breiden, moet Nederland met een eigen definitie werken. 2295 Daarin telt dan ook hulp bij grensbewaking in Afrika, net als militaire missies die er bijvoorbeeld voor zorgen dat ontheemden weer veilig naar huis kunnen.
- ▶ 2296 Toekenning van noodhulp op basis van waar onze belangen liggen om vluchtelingenstromen te voorkomen en niet meer primair op basis van waar de noden het hoogst zijn of de VN het geld willen besteden. 2297 Dus meer hulpgeld voor de opvang van Syrische vluchtelingen en minder voor Jemen of de Rohingya.
- ▶ 2298 Extra geld voor noodhulp, ten koste van goedbedoelde maar vaak weinig effectieve langjarige projecten.

2299 Europese zaken

2300 Nieuwe grootmachten als Rusland en China gedragen zich steeds assertiever en oude bondgenoten als de Verenigde Staten en Groot-Brittannië varen niet altijd meer een voorspelbare en vergelijkbare koers. 2301 De rol van de Europese Unie op het wereldtoneel wordt daarom belangrijker. 2302 De EU heeft Nederland de afgelopen decennia vrede en welvaart gebracht. 2303 Het draagvlak voor Europese samenwerking is echter niet vanzelfsprekend, zoals ook de Brexit heeft laten zien. 2304 In een tijd van veranderende machtsverhoudingen verwachten inwoners dat de Europese Unie effectief optreedt en levert. 2305 Ook wordt verwacht dat de lidstaten zich aan de spelregels houden. 2306 Naast de rechtsstaat en democratische waarden, geldt dit ook voor de nationale begrotingen. 2307 De afgelopen jaren hebben we daar stevig op ingezet. 2308 Zo kan ieder land aan de noodrem trekken als geld uit het corona-herstelfonds onverstandig wordt besteed, gelden er hardere eisen aan de rechtsstaat bij landen die lid willen worden en stijgt de Nederlandse afdracht aan de EU-begroting de komende jaren niet. 2309 De Europese Unie trekt wel meer geld uit voor Nederlandse prioriteiten zoals veiligheid, migratie en klimaat en krijgt mogelijkheden om subsidies in te houden als landen de rechtsstaat aan hun laars lappen. 2310 We blijven ons inzetten om de Europese Unie slagvaardiger te maken. 2311 Het lidmaatschap van een sterke Unie is namelijk cruciaal voor de Nederlandse veiligheid en welvaart. 2312 Daarom zetten we de komende jaren in op:

- ▶ 2313 Terughoudendheid bij uitbreiding van de EU, waarbij draagvlak en duurzame uitvoering van gemaakte afspraken de doorslag geven. 2314 Associatieverdragen, handelsakkoorden of andere partnerschappen zijn goede alternatieven om effectief samen te werken.
- ▶ 2315 Alternatieven voor toetreding van Turkije, waar beide partijen wat aan hebben, zoals een vrijhandelsakkoord. 2316 Want gezien de verslechtering van onder meer mensenrechten en democratie in het huidige Turkije, is het niet realistisch dat het land aan de voorwaarden voor EU-lidmaatschap gaat voldoen. 2317 Dan is het beter om alternatieve banden te zoeken. 2318 We blijven ook samenwerken rond migratie en veiligheid.
- ▶ 2319 Nauwe samenwerking en goede handelsafspraken met het Verenigd Koninkrijk, inclusief stevige afspraken over een gelijk speelveld om oneerlijke concurrentie voor onze ondernemers te voorkomen en toegang tot Britse wateren voor onze vissers.
- ▶ 2320 Informele coalities om per onderwerp zoveel mogelijk invloed op Europees beleid te hebben. 2321 Het leiderschap van de Hanze-liga die streeft naar strikte naleving van financiële afspraken door alle lidstaten, is een goed voorbeeld. 2322 En met Frankrijk trekken we bijvoorbeeld samen op om de voorwaarden voor nieuwe lidstaten aan te scherpen en hebben we gedeelde belangen rond Brexit.

2323 Begroting en euro

- ▶ 2324 Versterking van de interne markt en blijven voorkomen dat de Europese Unie een transferunie wordt. 2325 Er komen geen nieuwe Europese instrumenten waarmee economisch slecht presterende landen noodzakelijke hervormingen kunnen omzeilen.
- ▶ 2326 Terugkeer naar begrotingsregels zodra de coronacrisis voorbij is, met voldoende handhaving om de stabiliteit van de euro te bewaren. 2327 Voor dat toezicht komt er een onafhankelijke instelling, die automatisch sancties toepast wanneer landen begrotingsafspraken schenden. 2328 Eurolanden kunnen de sancties alleen met een unaniem besluit tegenhouden.
- ▶ 2329 Stopzetten van financiering aan landen binnen de eurozone die zich structureel niet aan de begrotingsregels houden, bijvoorbeeld door de toegang tot noodfinanciering via fondsen als ultieme consequentie stop te zetten.
- ▶ 2330 Betere bescherming van spaarders. 2331 De oplossing ligt in eerste instantie bij terugbrengen van risico's in de Europese bankensector, in plaats van het delen van bestaande risico's, zoals via een Europees Depositogarantiestelsel. 2332 Risicoreductie kan door de nulweging van staatsobligaties op bankbalansen af te schaffen, banken vaker door te lichten en het toezicht op kleine banken aan te scherpen.
- ▶ 2333 Verdergaande modernisering van de Europese meerjarenbegroting om aan te sluiten bij de uitdagingen van deze tijd. 2334 Daarbij horen meer uitgaven aan veiligheid, de economie en

migratie en minder geld voor landen die zich niet aan afspraken houden.

- ▶ 2335 Geen stijging van de Nederlandse afdracht en geen Europese belastingen maar afdrachten op basis van het BNI.
- ▶ 2336 Behoud van het herstelfonds als een puur tijdelijke maatregel zonder verlenging. 2337 Bijdragen uit dit fonds blijven gekoppeld aan hervormingen.

Migratie en Integratie

► 2338 Migratie en Integratie

2339 Toen Nederland zeventig jaar geleden het VN-vluchtelingenverdrag ondertekende, was dat een faire oplossing voor de opvang van mensen die door oorlogen in hun eigen regio op de vlucht waren geslagen. 2340 Maar het recht op asiel, op een tijdelijke veilige opvang, is veranderd in een mogelijkheid tot permanente vestiging in het land van voorkeur. 2341 Het gaat ook met allerlei misstanden gepaard. 2342 Mensensmokkelaars verdienen veel geld door kwetsbare groepen uit te buiten, terwijl ngo's mensen stimuleren om levensgevaarlijke overtochten naar Europa te wagen. 2343 Kansloze asielzoekers blijven na een afwijzing vaak hangen in de illegaliteit. 2344 Sommige landen gebruiken de mogelijkheid om migratiestromen los te laten zelfs als middel om Europa onder druk te zetten.

2345 Als we niets veranderen neemt dit probleem alleen maar toe. 2346 Een in de nabije toekomst verdubbelde Afrikaanse bevolking en een voortdurende aanwezigheid van Islamitisch radicalisme in het Midden-Oosten en Afrika betekenen dat velen richting Europa willen komen. 2347 De migratiecrisis in 2015 heeft pijnlijk aangetoond dat zo'n toestroom onhoudbaar is. 2348 Een miljoen mensen vroeg asiel aan in de Europese Unie, waarvan vele tienduizenden in Nederland. 2349 Dat leidde tot forse maatschappelijke onrust en een zware opgave om iedereen in Nederland te laten integreren. 2350 Want andere culturele achtergronden, veelal uit orthodoxe Islamitische landen, botsen regelmatig met de vrije waarden van de Nederlandse maatschappij. 2351 Dankzij de EU-Turkije-deal en het sluiten van Europese grenzen is de toestroom in 2016 ingedamd, maar we moeten erkennen dat we nog steeds geen permanent houdbaar systeem hebben. 2352 Daarbij moet er echte controle zijn over de Europese buitengrenzen, en worden vluchtelingen in principe opgevangen in de eigen regio. 2353 Van daaruit nodigen wij zelf de vluchtelingen uit die we willen verwelkomen.

2354 Bij vluchtelingen die wel in Nederland kunnen blijven, hebben we te lang gedacht dat inburgering enkel hun eigen verantwoordelijkheid is. 2355 Want iemand uit een onderontwikkeld land is niet direct zelfredzaam in een moderne maatschappij. 2356 Hierdoor kunnen er parallelle samenlevingen ontstaan en staan vrijheden waar decennia voor gevochten is onder druk. 2357 De overheid moet daarom selectiever zijn in wie het binnenlaat, moet integratie een verplichtender karakter geven en moet individuen die vrijheid zoeken actief beschermen tegen repressieve groepsdruk. 2358 De volgende uitgangspunten zijn daarbij leidend:

- 2359 De Europese Unie is niet de veilige haven voor alle ellende en tegenslag op andere continenten. 2360 In ieder werelddeel zijn voldoende landen die regionale opvang kunnen bieden. 2361 We zijn bereid mee te betalen als de gastlanden arm zijn.
- 2362 Geboden opvang in Nederland is geen recht maar een gunst. 2363 In ruil daarvoor vragen we dat nieuwkomers meedoen aan een vrije samenleving. 2364 Anders ben je beter af op een ander continent.
- 2365 Integratie is een verplichting. 2366 Inburgering en het spreken van Nederlands zijn voorwaarden om deel te nemen aan de vrije samenleving. 2367 En in die samenleving is geen plaats voor segregatie of religieuze onderdrukking.

2368 Migratiebeleid

2369 Een duurzaam migratiebeleid, gebaseerd op regionale opvang voor vluchtelingen, is een zaak van lange adem. 2370 Uiteindelijk dient iedereen die op eigen houtje naar Europa reist direct teruggestuurd te worden naar een veilig land in de regio waar de Europese Unie een migratiedeal mee heeft. 2371 Dat krijgen we niet in één keer voor elkaar, ook omdat we daarbij afhankelijk zijn van andere landen binnen en buiten Europa. 2372 Maar elke stap koesteren we omdat het ons dichterbij ons einddoel brengt. 2373 De afgelopen jaren is hard gewerkt aan het terugwinnen van controle over onze buitengrenzen. 2374 Mensen die vluchten voor oorlog en geweld moeten kunnen rekenen op veilige opvang. 2375 Gelukkig is het taboe van opvang in de regio in Nederland inmiddels doorbroken. 2376 Dit leidde tot een belangrijke diplomatieke rol van Nederland bij de totstandkoming van de Turkije-deal. 2377 Die afspraak beteugelde de migratiegolf die Nederland en de EU in crisis had gestort. 2378 Ook zijn landen gesteund om zelf hun grenzen te controleren. 2379 Zo zijn marechaussees naar Griekenland gestuurd toen Turkije begin 2020 op onverantwoorde wijze groepen migranten de grens over joeg. 2380 Een missie van de EU heeft een Nigerese smokkelroute richting Europa ontmanteld. 2381 En in eigen land kreeg de taxiboot voor migranten genaamd Sea-Watch strenge regels opgelegd, waardoor het schip niet meer onder Nederlandse vlag vaart. 2382 Ook hebben we ervoor gezorgd dat het mogelijk is dat landen die niet meewerken aan terugkeer moeilijker visa voor hun inwoners krijgen om de EU te betreden. 2383 Maar we zijn er nog niet. 2384 We moeten verder werken aan de vervolmaking van het migratiebeleid, gebaseerd op migratieovereenkomsten met landen in de regio en het terugsturen van migranten die op eigen houtje Europa proberen te bereiken. 2385 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2386 Migratieovereenkomsten met veilige derde landen in de regio. 2387 Deze maken we voorwaardelijk voor het ontvangen van ontwikkelingshulp, toegang tot de Europese markt, toegang tot de EU met visa en landingsrechten en het sluiten van handelsovereenkomsten. 2388 Als een land meewerkt, staan daar gunstige handelsvoorwaarden of hulp gelden tegenover. 2389 Ook kunnen we helpen bij de opvang van kwetsbare mensen in speciale huisvesting in de eigen regio, zoals Nederland dit nu ook met vluchtelingenkinderen in Griekenland doet.
- ▶ 2390 Strenger bewaken van de Europese buitengrenzen om migratiestromen te controleren. 2391 Wanneer een lidstaat zijn grenzen niet goed bewaakt, kunnen die tot Europese grens worden verklaard met speciale verantwoordelijkheid voor de versterkte EU-grenswacht Frontex. 2392 Om onze eigen grenzen te bewaken en Frontex te ondersteunen breiden we de Marechaussee uit.
- ▶ 2393 Een strenge procedure aan de Europese buitengrens en effectievere terugkeer voor afgewezen asielzoekers. 2394 Pas wanneer dit op orde is, kan bij de opvang van asielzoekers sprake zijn van solidariteit tussen lidstaten. 2395 EU-lidstaten kunnen we dan onder voorwaarden helpen met hervestiging van kansrijke asielzoekers of via praktische of financiële ondersteuning. 2396 Asielzoekers die de EU-buitengrensprocedure hebben ontdoken kunnen geen asielaanvraag doen aan het loket in Nederland.
- ▶ 2397 Een jaarlijks quotum voor hervestiging van vluchtelingen dat, mede gelet op maatschappelijk draagvlak, ook nul kan zijn. 2398 Vluchtelingen selecteren we op basis van inpasbaarheid in de Nederlandse samenleving, bijvoorbeeld op basis van taal- en opleidingsniveau en affiniteit met een vrije samenleving. 2399 Denk daarbij aan mensen die opstonden tegen onvrijheid in hun eigen land en als gevolg daarvan voor het regime moesten vluchten. 2400 Door middel van hervestiging kunnen regionale opvangcentra worden ontlast, maar dit gebeurt pas wanneer de instroom in Nederland nagenoeg tot nul is gedaald.
- ▶ 2401 Aanpassing van de Europese asielregels om tijdelijke opvang in Nederland mogelijk te maken. 2402 De huidige praktijk waarin na vijf jaar permanent verblijf verkregen kan worden, willen we aanpassen. 2403 Uitgenodigde vluchtelingen geven we dan een tijdelijke verblijfsvergunning voor drie jaar. 2404 In het vierde jaar keert men direct terug óf naar het land van herkomst als dat weer veilig is óf naar het veilige derde land in de regio van herkomst. 2405 Het is ook mogelijk dit vierde jaar te gebruiken voor de behandeling van een aanvraag voor een verblijfsrecht met een ander doel (werk of studie) indien aan alle voorwaarden van die vergunning wordt voldaan, zoals inkomenseisen en taalbeheersing. 2406 Alleen mensen die

zelfredzaam zijn en de Nederlandse normen en waarden hebben omarmd kunnen hier gebruik van maken.

2407 Crisismaatregelen

2408 Een nieuwe migratiecrisis moeten we te allen tijde voorkomen. 2409 Het is belangrijk om alternatieve maatregelen achter de hand te hebben wanneer het niet lukt om in Europees verband migratieovereenkomsten met veilige derde landen te sluiten en het tegenhouden van kansarme asielzoekers aan de buitengrens uitblijft. 2410 Nederland zal in dat geval de regie in eigen hand moeten nemen en bereid moeten zijn eigenstandig drastische maatregelen te nemen. 2411 Omdat het instellen van bijvoorbeeld binnengrenscontroles grote gevolgen heeft voor de Nederlandse economie, verdient het verreweg de voorkeur dan met een coalitie van gelijkgestemde landen samen te werken. 2412 We beschouwen noodmaatregelen dan ook als een oplopende trap, waarbij we de uiterste maatregelen slechts nemen als alternatieven niet haalbaar zijn. 2413 Daarbij zijn we indien nodig bereid tot:

- ▶ 2414 Opvang aan de buitengrens van de Europese Unie als het niet lukt om Europese migratiedeals met landen in de regio te sluiten. 2415 Vanuit een gesloten voorziening of een eiland is doorreizen niet mogelijk. 2416 Vanuit deze opvanglocatie kunnen mensen teruggestuurd worden naar het land van herkomst, een veilig derde land of eventueel op uitnodiging toegelaten worden tot een EU-lidstaat.
- ▶ 2417 Een mini-Schengenzone met strikte grenscontroles binnen de Europese Unie als het onhaalbaar blijkt om of migratiedeals of opvangcentra aan de buitengrens van de Europese Unie op te zetten. 2418 Migranten die toch binnen deze zone asiel aanvragen, worden opgevangen in bewaakte locaties aan de grens en teruggestuurd naar de (veilige) landen waar ze zijn binnengekomen.
- ▶ 2419 Opschorting van het recht op het aanvragen van asiel in Nederland en sluiting van de Nederlandse grenzen. 2420 Dit is noodzakelijk als het ook niet haalbaar blijkt om een mini-Schengenzone op te zetten met strikte grenscontroles binnen de Europese Unie. 2421 Daarvoor kan het VN-vluchtelingenverdrag worden opgezegd of aangepast, waarbij de werkingssfeer van het verdrag expliciet wordt begrensd naar het werelddeel waar de vluchteling uit is gevlucht. 2422 Ook EU-regelgeving moet hiervoor worden aangepast.
- ▶ 2423 Forse investeringen in veilige havens in de regio door Nederland zelf. 2424 Migranten worden aan de gesloten Nederlandse grens in een gesloten voorziening opgevangen. 2425 Zij kunnen alleen weg uit de voorziening als zij direct het land verlaten. 2426 Zij gaan terug naar het eigen land of worden vervolgens teruggestuurd naar door Nederland gefinancierde opvanglocaties in de regio.
- ▶ 2427 Een opt-out clause voor de EU-afspraken op het gebied van asiel en immigratie wanneer hervorming van het Europees asielrecht onvoldoende ruimte biedt om de genoemde maatregelen ten tijde van crisis uit te voeren.

2428 Europese grenswacht

2429 Bij een strikt Europees migratiebeleid met goede controle over de buitengrenzen, is handhaving met patrouilleschepen en grenswachten onmisbaar. 2430 Tien jaar geleden zouden we misschien huiverig zijn geweest tegenover een eigen kust- en grenswacht voor de Europese Unie, maar binnen onze visie op migratiebeleid is het een logisch vervolg. 2431 Gelukkig trekken landen hier het komende decennium geld voor uit. 2432 Een deel van het personeel zal bestaan uit tijdelijke nationale bijdragen, waarvoor wij bijvoorbeeld marechaussee, politiemensen of werknemers van de IND kunnen uitzenden, maar er komt ook vast personeel. 2433 Zo kunnen Nederlanders in de toekomst direct solliciteren voor een baan bij de Europese grenswacht. 2434 Zo gek is dat niet. 2435 Aanstormende beleidsambtenaren kunnen ook solliciteren bij de Europese Commissie en niet alleen bij de Rijksoverheid. 2436 Binnen het door ons gewenste asielsysteem wordt het normaal dat Europese migratiebeambten aan de buitengrenzen illegale migranten tegenhouden en terugsturen, en asielzoekers naar veilige opvang in hun eigen regio sturen.

2437 Draagvlak in de samenleving

2438 Onvrede vanuit de samenleving ten aanzien van migratie wordt niet alleen gevoed door de toestroom van mensen die helemaal geen vluchteling zijn, maar ook door het niet kunnen uitzetten van criminele of overlastgevende asielzoekers. 2439 De afgelopen jaren is daarom ingezet op het verruimen en intensiveren van vreemdelingenbewaring en op meer gedwongen vertrek, zoals bij criminele vreemdelingen. 2440 Overlastgevende asielzoekers worden bovendien in een sober en strikter regime geplaatst (aso-AZC). 2441 Ook stoppen we met asielzoekers meer te bieden dan wat volgens Europese wet- en regelgeving verplicht is, bijvoorbeeld ten aanzien van geldigheidsduur van de asielvergunning, gehoor bij herhaalde aanvragen en het betalen van dwangsommen bij een vertraagde procedure. 2442 Ook zijn het permanente kinderpardon en de discretionaire bevoegdheid van de staatssecretaris van Justitie afgelopen jaren afgeschaft. 2443 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2444 Verkort afdoen van herhaalde aanvragen zolang er nog asiel kan worden aangevraagd in Europa. 2445 Het beroep mag niet in Nederland worden afgewacht en hoger beroep wordt afgeschaft. 2446 Alleen een veranderde veiligheidssituatie in het land van herkomst kan nog reden zijn voor het toestaan van een herhaalde aanvraag. 2447 In Europees verband zetten we in op de regel dat asielzoekers slechts één asielaanvraag kunnen doen, en indien zij in één lidstaat al bescherming hebben gekregen, nergens anders asiel kunnen aanvragen. 2448 Tegen uitgeprocedeerde asielzoekers wordt een terugkeerbesluit uitgevaardigd dat in de hele EU wordt nageleefd.
- ▶ 2449 Hervormen van de rechtsbijstand in asielzaken naar Zwitsers model, zodat asieladvocaten een vast bedrag per zaak ontvangen. 2450 Dit gaatodeloos doorprocederen tegen, zodat we afgewezen asielzoekers sneller terug kunnen sturen naar hun eigen land.
- ▶ 2451 Strafbaarstelling van het oppikken en afzetten van migranten in Europese havens. 2452 Ngo-schepen voor de Afrikaanse kust stimuleren migranten om een gevaarlijke overtocht naar Europa te wagen. 2453 Als het de kapiteins echt alleen om het redden van drenkelingen te doen is, dan brengen ze mensen terug naar de dichtstbijzijnde haven in Afrika.
- ▶ 2454 Verhoging van de strafmaat voor mensensmokkel. 2455 In Europees verband zetten we in op het ontmantelen van smokkelroutes en het onderuit halen van het verdienmodel van mensenhandelaren. 2456 Ook zetten we het programma Samen tegen Mensenhandel voort om slachtoffers te beschermen en mensenhandelaren aan te pakken.
- ▶ 2457 Strafbaar stellen van illegaal verblijf in Nederland. 2458 Hiermee gaan we het rekken van (illegaal) verblijf in Nederland tegen en maken we het makkelijker om overlastgevers, criminelen en (vermeende) oorlogsmisdadigers vast te zetten. 2459 Ook het faciliteren van illegaal verblijf wordt strafbaar. 2460 Asielzoekers waarvan het vermoeden bestaat dat ze overlast veroorzaken of zich aan overheidstoezicht onttrekken, worden sneller in detentie geplaatst.
- ▶ 2461 Ondersteuning van uitgeprocedeerde asielzoekers bij het voldoen aan hun vertrekplicht door tijdelijke opvang te bieden zolang zij actief meewerken aan hun vertrek. 2462 Het is daarentegen oneerlijk om mensen die bewust hun vertrek frustreren, te belonen met gemeentelijke opvang. 2463 We hebben gemeentelijke opvang de afgelopen kabinetsperiode volledig afgebouwd en de komende jaren willen we gemeentelijke opvang aan uitgeprocedeerde asielzoekers ook wettelijk verbieden. 2464 Zo kunnen gemeenten in de toekomst nooit meer op eigen houtje een opvang voor uitgeprocedeerde asielzoekers starten.
- ▶ 2465 Verplicht verblijf in een gezinslocatie om vertrek van uitgeprocedeerde asielzoekers te bespoedigen. 2466 Onderwijs voor kinderen van een uitgeprocedeed gezin gebeurt dan in de taal van het thuisland om worteling en schrijnende situaties bij terugkeer te voorkomen. 2467 Het verblijf in een gezinslocatie kan worden verlengd om het vertrek goed te kunnen organiseren.

2468 Integratie

2469 Van nieuwkomers verwachten we dat ze in ruil voor de geboden gastvrijheid bijdragen aan de samenleving. 2470 Door verdieping in de Nederlandse cultuur en normen en waarden, het leren van de Nederlandse taal en door te werken. 2471 De eigen verantwoordelijkheid van migranten is onvoldoende gebleken om snel mee te doen in de Nederlandse samenleving. 2472 Migrantten moeten daarom meer begeleid worden, de vrijblijvendheid moet verdwijnen en de inburgeringseisen moeten omhoog. 2473 De afgelopen jaren is het behalen van een hoger taalniveau en het opdoen van werkervaring al een verplicht onderdeel van de inburgering geworden. 2474 Ook worden inburgeraars die niet meedoen voortaan beboet. 2475 Ook zal meer aandacht worden besteed aan zelfbeschikking, de gelijkwaardigheid van man en vrouw, LHBTI-rechten, antisemitisme en vrijheid van godsdienst, inclusief de vrijheid om niet te geloven of te stoppen met geloven. 2476 Bovendien moeten inburgeraars voortaan een participatieverklaring ondertekenen waarin ze beloven de mensenrechten te eerbiedigen. 2477 Daarmee nemen ze afstand van onderdrukking, huwelijksdwang en geweld binnen een relatie. 2478 Ook zullen mensen die voorheen niet hoefden in te burgeren aan hun integratie moeten werken, zoals mensen met een Turkse achtergrond. 2479 Jonge kinderen van ouders die moeten inburgeren gaan verplicht naar voorschool om achterstanden vroeg aan te pakken. 2480 Meedoen en bijdragen aan de samenleving mag geen keuze meer zijn, maar de enige optie. 2481 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2482 Aanscherping van het huisvestingsbeleid voor statushouders. 2483 Statushouders verhuizen na het azc niet automatisch meer door naar een sociale huurwoning en krijgen geen voorrang, maar blijven op speciale integratielocaties waar zij een intensief inburgeringstraject doorlopen. 2484 Pas als zij voortvarend bezig zijn met de inburgering, bijvoorbeeld door een opleiding af te ronden of zicht hebben op werk, kunnen zij doorstromen naar een eigen huurwoning.
- ▶ 2485 Bijstand in natura zolang nieuwkomers op de integratielocaties wonen. 2486 Een statushouder ontvangt alleen leefgeld voor voedsel en kleding, komt niet in aanmerking voor aanvullende toeslagen en volgt een studie of doet vrijwilligerswerk.
- ▶ 2487 Verhogen van de taaleisen in de bijstand (B1 niveau). 2488 Ook kunnen uitkeringsgerechtigden die onvoldoende ingeburgerd zijn – bijvoorbeeld doordat ze in het verleden geen inburgeringsplicht hadden – als tegenprestatie verplicht worden (op onderdelen) te werken aan de inburgering en integratie.
- ▶ 2489 Verplichting voor huwelijksmigranten om vóór hun komst naar Nederland succesvol het basisexamen inburgering te doorlopen. 2490 Eenmaal in Nederland verwachten we dat zij binnen drie jaar succesvol het inburgeringstraject doorlopen en de Nederlandse taal spreken op B1 niveau.
- ▶ 2491 Belonen van statushouders die ingeburgerd zijn en zelfstandig in het eigen inkomen kunnen voorzien. 2492 Dit doen we door hen sneller een permanente verblijfsstatus te verlenen dan statushouders die nog afhankelijk zijn van de overheid. 2493 Zo gaat het meer lonen om volwaardig mee te doen.

2494 Verdedigen van vrije waarden

2495 De vrije Nederlandse waarden zijn geen vanzelfsprekendheid en moeten we actief verdedigen. 2496 Het dragen van gezichtsbedekkende kleding in het openbaar vervoer, het onderwijs, de zorg en in overheidsgebouwen is inmiddels verboden. 2497 Ook treden we actiever op tegen landen die controle proberen uit te oefenen op hun diaspora in Nederland. 2498 Een Turkse minister is de toegang tot Nederland ontzegd en een Eritrese diplomaat is het land uitgezet. 2499 Bij zulke maatregelen staat de vrijheid van het individu en de veiligheid van de samenleving als geheel centraal. 2500 Vrijheid vergt bescherming tegen hen die er misbruik van maken om anderen te onderdrukken, om onvrijheid te verspreiden of om de democratische rechtsstaat de rug toe

te keren. 2501 Het vraagt om een weerbare samenleving waarin burgers, overheden, onderwijs- maatschappelijke- en religieuze instellingen gezamenlijk pal staan voor de vrijheid. 2502 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2503 Geheel verbieden van gezichtsbedekkende kleding in de openbare ruimte, met uitzondering van mondkapjes die op advies van de overheid tijdens een pandemie worden gedragen.
- ▶ 2504 Weren van Nederlandse haatpredikers via gebiedsverboden en handhavingsmaatregelen in de Gemeentewet. 2505 Wanneer kan worden verwacht dat buitenlandse predikers, politici of andere sprekers naar Nederland komen en voornemens zijn hier discriminerende uitspraken te doen, wordt geen toestemming meer verleend voor hun komst.
- ▶ 2506 Mogelijkheden voor gemeenten om gebedsoproepen te beperken of te verbieden als deze ongewenste effecten hebben voor de openbare orde, polarisatie versterken of integratie tegengaan.
- ▶ 2507 Stopzetten van vergunningen en financiële steun aan organisaties die de integratie tegenwerken of openlijk vrije democratische waarden ondermijnen. 2508 Ook bij het vermoeden dat organisaties tegen de democratische kernwaarden handelen, worden subsidies of vergunningen ingetrokken. 2509 Hierdoor kunnen scholen hun bekostiging verliezen, televisieomroepen worden geweigerd en dubieuze geldstromen worden tegengegaan. 2510 De Wet Bibob wordt hiervoor uitgebreid met democratische kernwaarden.
- ▶ 2511 Beschermen van slachtoffers van huwelijksdwang, achterlating of genitale verminking. 2512 De rechter kan hiervoor een preventief beschermingsbevel afvaardigen. 2513 Bij signalen van uithuwelijking of genitale verminking kan een uitreisverbod worden opgelegd om te voorkomen dat iemand Nederland verlaat. 2514 Ook kunnen betrokkenen worden verplicht om iemand terug te halen naar Nederland. 2515 Bovendien versterken we de controle op Schiphol om signalen van ophanden zijnde genitale verminking te signaleren en te voorkomen.
- ▶ 2516 Aanpassen van het strafrecht zodat alle medeplichtigen aan eerwraak of onderdrukking zware straffen opgelegd krijgen.
- ▶ 2517 Verbieden van het uitvoeren, aanprijzen van en aanzetten tot maagdenvliesherstel. 2518 Dit voorkomt dat vrouwen onder druk worden gezet om een 'bewijs' van maagdelijkheid te verkrijgen of een maagdenvlieshersteloperatie te ondergaan.
- ▶ 2519 Een meldplicht voor eengerelateerd geweld voor medewerkers in de zorg en het onderwijs. 2520 Om (potentiële) slachtoffers van culturele onderdrukking of eerwraak te herkennen en te ondersteunen en te begeleiden naar hulp, komt er een landelijk dekkende online chat met hulpverleners.
- ▶ 2521 Een verbod om meermaals een huwelijkspartner naar Nederland te halen. 2522 Zo wordt voorkomen dat meerdere malen een bruid wordt geïmporteerd die het risico loopt op huwelijkse onderdrukking. 2523 Dit verbod geldt ook voor iemand die veroordeeld is voor geweld binnen het huwelijk.
- ▶ 2524 Een meldplicht voor banken om ongebruikelijke of verdachte financiële transacties vanuit onvrije landen aan maatschappelijke en religieuze organisaties te signaleren en te melden. 2525 Het klantenonderzoek van banken wordt uitgebreid naar het tegengaan van beïnvloeding van buitenaf en onwenselijk geachte geldstromen.
- ▶ 2526 Tegengaan van financiering uit onvrije landen van stichtingen, verenigingen en religieuze organisaties. 2527 Hiervoor wordt de buitenlandse financiering uit onvrije landen aan maatschappelijke instanties structureel in de gaten gehouden.
- ▶ 2528 Investerings in de veiligheidsdiensten om buitenlandse beïnvloeding tegen te gaan.
- ▶ 2529 Een toegangsverbod voor politici van buiten de EU die in de drie maanden voorafgaand aan een verkiezing in hun land hier onder de diaspora campagne willen voeren.

Veiligheid

► 2530 Veiligheid

2531 Dalende criminaliteitscijfers gaven ons lange tijd de indruk dat het wel goed ging met de veiligheid in Nederland. 2532 En op veel punten is dat ook zo. 2533 Het aantal moorden is in twee decennia gehalveerd, het aantal slachtoffers van geweldsmisdrijven, verkeersmisdrijven en vermogensdelicten zoals diefstal, inbraak en overvallen, is al een aantal jaren op rij gedaald, we kennen geen massale rellen zoals in Londen of Parijs, en een grootschalige terreuraanslag met explosieven en automatische wapens is ons gelukkig bespaard gebleven.

2534 Toch zijn er ernstige ontwikkelingen, die we moeten keren. 2535 Terreur en radicalisering vormen een continue bedreiging en vragen om voldoende bevoegdheden en capaciteiten bij onze inlichtingendiensten. 2536 En het liberale gedoogbeleid van softdrugs heeft zijn romantiek verloren. 2537 De georganiseerde drugscriminaliteit is inmiddels uitgegroeid tot een heuse poldermafia die onze rechtsstaat bedreigt. 2538 De moord op advocaat Derk Wiersum, de samenwerking tussen Nederlandse criminelen en een buitenlandse inlichtingendienst bij een liquidatie en witwasoperaties waarbij miljarden euro's in de bovenwereld geïnvesteerd worden, laten pijnlijk zien dat er geen plaats meer is voor een halfbakken houding van gedogen.

2539 Daarnaast groeit ook de digitale dreiging, terwijl nog niet genoeg mensen zich hiervan bewust zijn. 2540 Deels gaat het om criminaliteit zoals afpersing met 'ransomware' of diefstal via digitaal bankieren of WhatsApp. 2541 Dat is vreselijk naar voor de individuele slachtoffers, maar brengt de veiligheid en strategische onafhankelijkheid van Nederland nog niet in gevaar. 2542 De acties van landen als China en Rusland doen dat inmiddels wel. 2543 Via internet kunnen zij ook in Nederland mensen in de gaten houden en intimideren, het publieke debat proberen te beïnvloeden of toegang krijgen tot datacentra en infrastructuur. 2544 Omdat deze onvriendelijke daden niet ver genoeg gaan om te tellen als oorlogsdaad, moeten we ons op andere manieren wapenen. 2545 Veiligheidsdiensten, politie en justitie moeten voldoende kennis en middelen hebben om deze vijandige acties op te sporen. 2546 We moeten goed kijken of politie en justitie extra bevoegdheden nodig hebben als kwaadwillenden zich verschuilen achter de vrijheid van meningsuiting, godsdienst of privacyregels. 2547 De volgende uitgangspunten zijn daarbij leidend.

- 2548 Het verdienmodel van drugscriminelen moet onderuit worden gehaald en ondermijnende criminaliteit moet harder en creatiever worden aangepakt. 2549 Bij die aanpak dienen de effecten op de volksgezondheid en de criminaliteit leidend te zijn.
- 2550 Veiligheid staat voorop in de strijd tegen radicalisering en terreur, ook als daarvoor de vrijheid van meningsuiting van haatpredikers of de godsdienstvrijheid van ondermijnende genootschappen wordt beperkt. 2551 Of als daardoor jihadgangers stateloos worden wanneer hen het Nederlanderschap wordt afgenomen om te voorkomen dat zij terugkeren.
- 2552 Het strafrecht besteedt meer aandacht aan wat rechtvaardig is voor de samenleving als geheel. 2553 Het is niet uit te leggen wanneer iemand na geweld tegen hulpverleners niet de cel in hoeft, of als jihadisten na een paar jaar weer op straat komen te staan zonder dat ze hun gevaarlijke ideeën kwijt zijn.

2554 Radicalisering en terrorisme

2555 Terreur komt ook in Nederland soms pijnlijk dichtbij. 2556 Dag in dag uit werken tienduizenden mensen in Nederland hard om ons veilig te houden. 2557 Bijvoorbeeld door radicalisering op te sporen, beïnvloedbare jongeren op andere gedachten te brengen en haatpredikers het leven zuur te maken met gebiedsverboden. 2558 Tegen jihadisten die hier of elders tot actie willen overgaan, hebben we de repressie opgevoerd en investeren we in onze veiligheidsdiensten. 2559 We beperken hun bewegingsvrijheid met een meldplicht en uitreisverbod, zorgen dat ze geen geld hebben door hun uitkering en toeslagen stop te zetten en als ze eenmaal zijn vertrokken ontnemen we hun nationaliteit. 2560 Daarnaast zijn de termijnen voor voorlopige hechtenis voor terrorismeverdachten verlengd en de mogelijkheden voor DNA-onderzoek verruimd. 2561 Verblijf in een door een terroristische organisatie gecontroleerd gebied wordt strafbaar en de bevoegdheden van de inlichtingendiensten zijn gemoderniseerd en aangepast aan alle technologische ontwikkelingen. 2562 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2563 Intrekken van het Nederlanderschap van alle Nederlandse uitreizigers (mannen en vrouwen) zodat zij in het belang van onze nationale veiligheid niet kunnen terugkeren. 2564 Dit kan sinds 2017 voor mensen met een dubbele nationaliteit, maar wij zijn tegen een betere behandeling voor terroristen met alleen de Nederlandse nationaliteit. 2565 Daarvoor willen we het verdrag tegen stateloosheid aanpassen naar de oorspronkelijke versie, die een uitzonderingsclausule voor terroristen bevatte.
- ▶ 2566 Stopzetten van consulaire dienstverlening (zoals het verlenen van een paspoort) aan Nederlandse uitreizigers, zolang intrekking van het Nederlanderschap nog niet is geregeld. 2567 Ook herstellen we de situatie dat de Nederlandse nationaliteit vervalt wanneer mensen vrijwillig in vreemde krijgsmacht treden. 2568 Dit breiden we uit met mensen die zich aansluiten bij een terroristische organisatie.
- ▶ 2569 Lokale berechting van Syriëgangers. 2570 Daarbij steunen we de Koerdische strijdgroepen in Syrië, ook als dat op gespannen voet staat met het volkenrechtelijke verbod op inmenging in een ander land.
- ▶ 2571 Verhoging van de strafmaat voor deelname aan een terroristische organisatie. 2572 Dit trekken we gelijk met medeplichtigheid aan moord. 2573 Zo blijven terroristen langer vastzitten. 2574 Bij een veroordeling voor dit misdrijf is ontneming van het Nederlanderschap ook mogelijk. 2575 De definitie voor deelname aan een terroristische organisatie verruimen we.
- ▶ 2576 Minimumstraffen voor terroristische misdrijven en oorlogsmisdrijven.
- ▶ 2577 Onder toezichtstelling en zo nodig levenslang in de gaten houden van jihadisten die vrijkomen uit detentie. 2578 De Wet Langdurig Toezicht maakt dit al mogelijk bij gewelds- en zedendelinquenten. 2579 Daarnaast kunnen geradicaliseerde jihadisten ook (een vorm van) TBS opgelegd krijgen.
- ▶ 2580 Actief vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie bij uitingsdelicten (zoals opruiing, haatzaaien, discriminatie of bedreiging) door extremistische predikers. 2581 Zo maken we duidelijk dat haatimams in strijd met de wet handelen als zij onverdraagzaamheid en haat verspreiden. 2582 Nederland zet zich bovendien actief in voor een Europese zwarte lijst met extremistische predikers die Europa niet in mogen.
- ▶ 2583 Verbieden van genootschappen die, in de rechtsvorm van een kerkgenootschap, een bedreiging vormen voor onze openbare orde en de democratische rechtsorde ondermijnen.

2584 Ondermijning

2585 In de strijd tegen georganiseerde misdaad moet de staat zich nog te vaak aan te beperkte regels houden terwijl voor criminelen alles lijkt toegestaan. 2586 Zij hebben miljarden aan drugsgeld ter beschikking en weten (belasting)regels te omzeilen. 2587 Terwijl de overheid slechts beperkte middelen heeft en is gehouden aan bestaande opsporingsbevoegdheden en strikte privacywetgeving. 2588 Om de strijd tegen ondermijnende criminaliteit niet te verliezen, moeten de wettelijke bevoegdheden van de politie en het openbaar ministerie worden uitgebreid. 2589 De afgelopen jaren is met een anti-ondermijningsfonds extra geld beschikbaar gesteld voor het bestrijden van ondermijnende criminaliteit en zijn drugscriminelen opgepakt. 2590 Ook hebben burgemeesters meer mogelijkheden gekregen om woningen te sluiten, is gegevensuitwisseling makkelijker gemaakt en wordt crimineel vermogen afgepakt. 2591 De komende jaren zal de overheid de klassieke route van opsporen en vervolgen vóór moeten zijn, door misdaad actief te verstoren. 2592 De aanpak zal bestaan uit repressie, preventie en het onderuit halen van het verdienmodel van drugscriminelen. 2593 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2594 Aparte en beveiligde locaties waar de recherche, justitie, FIOD, Douane, Belastingdienst en andere partners intensief kunnen samenwerken aan het bestrijden en verstoren van georganiseerde misdaad. 2595 Op deze locaties kan alle relevante informatie vrijelijk gedeeld worden. 2596 Het bestrijden van drugscriminelen staat voorop, niet privacyregels.
- ▶ 2597 Versterking van een speciaal interventieteam met specialisten van de politie, OM, FIOD, KMar, Douane en Belastingdienst dat achter de grote bazen van de drugskartels aangaat en machtsposities van grote drugsbazen afbreekt. 2598 Bij het opsporen en vervolgen van georganiseerde drugscriminaliteit worden beveiligingsrisico's zo vroeg mogelijk in kaart gebracht.
- ▶ 2599 Uitbreiding en modernisering van de kroongetuigenregeling. 2600 Niet alleen krijgen kroongetuigen en hun directe familie meer bescherming, maar ook krijgt het OM meer mogelijkheden om de kroongetuigenregeling in te zetten, bijvoorbeeld wanneer verklaringen van kroongetuigen bijdragen aan het ontmantelen van ondermijnende criminele organisaties.
- ▶ 2601 Betere beveiliging van bedreigde burgemeesters, lokale bestuurders, personen in de strafrechtketen en (freelance) journalisten die ondermijning blootleggen. 2602 De Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB) krijgt hiervoor een aparte tak.
- ▶ 2603 Minimumstraffen voor georganiseerde misdaad en een bijzonder regime in de gevangenis voor grote drugscriminelen. 2604 Zij worden geïsoleerd opgesloten zodat ze geen contact met hun organisatie kunnen onderhouden.
- ▶ 2605 Afpakken van criminele vermogens. 2606 Het vermogen dat Politie en Justitie afpakken wordt geïnvesteerd in de opsporing- en strafrechtketen. 2607 Daarnaast wordt de bewijslast omgedraaid bij het achterhalen van de herkomst van een som geld of dure bezittingen en bij het vervolgen voor witwassen. 2608 Dat betekent dat Politie en Openbaar Ministerie niet meer hoeven te bewijzen dat er sprake is van crimineel geld, maar dat een crimineel moet bewijzen dat het geld eerlijk verdiend is.
- ▶ 2609 Meer capaciteit bij de Financial Intelligence Unit (FIU) om witwassen beter te bestrijden. 2610 Daarnaast krijgt de FIU toegang tot douane-informatie om verdachte geldstromen beter te onderzoeken. 2611 Financiële instellingen krijgen de mogelijkheid om bankgegevens onderling te delen. 2612 Privacy-bezwaren mogen hier niet in de weg staan.
- ▶ 2613 Vervolg van opdrachtgevers als blijkt dat bedrijven zich schuldig maken aan witwassen. 2614 Nu kan het Openbaar Ministerie nog een schikking sluiten met een bedrijf, zonder dat de medewerkers worden vervolgd. 2615 Bij schikkingen met rechtspersonen moet daarom altijd strafrechtelijk onderzoek plaatsvinden naar leidinggevend en opdrachtgevers.
- ▶ 2616 Vasthouden aan de strenge voorwaarden voor de verkoop van softdrugs, waaronder de verkoop van slechts kleine hoeveelheden en slechts aan volwassen personen die in het bezit zijn van een Nederlands paspoort. 2617 Overlast rond verkooppunten en straathandel door loopjongens en drugskoeriers wordt zwaarder bestraft. 2618 Auto's, scooters en telefoons worden vaker in beslag genomen.
- ▶ 2619 Sluiting van coffeeshops die zich niet aan de regels houden of van verkooppunten die

leiden tot overlast op straat. 2620 Behaalde winsten worden bij sluiting standaard afgepakt. 2621 Maximumstraffen voor productie, handel en export van illegale drugs worden verdubbeld. 2622 Ook moet het niet meer mogelijk zijn weg te komen met een taakstraf voor deze delicten.

- ▶ 2623 Softdrugs kunnen alleen als sluitstuk van een harde, creatieve en succesvolle criminaliteitsaanpak gecontroleerd worden gereguleerd. 2624 Dit kan ook alleen wanneer de schadelijkheid (giftigheid, verslavingsrisico, maatschappelijke effecten) in gereguleerde omstandigheden beperkt is, wanneer het maatschappelijk draagvlak voor het verboden houden van het middel laag is en de handhaving van een verbod een inspanning vraagt die in redelijkheid niet van de overheid kan worden gevraagd. 2625 De uitkomsten van het lopende 'experiment gesloten coffeeshopketen' wachten we af voordat eventuele nieuwe stappen kunnen worden gezet in de richting van regulering van de kweek van en handel in softdrugs.

2626 Openbare orde

2627 Om ervoor te zorgen dat Nederlanders veilig hun leven kunnen leiden in eigen buurt of wijk, hebben we de afgelopen jaren extra geld uitgetrokken voor wijkagenten en rechercheurs. 2628 Agenten en buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) verdienen onze volledige steun wanneer zij zich voor veiligheid inzetten, bijvoorbeeld als zij noodgedwongen geweld moeten gebruiken. 2629 Daarom worden zij voortaan niet meer aangemerkt als verdachte, maar worden zij alleen vervolgd als ze expliciet de geweldsinstructie hebben overtreden. 2630 En om agenten en hulpverleners te beschermen tegen schandalige gedragingen tijdens de jaarwisseling, is het afsteken van knalvuurwerk en vuurpijlen inmiddels verboden. 2631 Het lokale bestuur heeft afgelopen jaren wettelijke mogelijkheden gekregen om beter op te kunnen treden tegen overlastgevers in de wijk. 2632 Het is van belang dat lokale overheden de komende jaren deze instrumenten vaker gebruiken. 2633 Maar alleen kijken naar bestaande instrumenten is onvoldoende. 2634 Het geweld tegen de politie en boa's blijft hardnekkig en bij politieoptreden worden agenten vaker gefilmd en online geterroriseerd. 2635 Dit is onacceptabel. 2636 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2637 Versterken van de Nationale Politie met extra wijkagenten (basisteam), cyberexperts en recherche. 2638 Ook worden er meer hooggeschoolden en specialisten aangenomen om de toegenomen werkdruk op te vangen en gecompliceerde misdaad, zoals cybercrime, te bestrijden. 2639 Stroomstootwapens en bodycams gaan tot de standaarduitrusting van de politie behoren.
- ▶ 2640 Meer vrijwilligers met cyberexpertise bij de Nationale Politie, Justitie, Defensie en de veiligheidsdiensten. 2641 Ook maken we het met betere arbeidsvoorwaarden aantrekkelijker voor cyberexperts om bij deze organisaties te werken.
- ▶ 2642 Een Very Irritating Police-aanpak voor overlastgevende hangjongeren of asielzoekers. 2643 Overlastgevers worden permanent op de huid gezeten en gecontroleerd. 2644 De Rotterdamse patseraanpak, waarbij jonge criminelen worden gedwongen hun dure kleding, horloges en brommers in te leveren, zetten we landelijk in.
- ▶ 2645 Strafbaar stellen van het openbaar maken van gegevens en beelden waarop politieagenten en hulpverleners herkenbaar zijn.
- ▶ 2646 Meer zichtbare wijkagenten die surveilleren om verloedering op straat en in wijken tegen te gaan. 2647 Daarnaast zijn boa's belangrijk om de politie te ondersteunen bij de handhaving van de lokale openbare orde. 2648 De bevoegdheden van boa's worden uitgebreid zodat ze ook boetes kunnen opleggen voor overtredingen buiten hun specifieke werkterrein. 2649 De opbrengst van de boetes die boa's uitschrijven vloeit naar de gemeentekas.
- ▶ 2650 Meer mogelijkheden voor boa's om zich tijdens het handhaven van de openbare orde te verdedigen tegen agressie en geweld, bijvoorbeeld door hen uit te rusten met wapenstok en pepperspray als zij aan de juiste opleidings- en trainingseisen voldoen.
- ▶ 2651 Inzet van de Wet Aanpak Woonoverlast (Aso-wet) in probleemwijken. 2652 Deze wet geeft de gemeente meer bevoegdheden om overlast tegen te gaan, bijvoorbeeld door boetes op te leggen en ernstige overlastgevers sneller uit hun huis te zetten. 2653 Ook komt er extra

cameratoezicht in probleemwijken en kan de politie sneller overgaan tot fouilleren.

- ▶ 2654 Meer buurtrechtspraak in probleemwijken. 2655 Daardoor kunnen bewoners bijvoorbeeld burenruzies snel en efficiënt ter beoordeling aan een rechter voorleggen.
- ▶ 2656 Bevoegdheden voor gemeenten om bij permanente overlast huurders uit hun woning te zetten. 2657 Voor woningbouwcorporaties vervalt de verplichting om structurele overlastgevers nieuwe huisvesting aan te bieden. 2658 Een aso moet eerst maar weer op de wachtlijst om over zijn of haar gedrag na te denken.
- ▶ 2659 Aanscherping van het kraakverbod. 2660 Als een kraker te horen krijgt dat hij of zij het pand moet verlaten, kan de gemeente binnen drie dagen overgaan tot ontruiming. 2661 De kraker kan de ontruiming niet meer rekken door een juridische procedure aan te spannen en vervolgens deze procedure te traineren.
- ▶ 2662 Gericht nationaal beleid tegen gemeenten die weigeren om het kraakverbod te handhaven. 2663 Deze gemeenten worden medeaansprakelijk voor de schade die ontstaat door de krakers. 2664 Het is onacceptabel dat eigenaren voor de schade opdraaien omdat een gemeente weigert te handhaven.

2665 Discriminatie

2666 Discriminatie en racisme leidde dit jaar tot veel beroering in Nederland. 2667 Politiegeweld in Amerika zorgde ook hier voor demonstraties en sommige mensen staan al een aantal jaren met de koppen tegenover elkaar vanwege de kleur van Piet tijdens het Sinterklaasfeest.

2668 Wij voelden aanvankelijk enig ongemak om ons in deze discussie te mengen. 2669 Veel activisten verbinden hun terechte verzet tegen racisme aan een uiterst linkse agenda, naïeve standpunten over open grenzen en een identiteitspolitiek waarmee ze vaak zelf mensen in hokjes plaatsen op basis van huidskleur of geslacht.

2670 Deze schroom willen we van ons afwerpen, want racisme verdient geen plaats in de samenleving zoals wij die als liberalen voor ogen hebben. 2671 Als mensen discriminatie ondervinden of pijn voelen bij culturele uitingen, dan moeten we daar een serieus gesprek over voeren. 2672 En als uitzendbureaus of makelaars mensen afwijzen vanwege hun achternaam, dan moeten zij hard worden aangepakt. 2673 Maar wij voelen wel ongemak bij de term institutioneel racisme, omdat dan direct hele overheidsdiensten en bedrijfstakken vol eerlijke en hardwerkende mensen worden weggezet.

2674 Nederland is en blijft een van de meest tolerante landen ter wereld, waar iedereen de kans heeft wat van zijn of haar leven te maken, waar we mensen beoordelen op hun daden en standpunten en niet op hun achternaam, kleur, geloof of op wie zij verliefd worden. 2675 Dat betekent niet dat er geen racisme voorkomt. 2676 En sommige mensen zullen helaas harder moeten knokken voor hun plek in de maatschappij. 2677 Dat betekent niet dat we het goedpraten, want we zullen met zijn allen moeten blijven strijden tegen racisme en discriminatie. 2678 Maar we zijn ook optimistisch over de kracht van de Nederlandse samenleving om tegenstellingen en vormen van discriminatie achter ons te laten. 2679 Net zoals dat is gebeurd met katholieken, vrouwenrechten of homoseksuelen.

2680 Criminaliteit

2681 De geregistreerde criminaliteit neemt weliswaar af, maar dit betekent niet dat het voor iedereen veiliger wordt. 2682 Zo neemt jeugdcriminaliteit toe, net als overlast en geweldsmisdrijven door verwarde personen en rondreizende migranten zonder recht op asiel. 2683 Ook neemt het risico op ontwrichtende cyberaanvallen, bijvoorbeeld als gevolg van een lek in beveiligingssystemen, op kritische (digitale)infrastructuur toe. 2684 Criminaliteit wordt bovendien steeds internationaler en digitaler. 2685 Daarom is het belangrijk dat we het Wetboek van Strafvordering moderniseren. 2686 Inmiddels hebben Justitie en politie de bevoegdheid gekregen om op afstand computers binnen te gaan of communicatie af te tappen voor de opsporing van ernstige delicten, zoals kinderpornografie, drugshandel of liquidaties. 2687 Privacyregels bemoeilijken de bestrijding van criminaliteit omdat gegevens over criminelen niet altijd gedeeld kunnen worden. 2688 Hierdoor worden ook ondernemers benadeeld, die jaarlijks miljarden euro's schade oplopen door fraudeurs die sjoemelen met creditcards, verzekeringen en spooknota's. 2689 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2690 Verhoging van de strafmaat voor doodslag. 2691 Het verschil tussen de straffen voor moord (dertig jaar of levenslang) en doodslag (vijftien jaar) is te groot. 2692 Door het verhogen van de maximale straf op doodslag naar vijftientwintig jaar kunnen rechters hogere straffen opleggen.
- ▶ 2693 Zwaardere straffen voor het bezit van (semi-)automatische wapens. 2694 Ook de lijst met verboden (steek)wapens wordt uitgebreid. 2695 Er komt een landelijk verbod op messenbezit in de openbare ruimte.
- ▶ 2696 Een woonplaatsverbod voor daders in de buurt van slachtoffers en nabestaanden. 2697 Een dader die wordt vrijgelaten, kan dan worden verboden om in zijn oude woonplaats te gaan wonen.
- ▶ 2698 Uitbreiding van de mogelijkheden om in een vertrouwde omgeving, zoals thuis of op een neutrale plaats, aangifte te doen. 2699 Dat verhoogt de aangiftebereidheid van slachtoffers van bijvoorbeeld zedendelicten.
- ▶ 2700 Meer regionale spreiding van cold case teams. 2701 Daarnaast krijgen ze toegang tot politie- en DNA-gegevens. 2702 Vrijwilligers mogen helpen om politiedossiers te digitaliseren.
- ▶ 2703 Versterking van de samenwerking tussen politie en GGZ om overlast van verwarde personen aan te pakken en te zorgen dat zij goed geholpen worden en niet in herhaling vallen.
- ▶ 2704 Een uitzondering op privacywetgeving zodat het mogelijk wordt om zwarte lijsten van fraudeurs op te stellen en gegevens binnen overheidsorganisaties, en tussen overheden en private partijen, te delen.
- ▶ 2705 Een eenvoudige spoedprocedure voor slachtoffers van internetterreur zoals online bedreiging en wraakporno, zodat onrechtmatige content op last van de rechter direct kan worden verwijderd.
- ▶ 2706 Versterking van de samenwerking tussen de overheid en het bedrijfsleven om vitale infrastructuur zoals het betalingsverkeer te beschermen tegen steeds agressievere cyberaanvallen. 2707 De overheid moet samen met organisaties die vitale infrastructuur beheren, de minimale beveiligingsstandaarden verhogen. 2708 Ook versterken we diensten zoals het Nationaal Cyber Security Centrum, het Defensie Cyber Security Centrum en de inlichtingendiensten om de digitale slagkracht en weerbaarheid te vergroten.

2709 Jeugdcriminaliteit

- ▶ 2710 Zwaardere straffen in de strijd tegen drugscriminaliteit voor de 'kleine jongens' zoals drugskoeriers, loopjongens en jongeren die op de uitkijk staan. 2711 Daarmee voorkomen we dat jonge mensen worden opgenomen in het criminele circuit, doorgroeien en bijvoorbeeld ingezet worden voor het plegen van moorden.
- ▶ 2712 Verdubbeling van de maximale straf binnen het jeugdstrafrecht van twee naar vier jaar, om beter recht te doen aan de veelplegers en verdachten van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven boven de achttien jaar die ook onder het jeugdrecht bestraft worden.
- ▶ 2713 Eerder in beeld brengen van jongeren die betrokken zijn bij drugshandel. 2714 Dit kan

bijvoorbeeld vanaf het moment dat zij in aanraking komen met Bureau Halt. 2715 Omdat het vaak jongeren zijn met een lichte verstandelijke beperking, moet Bureau Halt altijd onderzoeken of er sprake is van een beperking waardoor een specifieke aanpak noodzakelijk is.

- ▶ 2716 Toegang voor Bureau Halt tot de leerlingendossiers van scholen en de mogelijkheid om ook Halt-straffen toe te passen bij ongewenst gedrag van kinderen onder de twaalf jaar. 2717 Broertjes en zusjes van zeer overlastgevende jongeren worden begeleid om te voorkomen dat ook zij afglijden richting criminaliteit.
- ▶ 2718 Normbesef en in het gareel brengen van criminele jongeren. 2719 Daarvoor komen proefprojecten waarbij jonge delinquenten verplicht deelnemen aan een nieuw opvoedprogramma van Justitie, in samenwerking met gemeenten en veteranen en reservisten van Defensie. 2720 Doel van het programma is het voorkomen van recidive door deze jongeren uit hun sociale omgeving te halen en dagelijks een zware fysieke training te laten volgen.

2721 Straffen

2722 In Nederland wordt nog te vaak de vraag gesteld of zwaarder straffen wel zinvol is voor de dader. 2723 Terwijl vergelding, genoegdoening aan slachtoffers en bescherming van onze samenleving de kern van het strafrecht vormen. 2724 Bij het opleggen en uitvoeren van straffen wordt hier nog te weinig rekening mee gehouden, waardoor gedetineerden in het verleden bijvoorbeeld vrijkwamen als twee derde van de straf was uitgezeten. 2725 De afgelopen jaren is daarom gewerkt aan het inkorten van de voorwaardelijke invrijheidsstelling waardoor gedetineerden een langer deel van hun straf moeten uitzitten. 2726 Ook is het mogelijk gemaakt om TBS op te leggen aan verdachten die niet meewerken aan een psychologisch onderzoek en om zeden- en zware geweldsdelinquenten voortaan levenslang in de gaten te houden, ook na het uitzitten van hun gevangenisstraf. 2727 Daarnaast is het strafbaar gemaakt om verboden goederen een gevangenis in te smokkelen. 2728 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2729 Betere bescherming van agenten, hulpverleners, gecertificeerde beveiligers en andere mensen die een publieke taak uitoefenen door ervoor te zorgen dat mensen die geweld tegen hen plegen of hen ernstig bedreigen altijd een gevangenisstraf krijgen.
- ▶ 2730 Uitbreiding van het taakstrafverbod. 2731 Bij bepaalde zware gewelds- en zedendelicten willen we dat er een substantiële gevangenisstraf wordt opgelegd.
- ▶ 2732 Aanscherping van de zedenwetgeving, zoals verkrachting en seksueel overschrijdend gedrag. 2733 Waar nu nog alleen dwang en geweld leidend zijn, wordt ook het ontbreken van wederzijdse instemming strafbaar.
- ▶ 2734 Strafbbaarstelling van het onttrekken aan staatstoezicht, bijvoorbeeld door het doorknippen van een enkelband. 2735 Ontsnappen uit de gevangenis stellen we eveneens strafbaar.
- ▶ 2736 Meervoudige straffen, zodat iemand die meermaals een delict pleegt, voor iedere keer de volle strafmaat kan krijgen.
- ▶ 2737 Afschaffing van de verjaring van tenuitvoerlegging van straffen, zodat een veroordeelde geen straf ontloopt door een tijd onvindbaar te blijven.
- ▶ 2738 Frequentere inzet van TBS in combinatie met een gevangenisstraf om gevaarlijke mensen zo lang mogelijk uit de samenleving te houden, bijvoorbeeld jihadisten of gedetineerden bij wie gedurende de gevangenisstraf toch een stoornis wordt geconstateerd.
- ▶ 2739 Een verplichting voor gevangenen die de Nederlandse taal niet machtig zijn om Nederlands te leren.
- ▶ 2740 Een eigen drugs- en telefoonhond voor alle gevangenen om verboden middelen op te sporen.

2741 Rechtspraak

2742 Omdat rechterlijke uitspraken complex zijn en niet altijd een concrete oplossing voor een probleem bieden, dreigt de rechtspraak steeds meer op afstand van de samenleving te komen. 2743 En door oplopende kosten voor rechtsbijstand staat de toegankelijkheid van de rechtspraak onder druk. 2744 De coronacrisis maakt het voor het openbaar ministerie, de rechtspraak, advocatuur en het openbaar bestuur ook lastig om hun werk zo goed mogelijk te blijven doen. 2745 Tegelijkertijd biedt deze periode ook mogelijkheden voor de rechtspraak om sneller te digitaliseren. 2746 Zo is het tijdelijk mogelijk geworden om verhoren en rechtszittingen digitaal plaats te laten vinden. 2747 Deze slimme oplossingen kunnen permanent bijdragen om (gerechtelijke) procedures te verkorten en dichterbij de samenleving te brengen. 2748 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2749 Meer buitengerechtelijke geschilbeslechting. 2750 Een conflict hoeft niet direct opgelost te worden met een juridische procedure. 2751 Waar mogelijk wordt in een vroeg stadium bemiddeling ingezet om te voorkomen dat het tot een rechtszaak komt. 2752 We zetten altijd het belang van de rechtzoekende centraal en niet het belang van de advocaat of een andere jurist.
- ▶ 2753 Meer mogelijkheden voor het Openbaar Ministerie om buiten de rechtszaal te onderhandelen met verdachten, om strafprocessen te versnellen. 2754 Het OM kan alleen deals sluiten met verdachten als slachtoffers het daarmee eens zijn.
- ▶ 2755 Vaker toepassen van supersnelrecht bij grote evenementen zoals voetbalwedstrijden, Koningsdag en oudjaarsdag.
- ▶ 2756 Makkelijker opheffen van het verschoningsrecht op vertrouwelijk contact tussen een advocaat en cliënt als zij dit misbruiken om samen criminele plannen te smeden, zodat deze strafbare feiten beter vervolgd kunnen worden.
- ▶ 2757 Meer aandacht voor slachtofferadvocaten binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand, zodat het slachtoffer minstens zo gemakkelijk aanspraak kan maken op gesubsidieerde rechtsbijstand als de dader.
- ▶ 2758 Aandacht voor slachtoffers bij rechtshulp pakketten, die kosteloos beschikbaar komen voor slachtoffers van gewelds- en zedendelicten.
- ▶ 2759 Betaalbaar houden van de gesubsidieerde rechtsbijstand door het af te schaffen bij echtscheidingszaken, en door juristen die niet zijn beëdigd als advocaat ook rechtsbijstand te laten verlenen.
- ▶ 2760 Afschaffing van het verbod voor advocaten om in dienst te treden en hun praktijk uit te oefenen bij een kantoor dat in eigendom is van niet-advocaten, om zo de komst van nieuwe innovatieve aanbieders op de markt voor rechtsbijstand te stimuleren.

2761 Familierecht

2762 Naast het traditionele gezin van een getrouwd heterostel met twee kinderen, ontstaan er steeds meer andere, moderne gezinsvormen. 2763 Het huidige familierecht moet daarom verder worden gemoderniseerd, zodat mensen die leven in moderne gezinsverbanden dezelfde rechten kunnen krijgen als mensen die leven in een klassiek gezinsverband. 2764 Het huidige familierecht zorgt voor ongelijke en onrechtvaardige situaties bij ziekenhuisbezoek, buitenlandse reizen en gezagskwesaties. 2765 Ook kan de verouderde regelgeving leiden tot onrechtvaardige situaties bij kindregelingen, erfrecht en belastingen. 2766 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2767 Een regeling voor meerouderschap, waarbij het mogelijk is om maximaal vier juridische ouders te hebben, bijvoorbeeld twee stellen van gelijk geslacht die met zijn vieren een kind opvoeden.
- ▶ 2768 Gelijke rechten voor gehuwde en ongehuwde vaders bij de erkenning van hun kind. 2769 Om de juridische positie van de vader te versterken en juridische problemen bij een eventuele scheiding te voorkomen, krijgen ongehuwde vaders voortaan van rechtswege het gezag, net

zoals gehuwde vaders.

- ▶ 2770 Aanpakken van ouderverstoting, waarbij de ene ouder het recht ontzegt van de andere ouder om contact te hebben met het kind. 2771 Als ouders met kinderen uit elkaar gaan en een omgangsregeling vastleggen, moeten beide ouders zich hieraan houden. 2772 Desnoods zijn hiervoor strafrechtelijke maatregelen nodig.
- ▶ 2773 Moderniseren van het erf- en schenkrecht. 2774 We maken het voor ongehuwden en voor mensen zonder kinderen makkelijker om een erfenis na te laten aan hun geliefden of een schenking te doen aan kennissen of vrienden. 2775 Zo behandelen we families gelijkwaardiger ten opzichte van mensen zonder kinderen.
- ▶ 2776 Stopzetten van de mogelijkheid voor internationale adoptie van buiten de EU. 2777 Bij internationale adoptie gaan te vaak zaken mis. 2778 Dit kunnen schrijnende zaken zijn zoals ouders die gedwongen afstand van hun kind moeten doen of fraude met geboortepapieren. 2779 Deze misstanden kunnen grote gevolgen hebben voor het kind, voor de achtergebleven gezinsleden in het land van herkomst en voor de adoptieouders in Nederland. 2780 Adoptie binnen de EU blijft wel toegestaan en er komen ruimere mogelijkheden voor commercieel draagmoederschap.
- ▶ 2781 Een wettelijke regeling voor draagmoederschap binnen Nederland. 2782 De regeling maakt draagmoederschap tegen betaling onder strenge voorwaarden mogelijk. 2783 Psychologisch onderzoek, zoals dat ook bestaat voorafgaand aan een keuze voor een geslachtswijziging, moet uitwijzen of de keuze vrijwillig wordt gemaakt en niet is ingegeven door financiële noodzaak of door druk van buitenaf.
- ▶ 2784 Verbieden van draagmoederschap met een draagmoeder buiten de Europese Unie en de VS. 2785 Het risico van uitbuiting en van ongewenste immigratie naar Nederland door de draagmoeder of haar familie is te groot. 2786 Door het toestaan van binnenlands draagmoederschap zal de behoefte aan buitenlands draagmoederschap verdwijnen.
- ▶ 2787 Voorkomen en tegengaan van huwelijksdwang en huwelijkse gevangenschap. 2788 Het is al strafbaar voor een bedienaar van een godsdienst een religieus huwelijk te sluiten vóórdat een burgerlijk huwelijk is gesloten. 2789 Dat breiden we uit naar stellen die vrijwillig in een dergelijk illegaal huwelijk treden en hun getuigen. 2790 Bij herhaling (bijvoorbeeld een religieus leider die meerdere religieuze huwelijken sluit) kan een gevangenisstraf worden opgelegd.

2791 Emancipatie en discriminatie

2792 In Nederland moet je gewoon jezelf kunnen zijn. 2793 We maken geen onderscheid tussen hetero's, homo's, biseksuelen en transgenders. 2794 Helaas is nog niet iedereen in Nederland zover. 2795 Zo worden sommige kinderen in Nederland nog steeds blootgesteld aan schadelijke conversietherapieën en ook religieuze minderheden kunnen niet altijd in vrijheid en zonder angst met bijvoorbeeld een keppeltje over straat. 2796 Helaas gebeurt het ook dat mensen benadeeld worden vanwege hun kleur of achternaam. 2797 In die gevallen moet er altijd ingegrepen worden. 2798 Des te belangrijker is het dat mensen aangifte doen als ze slachtoffer zijn van discriminatie. 2799 Om de aangiftebereidheid te vergroten spelen bestaande netwerken binnen de politie, zoals Roze in Blauw, een belangrijke rol. 2800 Daarnaast moeten ook nieuwkomers de Nederlandse normen en waarden onderschrijven. 2801 Blijvende aandacht voor emancipatie en discriminatie moeten ervoor zorgen dat ook in de toekomst iedereen in Nederland veilig zichzelf kan zijn. 2802 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2803 Meer aandacht op scholen voor gelijkheid van geslacht, seksualiteit en achtergrond. 2804 Diversiteit wordt een verplicht onderdeel in de lerarenopleiding. 2805 Ook mag de vrijheid van onderwijs (artikel 23) niet meer strijdig zijn met het gelijkheidsbeginsel (artikel 1). 2806 De onderwijsinspectie ziet hierop toe.
- ▶ 2807 Eerlijke kansen op een woning en een baan. 2808 De landelijke overheid treedt samen met gemeenten op tegen verhuurders en makelaars die mensen die een woning zoeken discrimineren. 2809 We breiden de aanpak in steden als Amsterdam, Rotterdam en Utrecht uit naar alle gemeenten waar dit speelt. 2810 Daarnaast leggen we wettelijk vast dat bedrijven

mensen een eerlijke kans moeten geven bij sollicitaties, ongeacht hun achtergrond, leeftijd, seksuele geaardheid of handicap. 2811 Bedrijven die zich hier niet aan houden, krijgen een boete van de Inspectie SZW.

- ▶ 2812 Een verbod op conversietherapie bij homoseksualiteit en homogenezing. 2813 Het verbod geldt uitsluitend op conversie van homoseksualiteit, zo blijft een medische behandeling voor kinderen met genderdysforie mogelijk. 2814 Subsidies voor organisaties die conversietherapieën aanbieden worden per direct ingetrokken.
- ▶ 2815 De mogelijkheid voor LHBTI'ers om bloed te doneren. 2816 Door het criterium te baseren op (seksueel) risicogedrag, en niet meer op seksuele geaardheid, gaat dit ook niet ten koste van veiligheid.
- ▶ 2817 Centraal stellen van talenten van mensen en niet hun beperking. 2818 De overheid biedt begeleiding op de werkvloer of een vergoeding voor aanpassing van de werkplek aan voor mensen met een beperking.
- ▶ 2819 Bescherming van groepen die te maken hebben met bedreigingen, zoals de Joodse gemeenschap en LHBTI'ers. 2820 De overheid betaalt structurele beveiligingsmaatregelen, zoals cameratoezicht, voor instellingen van minderheidsgroepen bij een bewezen dreiging.
- ▶ 2821 Een Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding naar het voorbeeld van landen om ons heen, die één lijn brengt in de aanpak van antisemitisme en tegelijkertijd de regering en de Kamer kan adviseren.
- ▶ 2822 Aanpakken van haatzaaien. 2823 Wanneer kan worden verwacht dat buitenlandse predikers, politici of andere sprekers naar Nederland komen en voornemens zijn hier discriminerende uitspraken te doen, wordt geen toestemming meer verleend voor hun komst.
- ▶ 2824 Meer aandacht voor gelijkheid voor de wet, godsdienstvrijheid en discriminatie in het inburgeringscurriculum. 2825 Het is van belang dat nieuwkomers al snel leren wat onze Nederlandse normen en waarden zijn, wat onze geschiedenis is en wat ons bindt.
- ▶ 2826 Uitsluiting van overheidssubsidies van organisaties in binnen- en buitenland wier bestuurders zich schuldig maken aan haatzaaien of discriminatie – zoals antisemitisme of haat tegen LHBTI'ers.
- ▶ 2827 Meer mogelijkheden voor woningbouwcorporaties om daders van pesterijen vanwege iemands geaardheid of religieuze achtergrond, sneller uit hun huis te zetten. 2828 Ook vervalt de verplichting om nieuwe huisvesting aan te bieden.

2829 Samen terughacken

2830 Om Nederland te beschermen tegen digitale dreigingen is een andere aanpak nodig dan 2831 we gewend zijn tegen traditionele criminaliteit en spionage. 2832 Veiligheidsdiensten uit Rusland of China kunnen nu vanachter hun eigen landsgrenzen, in Europa bedrijfsgegevens stelen, politici en journalisten bespioneren of de opslag van data manipuleren. 2833 Dat gaat ten koste van onze strategische autonomie, terwijl een sterke staat ondernemers en burgers juist moet kunnen beschermen tegen diefstal en intimidatie.

2834 Om dit aan te pakken is het nodig af en toe terug te slaan. 2835 Dat vraagt om de ontwikkeling van offensieve cybercapaciteiten om onze tanden te laten zien en zo de vitale belangen van de Nederlandse samenleving, waaronder ook bedrijfsgeheimen, te beschermen. 2836 En omdat alle Europese landen met dit probleem te maken hebben, kunnen we daarbij het beste samen optrekken.

2837 Maar daar zit nu nog een lacune, die snel achterhaald raakt. 2838 Een hack die zware fysieke schade veroorzaakt staat gelijk aan een militaire aanval, en daartegen geldt het Navo-principe van 'allen voor één'. 2839 Maar als een land slachtoffer is van een lichtere illegale cyberaanval mag het alleen zelf terugslaan. 2840 Bondgenoten kunnen wel economische sancties aannemen, maar ze mogen niet samen met het slachtoffer terughacken. 2841 Dat maakt kleinere landen binnen de Navo of de Europese Unie een aantrekkelijker prooi voor kwaadwillende landen, en is dus niet in het belang van onze veiligheid. 2842 Om onze strategische autonomie te behouden moeten we nadenken over manieren om samen op te trekken.

Klimaat en Duurzaamheid

► 2843 Klimaat en duurzaamheid

2844 De klimaatdiscussie is de afgelopen decennia onnodig gepolariseerd. 2845 Ontkeners staken hun kop in het zand door de wetenschap ter discussie te stellen of met 'alternatieve feiten' te komen en drammers misbruikten klimaatbeleid als ideologisch instrument om mensen te betuttelen en een andere levensstijl op te dringen. 2846 Waarbij het eten van vlees, autorijden en vliegvakanties alleen nog weggelegd leken te zijn voor rijke mensen. 2847 Te lang zijn groen en groei als tegenpolen gezien, ook door liberalen. 2848 Dit is echter een valse tegenstelling. 2849 Een goed klimaatbeleid kan ons duurzamer, welvarender en minder afhankelijk van onvrije landen maken.

2850 Het gebruik van fossiele brandstoffen is nooit een doel op zich geweest, maar alleen een middel. 2851 Het stelt grote groepen mensen in staat om in verwarmde huizen te leven, ook 's avonds licht te hebben en zich met treinen, auto's en vliegtuigen over grote afstanden te verplaatsen. 2852 Als we diezelfde effecten met schone energiebronnen kunnen bereiken, dan is er geen reden om vast te houden aan benzine of kolen. 2853 De aardbevingen in Groningen laten ook zien dat we aardgas niet overal op een veilige manier in Nederland kunnen blijven winnen. 2854 De komende decennia zal Nederland daarom meer gas moeten importeren, waaronder uit Rusland. 2855 Aan die import van olie en gas kleven nadelen. 2856 Miljarden vloeien weg uit de Nederlandse economie en we subsidiëren de militaire bewapening en verspreiding van intolerante denkbeelden door Rusland en Saoedi-Arabië.

2857 De aanpassing naar een duurzame economie vraagt wel om verstandig beleid. 2858 Het moet betaalbaar blijven voor gewone gezinnen en ondernemers en er moet altijd elektriciteit zijn. 2859 Daarom is er naast wind- en zonne-energie ook kernenergie nodig. 2860 Dat is CO₂-neutraal en werkt ook op dagen dat de wind niet waait of de zon niet schijnt. 2861 Het voorkomt ook dat we het mooie Nederlandse landschap moeten opofferen aan windparken en zonneweides. 2862 Het is onverstandig als Nederland op eigen houtje hoge ambities stelt. 2863 Dan riskeren we onze ondernemers te benadelen ten opzichte van buurlanden en banen kwijt te raken. 2864 Maar we kunnen ook niet achteroplopen. 2865 Als we wegelopen voor verduurzaming, raken onze innovatieve bedrijven en onderzoeksinstellingen achterop bij belangrijke technologieën van de toekomst. 2866 Ook dat kost op termijn banen en welvaart en is bovendien slecht voor het klimaat. 2867 Groen en groei moeten hand in hand gaan. 2868 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 2869 Klimaatbeleid is geen ideologie. 2870 Het gaat om het pragmatisch oplossen van problemen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, economisch te kunnen blijven groeien en zoveel mogelijk je leven te blijven leiden zoals je wilt.
- 2871 Investeren in duurzaamheid is nodig voor strategische onafhankelijkheid. 2872 Kernenergie is daarbij onmisbaar. 2873 Zonder deze CO₂-neutrale energievorm zijn klimaatdoelstellingen niet haalbaar.
- 2874 Bij de verdeling van de lasten gaat de vervuiler meer betalen. 2875 Daarbij moeten vervuilende industrieën meer betalen voor de uitstoot van broeikasgassen en worden middeninkomens en mkb zo veel mogelijk ontzien.

2876 Klimaat en energie

2877 Om onze wereld schoon door te geven en om ervoor te zorgen dat Nederland niet teveel energie uit landen als Rusland hoeft te importeren, zal Nederland in 2050 voldoen aan de internationale klimaatafspraken over de uitstoot van CO₂. 2878 In het kader van het Klimaatakkoord van Parijs, en om de investeringszekerheid van bedrijven te waarborgen, is de afgelopen jaren gewerkt aan een Klimaatwet. 2879 Ook is er een klimaatpakket opgesteld dat de CO₂-uitstoot in 2030 met 49 procent reduceert. 2880 Daarnaast is er fors geïnvesteerd in duurzame elektriciteitsopwekking door het sluiten van kolencentrales, het bouwen van windparken op zee en via fiscale voordelen voor huishoudens voor het plaatsen van zonnepanelen. 2881 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2882 Nakomen van internationale klimaatafspraken uit het Verdrag van Parijs. 2883 Voor het bereiken van deze doelen sluiten we geen technieken op voorhand uit, zeker kernenergie niet. 2884 Kernenergie maakt het mogelijk om onze elektriciteit in 2050 volledig CO₂-neutraal op te wekken.
- ▶ 2885 Nakomen van nationale afspraken (Klimaatakkoord) om 49 procent van de CO₂-uitstoot te reduceren in 2030. 2886 Wanneer deze doelstelling met betaalbare of slimmere technieken kan worden gehaald, kan van deze afspraken en termijn worden afgeweken. 2887 We toetsen de afspraken consequent op de effecten voor middeninkomens en mkb.
- ▶ 2888 Verder op elkaar afstemmen van het Europese klimaat- en energiebeleid. 2889 Wanneer in Europees verband een hogere doelstelling voor CO₂-reductie in 2030 wordt afgesproken, kan de nationale doelstelling worden verhoogd, waarbij een gelijk speelveld voor bedrijven voorop staat.
- ▶ 2890 Investeringsricht op de toekomst. 2891 Alternatieve duurzame technologieën, zoals Carbon Capture and Storage (CCS), Carbon Capture and Usage (CCU), waterstof, (kleinschalige) kernenergie of de ontwikkeling van een Thoriumreactor komen daarom in aanmerking voor de stimuleringsregeling voor duurzame energietransitie (SDE++).

2892 Constante energie

- ▶ 2893 Geleidelijke sluiting van kolencentrales. 2894 In 2030 is het verboden om kolen te gebruiken om elektriciteit op te wekken. 2895 Oude, vervuillendere kolencentrales sluiten we eerder. 2896 Hiermee leveren we een belangrijke bijdrage aan het verminderen van de CO₂-uitstoot.
- ▶ 2897 Afbouwen van gaswinning in Groningen en doorgaan met het importeren van buitenlands gas. 2898 Dit gas is noodzakelijk om op de korte termijn een betrouwbare energievoorziening te garanderen. 2899 Elektriciteitsopwekking door middel van gas wordt gecombineerd met het afvangen en opslaan van CO₂ (CCS) in lege gasvelden onder de zeebodem.
- ▶ 2900 Bouw van een stikstoffabriek om buitenlands hoogcalorisch gas geschikt te maken voor Nederlands laagcalorisch gebruik. 2901 Hierdoor hoeven particulieren en bedrijven (grootverbruikers uitgesloten) tijdens de energietransitie hun apparatuur niet gelijk te vervangen.
- ▶ 2902 Nieuwe kerncentrales in Nederland om op de lange termijn een betrouwbare en CO₂-neutrale energievoorziening te garanderen. 2903 Kernenergie kan op overheidssteun rekenen, waaronder financiering uit het Groeifonds. 2904 De strenge veiligheidseisen voor kernenergie blijven van kracht. 2905 Kernafval slaan we veilig op.
- ▶ 2906 Langer openhouden van de kerncentrale in Borssele, die schone energie oplevert.
- ▶ 2907 Een Europese classificatie van kernenergie als duurzame energiebron. 2908 Dan zijn private investeerders eerder bereid geld te stoppen in de bouw en komen er ook Europese subsidies beschikbaar.
- ▶ 2909 Internationale samenwerking voor de bouw van nieuwe Europese kerncentrales, waarbij landen ook onderling energie kunnen importeren.
- ▶ 2910 Grootschalige productie, gebruik en export van (groene) waterstof. 2911 Hiervoor kan energie uit kerncentrales en hernieuwbare energiebronnen worden ingezet. 2912 Groningen krijgt een belangrijke rol binnen de waterstofeconomie. 2913 Als kernenergie de constante bron vormt voor het elektriciteitsnetwerk, kunnen we met de wisselende opbrengsten van energie uit wind en zon in Nederland zelf onze duurzame 'oranje waterstof' produceren.

2914 Hernieuwbare energie

- ▶ 2915 Substantiële uitbreiding van het aandeel duurzame energie. 2916 Naast kernenergie, geothermie en aquathermie, geven we de voorkeur aan windenergie op zee en zonnepanelen op daken. 2917 Voor het bouwen van zonneparken en windmolens op land is draagvlak onder de lokale bevolking een voorwaarde.
- ▶ 2918 Slimme energienetwerken zodat huishoudens overtollige duurzame energie onderling kunnen delen.
- ▶ 2919 Stopzetten van nieuwe subsidies voor het verbranden van biomassa uit hout voor elektriciteitsopwekking. 2920 Voor lopende subsidies geldt als voorwaarde dat resthout wordt gebruikt en dat er geen oerbossen worden gekapt om biomassa te produceren. 2921 De normen voor de uitstoot van fijnstof door kleine biomassacentrales worden aangescherpt.

2922 Emissieloze auto's

2923 Wie over enkele decennia aan zijn of haar kinderen of kleinkinderen vertelt over de discussie rond de opkomst van de emissieloze auto, zal waarschijnlijk met verbazing aangekeken worden. 2924 “Vroeger werkten auto's zo dat wanneer de energie op was, je altijd bij een speciale plek moest stoppen om het weer aan te vullen. 2925 Rond 2020 kwamen er auto's die je thuis voor de deur kon opladen, en die ook geen vieze roetdeeltjes meer uitstootten waardoor de lucht schoner werd”.

2926 De kleinkinderen zullen waarschijnlijk antwoorden dat iedereen vast meteen erg enthousiast over deze verbetering was. 2927 “Nou nee”, zal dan het eerlijke antwoord zijn. 2928 “Veel mensen waren eerst boos. 2929 Ze vonden het geluid van een benzinemotor stoer, en waren bang dat als iedereen zijn auto thuis oplaadde de stroom zou uitvallen en ze in het donker moesten zitten”.

2930 Nou was er in het begin natuurlijk best iets op de introductie van emissieloze auto's aan te merken, zal het eerlijke vervolg op het verhaal zijn. 2931 “Ze waren erg duur, dus mensen die al genoeg geld hadden kregen subsidie om er een te kopen. 2932 Maar na een paar jaar veranderde dat. 2933 De prijs van veel auto's daalde en er kwam een einde aan de dikke subsidies op de dure bakken. 2934 Ondertussen begonnen mensen de nieuwe modellen gaaf te vinden en viel de stroom gelukkig niet uit. 2935 Ook werd de opwekking van de stroom die werd gebruikt om auto's op te laden steeds schoner. 2936 Wel konden de burens nog hun benzineauto oprijden, want uiteindelijk kwam er geen pestbelasting voor mensen die niet direct een emissieloos voertuig konden kopen.”

2937 Lagere energierekening

2938 Het verduurzamen van Nederland mag niet leiden tot lastenverzwaringen voor middeninkomens of mkb. 2939 De afgelopen jaren is een klimaatakkoord gesloten om CO₂-uitstoot te verminderen, waarbij vervuilende industrieën meer gaan betalen en de belasting op de energierekening voor huishoudens omlaag gaat. 2940 Verstandig klimaatbeleid moet bij voorkeur in Europees verband worden vormgegeven om Nederland aantrekkelijk te houden als vestigingsplaats voor bedrijven. 2941 Daarom is een CO₂-heffing voor de industrie ingevoerd die is gebaseerd op het huidige Europese systeem van emissiehandel (ETS). 2942 Daarnaast is een CO₂-minimumprijs in de elektriciteitssector ingevoerd en wordt het ETS emissiehandel-systeem verder aanscherpt. 2943 Hierdoor zal de prijs voor de uitstoot van CO₂ stijgen en gaan grote vervuilers meer betalen. 2944 Voor sectoren die niet onder het ETS vallen, zoals transport, gebouwde omgeving en landbouw, zijn specifieke afspraken gemaakt voor het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. 2945 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2946 Een lagere energiebelasting voor huishoudens en kleinverbruikers. 2947 De verhoging van de belastingkorting op de energierekening en de verlaging van de belasting op elektriciteit worden voortgezet.
- ▶ 2948 Instandhouding van de een derde/twee derde verdeling bij de opslag duurzame energie (ODE-heffing), waardoor bedrijven en grootverbruikers meer zijn gaan betalen aan de subsidie voor duurzame energie en particulieren minder. 2949 We ontzien mkb'ers hierbij.
- ▶ 2950 Teruggeven van onbenut geld dat is opgehaald via de Opslag Duurzame Energie op de energierekening. 2951 Op die manier halen we niet meer belasting op voor verduurzaming dan nodig.
- ▶ 2952 Toegang van het (kleine) mkb tot het warmtefonds dat nu al huiseigenaren financieel ondersteunt om te verduurzamen, zodat hun energierekening omlaag kan.
- ▶ 2953 Verlaging van de prijs van energie uit warmtenetten door deze voor bepaalde tijd te vergunnen via een aanbesteding. 2954 Zo ontstaat concurrentie en daalt de prijs van energie. 2955 Het maximumtarief dat warmteleveranciers mogen vragen bestaat uit de daadwerkelijke kosten plus een redelijk rendement.
- ▶ 2956 Fiscaal aftrekbaar maken van verduurzaming van de eigen woning via het eigenwoningforfait, zodat de overheid duurzame investeringen die de woningwaarde verhogen niet beboet met een hogere belastingaanslag.

2957 De vervuiler betaalt

- ▶ 2958 Invoeren van een CO2-heffing voor de zware industrie (ETS-bedrijven), gebaseerd op ETS-benchmarks en gericht op de vermijdbare uitstoot. 2959 Zo verliezen we het gelijke speelveld en de Nederlandse concurrentiepositie niet uit het oog.
- ▶ 2960 Een Europese CO2-grensheffing om oneerlijke concurrentie op mondiaal niveau te voorkomen. 2961 Deze heffing kan niet gebruikt worden als Europese belastinginkomsten.
- ▶ 2962 Aanscherpen van het Europese emissiehandelssysteem ETS door meer CO2-rechten uit de markt te halen en door een beperkte geldigheidsduur te verbinden aan emissierechten. 2963 Dit maakt vervuilen duurder en investeren in schonere technieken meer rendabel. 2964 Zodra het ETS-systeem voldoende is aangescherpt, vervalt de nationale CO2-heffing.
- ▶ 2965 Het uit de markt nemen van emissierechten wanneer in Europees verband verduurzamingsmaatregelen worden genomen, zoals het sluiten van een kolencentrale of het hergebruiken van CO2 (CCU). 2966 Op die manier leidt vergroening in Nederland er bijvoorbeeld niet toe dat het voor andere lidstaten juist goedkoper wordt om kolencentrales te openen.

2967 Verduurzamen van Nederland

2968 In 2050 voldoet Nederland aan de internationale klimaatafspraken. 2969 Het verder verduurzamen van Nederland biedt veel kansen voor de Nederlandse economie om wereldwijd voorop te lopen in duurzaam ondernemerschap, bijvoorbeeld bij het verzamelen en hergebruiken van materialen, waarmee het verdienvermogen van onze economie wordt versterkt. 2970 We werken toe naar een circulaire economie en zullen onze mobiliteit, woningbouw en landbouw verder moeten verduurzamen. 2971 Want onze mobiliteits- en transportsector is nog vooral gebaseerd op fossiele brandstoffen. 2972 Woningen en kantoren kunnen duurzamer verwarmd en beter geïsoleerd worden. 2973 En innovatie biedt de land- en tuinbouwsector mogelijkheden om binnen onze schaarse ruimte te ondernemen. 2974 De afgelopen jaren zijn eerste stappen gezet naar verduurzaming, bijvoorbeeld door het stimuleren van emissieloos vervoer en laadinfrastructuur. 2975 Ook zijn eerste ervaringen opgedaan met het verduurzamen van wijken. 2976 Daar willen we in een verantwoord en betaalbaar tempo mee doorgaan. 2977 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 2978 Verduurzaming van onze economie door het bevorderen van hoogwaardige recycling, hergebruik en langer productgebruik door onder andere meer experimenteerruimte in wet- en regelgeving, vereenvoudigen van begrippen en regels omtrent afval en op Europees niveau

verdere eisen te stellen aan verpakkingen, materialen en producten. 2979 .

- ▶ 2980 Op Europees niveau geleidelijk stoppen met het gebruik van niet-essentiële, gevaarlijke stoffen, zoals PFAS. 2981 Stoffen worden niet zonder wetenschappelijk bewijs dat zij schadelijk zijn voor mens en milieu genormeerd of verboden.
- ▶ 2982 Stimuleren van bedrijven om te innoveren door voor CE-bedrijfsmiddelen aan te sluiten bij de Milieu Investeringsaftrek (MIA) en de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil).

2983 Verduurzaming mobiliteit en transport

- ▶ 2984 Aanscherping van de (Europese) normen voor de uitstoot van CO₂ (g/km) door personenauto's, bestelbussen en vrachtwagens. 2985 Dit dwingt fabrikanten te investeren in schonere motoren.
- ▶ 2986 Afschaffen van de vrijstelling voor accijns op kerosine in internationaal verband. 2987 De vliegbelasting voor vluchten vanaf Nederlandse luchthavens blijft tot dat geregeld is in stand. 2988 We beschermen de hubfunctie van Schiphol, bijvoorbeeld door overstappers uit te zonderen. 2989 Wanneer er goede internationale afspraken zijn gemaakt, vervalt de nationale vliegbelasting.
- ▶ 2990 Een Europese bijmengverplichting voor duurzame luchtvaartbrandstoffen. 2991 Indien deze bijmengverplichting op Europees niveau niet haalbaar blijkt, volgen er nationale maatregelen, zoals de mogelijkheid om op Nederlandse luchthavens bio- of synthetische kerosine te tanken.
- ▶ 2992 Investeren in het elektrisch taxiën van vliegtuigen op Nederlandse luchthavens, het schaalbaar maken van synthetische kerosine en andere innovaties om de uitstoot van CO₂ en andere schadelijke stoffen te verminderen.
- ▶ 2993 Investeren in walstroomvoorzieningen in Nederlandse zeehavens om de uitstoot van CO₂ en andere schadelijke stoffen te verminderen op het moment dat schepen aangemeerd liggen.
- ▶ 2994 Subsidiereregelingen voor schonere motoren voor de binnenvaart. 2995 Duurzame binnenvaartschepen behouden het recht op korting voor havengelden. 2996 Varend ontgassen door binnenvaarttankschepen is verboden. 2997 We faciliteren ontgassen via ontgassingsinstallaties.
- ▶ 2998 Investeren in Clean Energy Hubs voor de binnenvaart. 2999 Hier kunnen binnenvaartschepen alternatieve energiebronnen zoals waterstof bunkeren en batterijen opladen.

3000 Verduurzaming gebouwde omgeving

- ▶ 3001 Tegengaan van hogere woonlasten als gevolg van verduurzaming. 3002 Gemeenten maken per wijk eerst een plan voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving. 3003 Samen met bewoners en gebouweigenaren kijken ze vervolgens wat de beste oplossing is, waarbij het principe dat de totale woonlasten niet mogen stijgen leidend is.
- ▶ 3004 Versterken van de rechtsbescherming van huiseigenaren bij regionaal verduurzamingsbeleid. 3005 We willen niet dat gemeenten met juridische middelen, zoals dwangsommen, hun inwoners onder druk zetten om mee te werken. 3006 We leggen daarom wettelijk vast dat gemeenten hun burgers een betaalbaar, woonlastenneutraal alternatief bieden voor een wijk kan overgaan op een andere energievoorziening.
- ▶ 3007 Zoveel mogelijk behouden van het bestaande gasnetwerk als de energievoorziening in wijken verandert, omdat het met aanpassingen in de toekomst mogelijk waterstof of groen gas kan transporteren.
- ▶ 3008 Geen verplichte labelsprongen voor woningeigenaren, zodat de overheid huiseigenaren niet dwingt om hoge kosten te maken voor verduurzaming van de eigen woning.
- ▶ 3009 Verruimen van de Regeling Energieprestatievergoeding (EPV) naar energielabel A zodat meer huizen hiervoor in aanmerking komen. 3010 Huurders krijgen daardoor beter geïsoleerde huizen met een lagere energierekening.
- ▶ 3011 In stand houden van de lagere verhuurdersheffing voor woningcorporaties die hun woningvoorraad verduurzamen. 3012 De vermindering blijft afhankelijk van de omvang van de investeringen in verduurzaming.

3013 Verduurzaming land- en tuinbouw

- ▶ 3014 Voortzetten van het project 'Kas als energiebron'. 3015 Dit stimuleert de glastuinbouwsector om met innovatieve methodes zoals geothermie de CO₂-uitstoot in de sector te reduceren. 3016 Dit project kan als voorbeeld dienen voor andere sectoren.
- ▶ 3017 Uitbreiden van de energie-efficiëntie glastuinbouw regeling (EG-regeling). 3018 Hierdoor komt extra geld beschikbaar om energiebesparende maatregelen te nemen zoals het plaatsen van ledlampen.
- ▶ 3019 Aanplanten van nieuwe hectares bos binnen natuurnetwerken om meer CO₂ uit de lucht op te nemen.
- ▶ 3020 Verhogen van de grondwaterstand onder veenweidegebieden om de natuurlijke uitstoot van broeikasgassen te reduceren. 3021 Hierbij houden we rekening met de belangen van landbouwbedrijven.
- ▶ 3022 Verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en stikstof in de landbouw door middel van innovatieve technieken zoals precisielandbouw en emissiearme stalsystemen.
- ▶ 3023 Voortzetting van subsidieregelingen om groen gas uit mest op te wekken, bijvoorbeeld via vergisting.

Wonen en Vervoer

► 3024 Wonen en Vervoer

3025 Een eigen huis en auto met de mogelijkheid om snel en betaalbaar naar je werk, familie of vrienden te gaan, zijn voor veel mensen het toonbeeld van onafhankelijkheid, vrijheid en welvaart. 3026 Lange tijd was dit voor veel mensen een onbereikbaar ideaal. 3027 Liberalen hebben er succesvol voor gestreden om dit voor iedereen bereikbaar te maken. 3028 Maar de bereikte successen van de afgelopen decennia dreigen verloren te gaan. 3029 Er zijn te weinig woningen, de huizenprijzen en huren stijgen, en de wegen en het OV worden steeds voller. 3030 Alleen maar strijden voor lagere lasten op huizen en vervoer is niet langer genoeg. 3031 Want de problemen van nu worden vooral veroorzaakt door schaarse ruimte voor woningbouw en infrastructuur.

3032 Gemeenten, woningcorporaties en marktpartijen zijn onvoldoende in staat gebleken om het oplopende woningtekort op te lossen en speculatie met woningen tegen te gaan. 3033 De huidige tijd vraagt daarom opnieuw om ingrijpen door de overheid. 3034 Die moet harde afspraken met gemeenten maken over hoeveel woningen er de komende jaren gebouwd worden, en desnoods zelf bouwlocaties aanwijzen. 3035 Optreden van een sterke overheid is niet alleen nodig bij de woningmarkt. 3036 Toenemende drukte op de weg en in de trein, of onbereikbare steden en dorpen, zorgen ervoor dat het steeds moeilijker wordt om je te verplaatsen en een geschikte woning of baan te vinden op normale reistijden van elkaar. 3037 Andere delen van het land kampen minder met deze drukte, maar hebben evenzeer een sterke overheid nodig. 3038 Bijvoorbeeld om de gevolgen van krimp op te vangen. 3039 Tegelijkertijd zit veel innovatie en werkgelegenheid bij regionale clusters van bedrijven, en om te kunnen exporteren zijn ook daar betere verbindingen nodig. 3040 Ook het potentieel van grensoverschrijdende samenwerking en infrastructuur voor de grensregio's is nog onvoldoende benut.

3041 Maar de overheid kan het niet alleen. 3042 Iedereen kent het gevoel dat er tijdens de zomervakantie ineens geen file meer is en dat de trein ook in de spits voldoende zitplaatsen heeft. 3043 Dat is ook het geval nu door de coronacrisis mensen vaker thuis werken. 3044 Bij veel banen is het goed mogelijk om een vergadering eens digitaal te houden, en het blijkt dat veel medewerkers er vanuit huis echt de kantjes niet vanaf lopen. 3045 Het zou goed zijn als we ook na de coronacrisis flexibel met werktijden omgaan. 3046 Een Nederland met voldoende woningen en bereikbaarheid vraagt om een nieuwe aanpak. 3047 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 3048 Een betaalbare woning moet voor iedereen bereikbaar zijn. 3049 De eigen woning mag daarom geen melkkoe worden door hoge belastingen, huren moeten omlaag door meer aanbod en de overheid moet doorstroom stimuleren in de sociale huur.
- 3050 Een rechtvaardige woningmarkt. 3051 Daarin horen starters een eerlijk kans te krijgen, kunnen automobilisten hun auto blijven parkeren en biedt de overheid bescherming tegen uitwassen, zoals speculatie met woningen.
- 3052 Meer regie door de landelijke overheid bij eerlijke verdeling van schaarse ruimte tussen woningbouw, wegenbouw en landbouw. 3053 Alle sectoren verdienen ruimte om zich te ontwikkelen. 3054 Er moet meer asfalt komen. 3055 Maar ook alternatieven, zoals goed openbaar vervoer en andere werk- en schooltijden, moeten aan bod komen.

3056 Bouwen en wonen

3057 Iedereen in Nederland moet prettig kunnen wonen, of je nu koopt of huurt. 3058 Dat begint met een prettige woonomgeving die veilig is, met genoeg groen en voorzieningen in de buurt. 3059 Maar net zo belangrijk is het dat er genoeg betaalbare huizen zijn. 3060 De laatste jaren is de krapte op de woningmarkt flink toegenomen. 3061 Door extra te investeren in nieuwbouw en het sluiten van woondeals in de regio's met de grootste krapte, zijn de afgelopen jaren de eerste stappen gezet voor meer betaalbare woningen. 3062 Door de landelijke aanpak om de uitstoot van stikstof terug te dringen, is bovendien ruimte gecreëerd om de vergunningverlening voor de woningbouw weer op gang te brengen. 3063 Door de groei van het aantal huishoudens zijn de komende jaren nog meer woningen nodig. 3064 Ook is er in veel gemeenten nog steeds een tekort aan bouwlocaties. 3065 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3066 Meer woningbouw en meer landelijke sturing. 3067 We richten een nationaal bouwfonds op en verlagen de lasten voor bouwers. 3068 Ook komen er strikte prestatieafspraken met provincies en gemeenten om meer woningen te realiseren. 3069 De prioriteit komt te liggen bij betaalbare koop- en huurwoningen voor middeninkomens. 3070 Ook komt er extra aandacht voor seniorenwoningen.
- ▶ 3071 Een nationaal bouwfonds dat investeert in betaalbare woningen in heel Nederland. 3072 De Rijksoverheid kan met dit fonds meebetalen aan grootschalige vernieuwing van wijken en nieuwbouw om de bouwproductie op peil te houden, bijvoorbeeld in tijden van economische neergang.
- ▶ 3073 Meer nieuwe sociale huurwoningen, door woningbouwcorporaties die meer woningen bouwen een korting op de verhuurderheffing te geven. 3074 We passen de verhuurderheffing aan zodat het voor corporaties meer loont om dure woningen te verkopen en daarvoor goedkope woningen in de plaats te bouwen.
- ▶ 3075 Meer bouwlocaties. 3076 We stimuleren gemeenten om meer bouwgrond beschikbaar te stellen. 3077 Om ervoor te zorgen dat er ook daadwerkelijk gebouwd wordt, introduceren we een speciaal OZB-tarief voor onbebouwde woningbouwgrond. 3078 Dit gaat braakliggende terreinen en grondspeculatie tegen. 3079 Gemeenten wijzen bovendien 'overloopgebieden' aan waar onderzoeken vanuit de Flora- en faunawet alvast uitgevoerd worden. 3080 Bouwers kunnen dan gelijk aan de slag, zodra de vraag naar woningen in een regio oploopt.
- ▶ 3081 Meer geld uit het gemeentefonds voor gemeenten die meer woningen bouwen, zodat zij kunnen zorgen voor bijbehorende voorzieningen en infrastructuur, en er een bonus op bouwen ontstaat.
- ▶ 3082 Verkorten van de besluitvormingsprocedures bij nieuwbouw. 3083 Een eerste belangrijke stap hierin is de vertraging van bouwplannen door provincies tegen te gaan met het schrappen van overbodige bureaucratie, zoals de 'ladder van duurzame verstedelijking'.
- ▶ 3084 Ombouwen van leegstaande bedrijfspanden naar woningen. 3085 We zetten de bestaande aanpak via de transformatiefaciliteit zoveel mogelijk voort in samenwerking met particuliere investeerders, zoals pensioenfondsen. 3086 Ook maken we het makkelijker om zogeheten kangoeroewoningen te creëren, door hier heldere, landelijke regels voor te maken in plaats van afwijkende regels per gemeente.
- ▶ 3087 Tegengaan van leegstand en verkrotting. 3088 Gemeenten krijgen de mogelijkheid een belasting te heffen op panden die langer dan een jaar leegstaan, via een opslag op de OZB. 3089 Deze leegstandheffing kan oplopen naarmate panden langer leegstaan. 3090 Gemeenten kunnen een ontheffing geven, bijvoorbeeld in geval van herontwikkeling van het pand.

3091 Woonlasten

3092 Voor veel mensen is de hypotheek of huur de grootste maandelijkse uitgave. 3093 Door de schaarste aan woningen, zijn de koop- en huurprijzen opgelopen. 3094 Naast het bouwen van meer betaalbare woningen, zijn gerichte maatregelen nodig om de stijging van de woonlasten aan te pakken. 3095 De afgelopen jaren hebben we starters geholpen een huis te kopen door de overdrachtsbelasting voor starters af te schaffen. 3096 Ook hebben we ervoor gezorgd dat verhuurders de komende jaren de huur minder verhogen. 3097 Om huiseigenaren te helpen hun woning te verduurzamen en de energierekening te verlagen, is een warmtefonds opgericht om duurzame investeringen tegen een lage rente te financieren. 3098 Naast deze maatregelen zijn extra stappen nodig om wonen betaalbaar te houden, vooral voor mensen met een middeninkomen. 3099 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3100 Beperkte stijging van lokale belastingen door een landelijk maximumpercentage per gemeente (micro-norm) voor de stijging van de OZB.
- ▶ 3101 Bouwvergunningen tegen kostprijs, zodat gemeenten dit niet meer kunnen gebruiken als melkkoe.
- ▶ 3102 Wegnemen van barrières bij het afsluiten of veranderen van een hypotheek. 3103 Voor zzp'ers komen er meer mogelijkheden om via arbeidsmarktscans een hypotheek te krijgen, voor ouderen om via verzilverhypotheeken vastzittend vermogen uit het huis op te nemen, en de hypotheekruimte voor mensen met een studieschuld vergroten we door deze minder te laten meetellen, door het te baseren op het bedrag dat oud-studenten daadwerkelijk aflossen.
- ▶ 3104 Geen aanscherping van de norm dat huizenkopers de hele koopsom mogen lenen (loan-to-value). 3105 Zo blijven woningen ook bereikbaar voor mensen die geen grote hoeveelheid spaargeld meebrengen.
- ▶ 3106 Geen verplichte labelsprongen voor woningeigenaren. 3107 Investerings in verduurzaming van de eigen woning maken we aftrekbaar van het Eigen Woning Forfait. 3108 Dit maakt het voor huiseigenaren aantrekkelijker om energiebesparende maatregelen te nemen.
- ▶ 3109 Een opkoopbescherming waarmee gemeenten een rem zetten op het grootschalig opkopen van huizen door (buitenlandse) investeerders in bepaalde wijken. 3110 Zo blijven meer koopwoningen beschikbaar voor starters en middeninkomens. 3111 Daarbij geldt als voorwaarde dat gemeenten aantonen dat zij hun totale huurvoorraad vergroten, om de schaarste en huurstijging te verminderen.
- ▶ 3112 Lagere huur voor huurders bij woningcorporaties. 3113 De maximale huurprijs voor huurders met een laag inkomen bij woningcorporaties gaat omlaag naar de norm voor een passende huur (passend toewijzen). 3114 We zetten hiervoor de huidige eenmalige verlaging om in een permanente verlaging.

3115 Kilometerheffing

3116 In Nederland is het al jaren normaal om als automobilist per gereden kilometer belasting te betalen, en dat is een goede zaak. 3117 Zelfs het verbruik van je motor en je rijgedrag worden meegenomen in het tarief. 3118 Dat heet accijns. 3119 De rekening van een tank benzine of diesel bestaat voor het merendeel uit belastingen, en wie meer rijdt moet vaker tanken.

3120 Maar door de komst van de elektrische auto en andere emissieloze voertuigen betaalt een deel van de automobilisten juist fors minder. 3121 Daarom zijn wij er voor dat emissieloze auto's per kilometer gaan betalen. 3122 Uiteindelijk zal dan iedereen van accijns overgaan op deze kilometerheffing. 3123 Want de toekomst is emissieloos rijden, waarbij iedereen zelf kan kiezen wanneer ze overstappen zonder dat we mensen met dwang voortijdig uit hun benzineauto jagen.

3124 Als we dan in de toekomst toch een systeem van betalen per kilometer hebben, is het wel zo eerlijk en eenvoudig om de huidige wegenbelasting af te schaffen, en onder de noemer 'de gebruiker betaalt' alleen een kilometerheffing over te houden.

3125 Meer middenhuurwoningen

3126 Nederland heeft een van de grootste sociale huursectoren van Europa. 3127 Toch zijn er voor sociale woningen wachtlijsten van gemiddeld negen jaar en lokaal komen zelfs pieken van boven de twintig jaar voor. 3128 Dit komt vooral doordat sociale huurders met hogere inkomens (scheefwoners) niet willen of kunnen doorstromen. 3129 Het tekort aan betaalbare middenhuurwoningen is daar een probleem. 3130 De komende jaren werken we toe naar een sociale huursector voor mensen met een laag inkomen zonder lange wachtlijsten, met lagere huren en een fors groter middensegment. 3131 Mensen met een hoog inkomen horen niet in sociale huurwoningen te zitten. 3132 We stimuleren hen om door te stromen en hun sociale huurwoningen beschikbaar te stellen voor mensen die dat echt nodig hebben. 3133 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3134 Een driejaarlijkse inkomenstoets voor bewoners van sociale huurwoningen om te kijken of een huurder nog recht heeft op een sociale huurwoning. 3135 Een huurder met een (te) hoog inkomen of vermogen krijgt twee jaar om een alternatieve woning te vinden. 3136 Zo komen meer sociale woningen beschikbaar voor mensen met een laag inkomen.
- ▶ 3137 Meer private investeringen in middenhuurwoningen. 3138 We passen het puntenstelsel voor huurwoningen (woningwaarderingssysteem) alleen nog toe op woningcorporaties, zodat het voor investeerders zoals pensioenfondsen aantrekkelijk is te investeren in het middensegment. 3139 Zittende huurders houden uiteraard hun huurbescherming.
- ▶ 3140 Strikte handhaving op het illegaal doorverhuren van sociale huurwoningen. 3141 We pakken organisaties die hierin bemiddelen of die inkomensverklaringen vervalsen strafrechtelijk aan. 3142 Gemeenten en corporaties krijgen meer bevoegdheden om gegevens op te vragen bij andere instanties en hogere boetes op te leggen bij illegale doorverhuur van sociale huurwoningen. 3143 Deze sociale huurwoningen gaan naar mensen die op de wachtlijst staan.
- ▶ 3144 Meer gemeentelijke bevoegdheden om op te treden tegen malafide verhuurders die herhaaldelijk de wet overtreden of huurders intimideren. 3145 Gemeenten leggen daarbij hogere boetes op en mogen sneller overgaan tot beheerovername.
- ▶ 3146 Tijdelijke huisvesting voor migranten met een verblijfsvergunning. 3147 Zij verblijven op regionale integratielocaties tot zij zijn ingeburgerd. 3148 Daarna kunnen zij zich pas inschrijven voor een sociale huurwoning. 3149 Er komt een verbod voor gemeenten om statushouders voorrang te geven bij het toewijzen van sociale huurwoningen.
- ▶ 3150 Voorrang bij de toewijzing van sociale huurwoningen voor mensen met een vitaal beroep, zoals agenten en verplegers. 3151 Daarmee kunnen gemeenten lokale personeelstekorten in vitale beroepen terugdringen.

3152 Verkeer

3153 Een goede infrastructuur is nodig om op tijd op het werk, bij familie of op een andere bestemming te komen. 3154 Daarom zijn blijvende investeringen in onze infrastructuur van groot belang. 3155 De afgelopen jaren is hier in totaal twee miljard euro extra voor beschikbaar gesteld. 3156 Niet alleen de kwaliteit van de infrastructuur is van belang, maar ook de veiligheid. 3157 Iedereen wil immers dat zijn of haar geliefde 's avonds weer veilig thuis komt. 3158 De afgelopen jaren zijn stappen gezet om de verkeersveiligheid te vergroten, bijvoorbeeld met een appverbod op de fiets en extra investeringen in het aanpakken van gevaarlijke verkeerssituaties. 3159 Daarnaast zijn er, met een goede balans tussen ruimte voor innovatie en veiligheid, strengere eisen gesteld aan nieuwe vervoersmiddelen. 3160 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3161 Extra investeren in auto-, spoor-, vaar- en fietswegen, waarbij de grootste bereikbaarheidsknelpunten in het land voorrang krijgen. 3162 Ook het groeifonds van de overheid zetten we hiervoor in. 3163 Investeringen in infrastructuur worden gedaan waar deze

het meest effectief zijn. 3164 Hierbij hebben we oog voor de bereikbaarheid van de stad en van de regio, en voor grensoverschrijdende verbindingen.

- ▶ 3165 Rekening houden met intelligente transportsystemen (ITS) als zelfrijdende voertuigen bij het ontwerpen van nieuwe infrastructuur. 3166 Data over vervoerstromen delen met private partijen stimuleert innovatie. 3167 Informatie over zaken als rijgedrag en afgelegde routes is en blijft eigendom van de automobilist. 3168 Zonder de toestemming van de eigenaar kan informatie uit boardcomputers en navigatiesystemen niet worden gedeeld.
- ▶ 3169 Verdere ontwikkeling van ons wegennet door de structurele aanpak van de stikstofuitstoot. 3170 Daarbij dient veiligheid te allen tijde boven milieueisen te gaan. 3171 Dit houdt in dat noodzakelijk onderhoud en renovatie aan wegen, bruggen en dijken altijd doorgang kan vinden, ongeacht de stikstofuitstoot die daarmee gepaard gaat.
- ▶ 3172 Een maximumsnelheid van 130 kilometer per uur in de avond. 3173 Overdag is de maximumsnelheid afgestemd op de geldende veiligheids- en milieunormen, waaronder de reductie van landelijke stikstofemissies. 3174 Wanneer de stikstofuitstoot voldoende is teruggebracht, bijvoorbeeld door een toename van emissielooz rijden, willen we de maximumsnelheid van 130 kilometer per uur overdag weer invoeren.
- ▶ 3175 Lagere boetes voor kleine overtredingen en hogere boetes voor zwaardere of herhaalde overtredingen. 3176 We maken Europees afspraken zodat ook buitenlandse verkeershufters hun boetes in Nederland betalen.
- ▶ 3177 Gevangenisstraffen voor drank- en drugsrijders in plaats van taakstraffen. 3178 Voor recidivisten volgt een levenslange rijontzegging.
- ▶ 3179 Geen hogere lasten voor automobilisten. 3180 Emissieloze auto's gaan op basis van het aantal gereden kilometers bijdragen aan het onderhoud en de aanleg van wegen. 3181 Dit kan door jaarlijks het aantal gereden kilometers door te geven aan de belastingdienst, met een vaste jaarlijkse vrijstelling. 3182 Er komt nadrukkelijk geen spitsheffing.
- ▶ 3183 Uitvoering van het strategisch plan verkeersveiligheid om het aantal verkeersslachtoffers verder te verminderen.
- ▶ 3184 Een vignetsysteem waarmee buitenlandse chauffeurs gaan meebetalen aan de Nederlandse wegen.
- ▶ 3185 De mogelijkheid van het aanvragen van een persoonlijk kenteken. 3186 De kosten hiervan betaalt de aanvrager.

3187 Openbaar vervoer

3188 Steeds meer Nederlanders maken gebruik van het openbaar vervoer. 3189 Dit komt onder andere door de kwaliteitsverbeteringen in de afgelopen jaren. 3190 Een voorbeeld hiervan is de start met het spoorboekloos reizen. 3191 Zo kan er iedere tien minuten een trein vertrekken waardoor reizigers minder lang hoeven te wachten en de drukte op stations en in de treinen afneemt. 3192 Om de veiligheid te verbeteren is extra geïnvesteerd om gevaarlijke spoorwegovergangen aan te pakken. 3193 De prestaties van openbaarvervoerbedrijven worden bovendien scherper in de gaten gehouden, zodat tijdig bijgestuurd kan worden. 3194 Maar er is nog veel meer mogelijk. 3195 Zo zal het onderscheid tussen OV en het wegverkeer met de auto deels vervagen, als mensen tijdens één reis bijvoorbeeld gebruikmaken van zowel de trein als een deelauto of deelscooters. 3196 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3197 Uitbreiding van lightrailnetwerken die grote steden met elkaar verbinden, zoals de succesvolle RandstadRail. 3198 Hierdoor zijn steden beter bereikbaar en bestrijden we files. 3199 Hiervoor kan het groeifonds van de overheid worden ingezet.
- ▶ 3200 Meer aandacht voor regionale spoorverbindingen. 3201 We houden vast aan de gemaakte afspraken om regionale spoorlijnen af te splitsen, zodat ook andere vervoerders mogelijkheden krijgen het treinvervoer te verzorgen, met een hogere frequentie, tegen lagere kosten en met een hogere kwaliteit en klanttevredenheid.

- ▶ 3202 Meer aanbieders van openbaar vervoer via openbare aanbestedingen. 3203 Op deze manier krijgen reizigers meer en beter openbaar vervoer.
- ▶ 3204 Tussentijdse controle of de NS aan de prestatieafspraken voldoet bij de volgende concessie die in 2025 ingaat. 3205 Dit biedt de mogelijkheid om tussentijds bij te sturen en de dienstverlening zo betrouwbaar mogelijk te maken.
- ▶ 3206 Blijvende inspanning om in samenspraak met gemeenten, provincies en andere belanghebbenden alle gevaarlijke spoorwegovergangen aan te pakken.
- ▶ 3207 De internationale trein en (langeafstand)bus als duurzaam alternatief voor korte afstandsreizen per vliegtuig. 3208 Hiervoor verbeteren we de reistijden, frequentie en het reiscomfort van deze verbindingen.
- ▶ 3209 Mobility as a service waarbij de wensen van de reiziger centraal staan. 3210 Via een app is het mogelijk je reis met bijvoorbeeld deelauto, tram of taxi te plannen, boeken en betalen. 3211 Door ontwikkeling van multimodale overstappunten op verschillende plekken garanderen we de bereikbaarheid van de stad en regio voor alle vormen van vervoer.
- ▶ 3212 Betalen met de smartphone of smartwatch in het OV, en een systeem voor single check-in en –out tussen verschillende vervoerders om het reizigersgemak te vergroten.
- ▶ 3213 Vergroten van de sociale veiligheid in het OV door bijvoorbeeld meer camerabewaking en het dichtlaten van de toegangspoortjes op meer treinstations. 3214 Reizigers die zich ernstig misdragen, krijgen een permanent OV-verbod. 3215 Ook verhogen we de boete voor zwartrijden.

3216 Overig vervoer

3217 Nederland heeft een unieke positie in Europa met een uitstekende infrastructuur die via de lucht, het water en het spoor goed op het mondiale handelsverkeer en goederenstromen is aangesloten. 3218 Transport en logistiek is daarmee uitgegroeid tot een belangrijke sector voor Nederland en de Nederlandse economie. 3219 Om vliegroutes in Nederland te optimaliseren en te verkorten loopt een algemene herziening van het Nederlandse luchtruim. 3220 Dit leidt tot minder geluidsoverlast en CO₂-uitstoot. 3221 Met deze herziening en de toekomstige opening van Lelystad Airport, kan de luchtvaart in Nederland beheerst groeien en kan Schiphol zich blijven ontwikkelen als internationale luchthaven. 3222 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3223 Versterken van het vestigingsklimaat door voorrang te geven aan vluchten die het (inter-) continentale netwerk en de hubfunctie van Schiphol versterken. 3224 De overige luchthavens zijn de belangrijkste luchthavens voor vakantievluchten.
- ▶ 3225 Milieuwinst door schonere en stillere vliegtuigen kan Schiphol inzetten voor groei van het aantal vliegbewegingen. 3226 Hiermee kan ook de luchtvaart op Rotterdam-The Hague, Eindhoven en Lelystad Airport gecontroleerd groeien.
- ▶ 3227 Creëren van één Europees luchtruim waardoor efficiëntere vliegroutes en kortere vliegtijden ontstaan en de CO₂-uitstoot afneemt.
- ▶ 3228 Goede verbindingen voor de binnenvaart. 3229 Hiervoor sluiten de bedientijden van sluizen en bruggen beter op elkaar en op het (spoor-)wegverkeer aan.
- ▶ 3230 Verschuiven van goederenvervoer van de weg naar het water en het spoor. 3231 Hierdoor vermindert de druk op het wegennet.
- ▶ 3232 Eenduidige interpretatie van de Europese regels over rij- en rusttijden, zodat chauffeurs overal gelijk worden behandeld.
- ▶ 3233 Behoud van de grote economische waarde van de Nederlandse havens. 3234 Uitdagingen als cyber-security, digitalisering en verduurzaming vragen om intensivering van samenwerking tussen de verschillende havens.

3235 Schaarse ruimte

3236 In een dichtbevolkt en welvarend land als Nederland is het vaak passen en meten om aan alle claims op de ruimte tegemoet te komen. 3237 We hebben meer bouwlocaties voor nieuwe huizen nodig, zonder extra infrastructuur en vervoer slijt ons land dicht, boeren en bedrijven hebben grond en gebouwen nodig, en waardevolle natuurgebieden willen we behouden. 3238 Het heeft dan geen zin om één sector met hardwerkende mensen als probleem weg te zetten, zoals in de discussie rond stikstof wel gebeurde met boeren.

3239 We denken als liberalen niet in krimp en gedwongen snijden in sectoren, maar zijn juist optimistisch over ontwikkelingen in de samenleving en economie en over de mogelijkheden die nieuwe technieken ons bieden.

3240 Daarbij zien we al talloze veelbelovende trends. 3241 De opkomst van emissieloze auto's zal de uitstoot van het verkeer de komende jaren flink verlagen, waardoor we infrastructuur kunnen uitbreiden en er tegelijkertijd extra ruimte voor andere sectoren ontstaat. 3242 Als CO₂-neutrale energiebron is kernenergie daarbij cruciaal, ook omdat het voorkomt dat windmolens en zonneweides een disproportioneel beslag op de schaarse ruimte leggen. 3243 Zonnepanelen zijn uiteraard wel een belangrijk deel van de oplossing, maar dan op daken, en in de toekomst geïntegreerd in dakpannen en ramen, van goed geïsoleerde woningen.

3244 Voor de landbouw stimuleren we innovatieve methoden die ruimte efficiënt gebruiken en emissies bij de productie omlaag brengen. 3245 Zo kan Nederland met trots een florerende agrarische sector behouden, wereldleider blijven op het gebied van efficiënte productie, en daalt de claim op de schaarse ruimte.

3246 Tegelijkertijd zien we dat ieder jaar een flink aantal boeren uit zichzelf stopt. 3247 Het is belangrijk dat er voor hen goede regelingen zijn. 3248 Zo kunnen boeren verder zonder met een schuld achter te blijven en ontstaat er ruimte voor andere zaken die we ook belangrijk vinden. 3249 Deze ontwikkeling is al langer gaande en dat moeten we financieel steunen.

Landbouw en Natuur

► 3250 Landbouw en Natuur

3251 De Nederlandse land- en tuinbouw is de afgelopen decennia uitgegroeid tot een sector van wereldklasse. 3252 Boeren, tuinders, vissers en onderzoekers zorgen ervoor dat wij ons niet druk hoeven te maken over gebrek aan voedsel, en tegelijkertijd exporteren zij hun producten en innovaties over de hele wereld. 3253 Daarbij helpt het ook dat de Europese Unie zorgt voor een grote en stabiele afzetmarkt. 3254 Dit is van groot belang voor Nederland. 3255 We kunnen namelijk niet zonder een betrouwbare voedselvoorziening. 3256 Nederland en Europa moeten strategisch autonoom blijven en niet afhankelijk raken van import uit de rest van de wereld. 3257 De wereldbevolking groeit en de wereldwijde vraag naar voedsel zal de komende jaren blijven toenemen. 3258 Het belang van landbouw neemt daarmee toe. 3259 Grote opkomende economieën als China en India kopen zelfs wereldwijd landbouwgrond op om hun eigen voedselvoorziening veilig te stellen. 3260 Dat maakt het extra waardevol als wij in Europa nog zelf ons voedsel kunnen verbouwen. 3261 Door zelf voldoende voedsel te produceren weten we ook dat wat op ons bord belandt veilig is, en kunnen we het ons veroorloven de import van hormoonvlees te weigeren.

3262 Tegelijkertijd lopen we tegen grenzen aan. 3263 Het is niet mogelijk dat alle sectoren in Nederland oneindig groeien. 3264 De ruimte is beperkt en groei kan botsen met andere belangen, zoals het behoud van natuurgebieden. 3265 Dat betekent niet dat de natuur automatisch voor alles gaat. 3266 Maar sommige natuurgebieden zijn beschermd en moeten we in goede staat behouden. 3267 De oplossing ligt niet in het simpelweg wegzetten van boeren als vervuilers. 3268 We moeten volop inzetten op innovatie zodat er ruimte blijft voor boeren om te ondernemen en we ondertussen de uitstoot van vervuilende stoffen verminderen. 3269 Kweekvlees bijvoorbeeld kan in de toekomst een varkensboer de keuze bieden om vleeskweker te worden. 3270 Dan levert de boer dezelfde waardevolle bijdrage aan ons voedsel en economie, maar met minder nadelen voor natuur, mens en milieu.

3271 Zo kan Nederland ook een belangrijke rol spelen bij het voeden van een groeiende wereldbevolking. 3272 Door zelf te exporteren of door met onze kennis nieuwe plantensoorten te ontwikkelen die ook op zoute gronden of in droge gebieden kunnen bloeien. 3273 Innovatie is de kern voor de land- en tuinbouw van de toekomst, en kan ook de uitstoot van CO2 door bijvoorbeeld de veeteelt terugdringen. 3274 De volgende uitgangspunten zijn leidend.

- 3275 Boeren zijn hardwerkende ondernemers die zorgen voor ons voedsel. 3276 Zij verdienen waardering, ruimte en ondersteuning om te innoveren, zodat zij kunnen kiezen voor emissiearm ondernemen, overstappen naar andere vorm van landbouw of stoppen als zij dat willen.
- 3277 De overheid stelt duidelijke en haalbare doelen, zoals het verminderen van schadelijke emissies. 3278 Daarbij wordt niet het middel voorgeschreven, zoals dierenaantallen of verplichte weidegang.
- 3279 Natuur is belangrijk en verdient bescherming binnen de afwegingen over het gebruik van de schaarse ruimte in Nederland. 3280 Dan is het soms nodig om natuurgebieden samen te voegen of opnieuw in te delen, waarbij ook ruimte is voor wonen, ondernemen en recreatie.

3281 Landbouw en visserij

3282 Nederland heeft een agrarische sector om trots op te zijn. 3283 Onze ondernemende boeren zijn innovatief, produceren voedsel van hoge kwaliteit en exporteren naar de hele wereld. 3284 Er zijn vele innovatieve bedrijven in de agro-foodsector met een enorme waarde voor de Nederlandse economie. 3285 Ook hebben vele bedrijven afgelopen jaren fors geïnvesteerd in slimme innovaties om hun bedrijven duurzamer te maken. 3286 Zo kunnen boeren door middel van precisielandbouw zowel mest als gewasbeschermingsmiddelen al nauwkeurig aanbrengen op de plekken waar dit ook daadwerkelijk van toegevoegde waarde is, waardoor er minder belasting is voor het milieu. 3287 Er is inmiddels een bedrijfsovernamefonds opgericht dat jonge boeren ondersteunt bij de overname van het gezinsbedrijf en bij investeringen in innovatie. 3288 Ook zijn stappen gezet voor een herziening van het mestbeleid en is er ondersteuning gekomen voor boeren die emissiearm willen produceren. 3289 We willen de agrarische sector blijven versterken. 3290 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3291 Vermindering van schadelijke emissies voor de omgeving en natuur als gevolg van veeteelt. 3292 Inkrimping van de veestapel is niet het doel, dus we voorkomen inkrimping via de achterdeur, bijvoorbeeld door een generieke inperking van fosfaat- of dierenrechten.
- ▶ 3293 Financiële ondersteuning van boeren wanneer zij investeren in innovatieve systemen of technieken om emissies terug te dringen. 3294 Het wordt ook mogelijk om tegen een financiële vergoeding tijdelijk en vrijwillig (een deel van) de stal leeg te laten staan of emissieruimte te verhuren, ook buiten de eigen landbouwsector.
- ▶ 3295 Niet verder afkomen van emissieruimte die ontstaat als gevolg van stikstofbesparende maatregelen. 3296 Bestaande fosfaat- en dierenrechten blijven bij een uitkoop van boerenbedrijven via minnelijke verwerving beschikbaar voor boeren die emissiearm willen produceren.
- ▶ 3297 Gebruik van gronden in bezit van het Rijksvastgoedbedrijf en Staatsbosbeheer voor het eventueel verplaatsen van bedrijven in het kader van de stikstofproblematiek.
- ▶ 3298 Nadruk op innovatie, hergebruik en verwerking van mest bij nieuwe wetgeving. 3299 Zo herwinnen we dankzij innovatie kostbare grondstoffen uit mest. 3300 Hiermee leveren agrariërs een belangrijke bijdrage aan een circulaire economie.
- ▶ 3301 Aanpassen van mestwetgeving zodat innovaties meer ruimte krijgen om bijvoorbeeld mest te verdunnen en zo de stikstofemissie te verlagen.
- ▶ 3302 Geen wettelijke verplichting tot weidegang. 3303 De sector zorgt er zelf voor dat doelstellingen worden behaald.
- ▶ 3304 Een einde aan de kortlopende pachtcontracten. 3305 Dit draagt bij aan de continuïteit van agrarische bedrijven en duurzaam bodembeheer.
- ▶ 3306 Proeftuinen waarin onderwijs, bedrijfsleven en overheid samenwerken aan oplossingen die bijdragen aan een gezonde bodem, duurzame bemesting en duurzame voedselproductie. 3307 Uitgangspunt hierbij is een toekomstgericht verdienmodel voor de agrarische ondernemer.
- ▶ 3308 Tegengaan van ongelijke machtsverhoudingen. 3309 Mededingingswetgeving passen we aan zodat meer samenwerking in de land- en tuinbouw mogelijk is.
- ▶ 3310 Versterken van de positie van boeren tegenover supermarkten. 3311 De Autoriteit Consument en Markt ziet er op toe dat boeren en tuinders hogere prijzen ontvangen van afnemers voor producten waar bovenwettelijke eisen, bijvoorbeeld op het gebied van dierenwelzijn, aan zijn gesteld.

3312 Europees landbouwbeleid en visserij

- ▶ 3313 Hervorming van het Europees landbouwbeleid richting innovatieve, efficiënte en duurzame landbouw. 3314 Zo ontvangen Nederlandse boeren meer Europese subsidies en verbetert de netto betalingspositie van Nederland in Europa.
- ▶ 3315 Strategischer inzetten van Europese landbouwbeleid in de wereld. 3316 Een innovatieve Europese landbouwsector voorziet de wereld van voedsel, met name landen die getroffen worden door bijvoorbeeld droogte als gevolg van klimaatverandering, in ruil voor grondstoffen die Europa weer nodig heeft.

- ▶ 3317 Geen strengere Nederlandse uitwerking bij de invoering van Europese richtlijnen. 3318 Als boeren zelf kunnen bepalen hoe ze doelen behalen is er ruimte voor vernieuwing. 3319 Het Europese fosfaatplafond willen we afschaffen omdat het innovatieve ideeën in de weg staat.
- ▶ 3320 Maatwerk bij de implementatie van Europese richtlijnen zoals de Nitraatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water. 3321 Het karakter van de regio is leidend. 3322 In gebieden waar de norm wordt gehaald is meer ruimte of meer mogelijk. 3323 Waar dit niet zo is, zoeken we naar alternatieven.
- ▶ 3324 Innovatieve en duurzame visvangst, zoals pulsvisserij. 3325 Dat vermindert brandstofgebruik, bodemberoering en bijvangst.
- ▶ 3326 Het schrappen van de aanlandplicht, waardoor vissers bijvangst mee aan wal moeten brengen om te vernietigen. 3327 Zolang de plicht bestaat willen we afspraken tussen alle EU-lidstaten rond de Noordzee om op dezelfde manier te handhaven.

3328 Voedselproductie en volksgezondheid

3329 Onze voedselproductie moet veilig zijn en geen bedreiging vormen voor onze volksgezondheid. 3330 De meeste mensen die zorgen voor ons voedsel houden van hun dieren, gaan zorgvuldig met ze om en zijn trots op hun eindproduct. 3331 Een stalbrand is dan ook niet alleen verschrikkelijk voor de dieren, maar ook voor de boeren en betrokken hulpverleners. 3332 De boer heeft liefde voor zijn dieren en moet over de middelen kunnen beschikken om ze zo goed mogelijk te beschermen. 3333 Daar waar misstanden plaatsvinden, moet hard ingegrepen en gehandhaafd worden. 3334 Iedereen moet ervan verzekerd kunnen zijn dat het stukje vlees op het bord veilig is en dat er fatsoenlijk met de dieren is omgegaan. 3335 Hiervoor is effectiever toezicht nodig, zoals cameratoezicht op afstand bij slachterijen. 3336 Ook innovaties op het gebied van voedselproductie, zoals kweekvlees, vleesvervangers en biotechnologie, bieden veel kansen. 3337 Op deze manier kan met minder grondstoffen meer kwalitatief hoogwaardig en diervriendelijker voedsel worden aangeboden. 3338 Om de gezondheids- en leefomgevingsrisico's in gebieden met een zeer hoge veedichtheid aan te pakken, is afgelopen jaren geld beschikbaar gesteld voor een warme sanering van de varkenshouderij. 3339 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3340 Scherpere controle op voedselveiligheid door de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA). 3341 Naast controle op locatie, kan de NVWA ook via camerabewaking meekijken. 3342 Als een bedrijf zich niet houdt aan de regels voor voedselveiligheid is sluiting de ultieme consequentie.
- ▶ 3343 Meer samenwerking tussen de landbouw en de NVWA. 3344 De NVWA geeft ook in het weekend exportcertificaten en keuringsdocumenten af. 3345 Daarnaast voeren particuliere laboratoria controles uit als de NVWA capaciteit tekort komt. 3346 Daarnaast voeren particuliere laboratoria niet-toezichthoudende taken van de NVWA uit zodat de NVWA zich alleen bezighoudt met de primaire taken.
- ▶ 3347 Een internationaal verbod op wildmarkten ter bescherming van de volksgezondheid.
- ▶ 3348 Verbeteren van de luchtkwaliteit rondom stallen in veedichte gebieden. 3349 Boeren in gebieden met een hoge veedichtheid die willen stoppen met hun bedrijf, kunnen rekenen op steun van de overheid.
- ▶ 3350 Financiële ondersteuning voor boeren om emissiearm te produceren. 3351 Dit bevordert de luchtkwaliteit en volksgezondheid.
- ▶ 3352 Terugdringen van antibiotica in de veehouderij. 3353 In overleg met de betrokken sectoren houden we rekening met zowel de volksgezondheid als de diergezondheid.
- ▶ 3354 Effectief bestrijden van ziekten in gewassen met gewasbeschermingsmiddelen. 3355 Gebruikte middelen dienen veilig te zijn voor de volksgezondheid en de plant- en diergezondheid.
- ▶ 3356 Bevorderen van innovatie in de voedselsector. 3357 Europese standaarden passen we aan om innovaties als CRISPR-Cas ook voor onze land- en tuinbouwsector mogelijk te maken. 3358 Dit kan bijdragen aan voedselveiligheid, duurzaamheid en plantgezondheid.

3359 Dierenwelzijn

- ▶ 3360 Hogere straffen voor dierenmishandeling en een levenslang verbod op het houden van dieren voor recidivisten. 3361 Dierenmishandelaars krijgen een locatieverbod voor plaatsen waar dieren worden gehouden of verkocht.
- ▶ 3362 Een lijst van dieren die geschikt zijn als huisdier. 3363 Dieren die niet geschikt zijn als huisdieren en niet op deze lijst staan, mogen niet meer gehouden, verhandeld of vervoerd worden voor persoonlijk gebruik. 3364 Zo krijgen dieren de zorg die zij nodig hebben.
- ▶ 3365 Ingrijpen als bedrijven in de vleesverwerkende industrie zich niet aan de dierenwelzijnsregels houden. 3366 Bij herhaalde overtreding volgt sluiting. 3367 Naast controle op locatie, kan de NVWA ook via camerabewaking meekijken.
- ▶ 3368 Voorkomen van stalbranden door de mogelijkheden voor knaagdierbestrijding te verruimen en bij alle sectoren in de veehouderij een periodieke elektrakeuring in te voeren.
- ▶ 3369 Gezondheid en welzijn van dieren als voorwaarde voor het fokken van (gezelschaps) dieren. 3370 We handhaven het verbod op het fokken op schadelijke uiterlijke kenmerken. 3371 Naast het fokverbod komt er ook een verbod op de handel in en import van deze dieren.
- ▶ 3372 Beperken van dierproeven. 3373 Deze zetten we alleen in als dit de enige manier is om een verbetering van de volksgezondheid te bewerkstelligen. 3374 Door het stimuleren van proefdiervrije onderzoeksmethoden en de komst van steeds meer innovatieve alternatieven voor dierproeven, zijn dierproeven steeds minder nodig.

3375 Kweekvlees

3376 De veehouderij zorgt voor de uitstoot van vervuilende stoffen, dus moeten we minder vlees eten, zo klinkt het vaak. 3377 Daarmee ontstaat het beeld dat om de natuur en het klimaat te redden, de mensheid massaal vegetariër moet worden. 3378 Dat roept weer begrijpelijke weerstand op van mensen die hun gehaktbal of biefstukje niet willen opgeven. 3379 Hoewel ook zij na het eten van steeds beter wordende alternatieven verrast zijn over hoe goed een veganugget, beyond burger, plant shoarma of gehaktbal kunnen smaken. 3380 Maar belangrijker is dat door technologische vooruitgang deze discussie wel eens volledig achterhaald kan raken.

3381 De productie van kweekvlees is nu nog niet commercieel rendabel, maar als liberalen met een optimistische levenshouding hebben wij hoge verwachtingen van deze technologie. 3382 Innovatie gaat niet alleen om bestaande productie efficiënter maken, maar ook om het uitvinden van hele nieuwe manieren van productie.

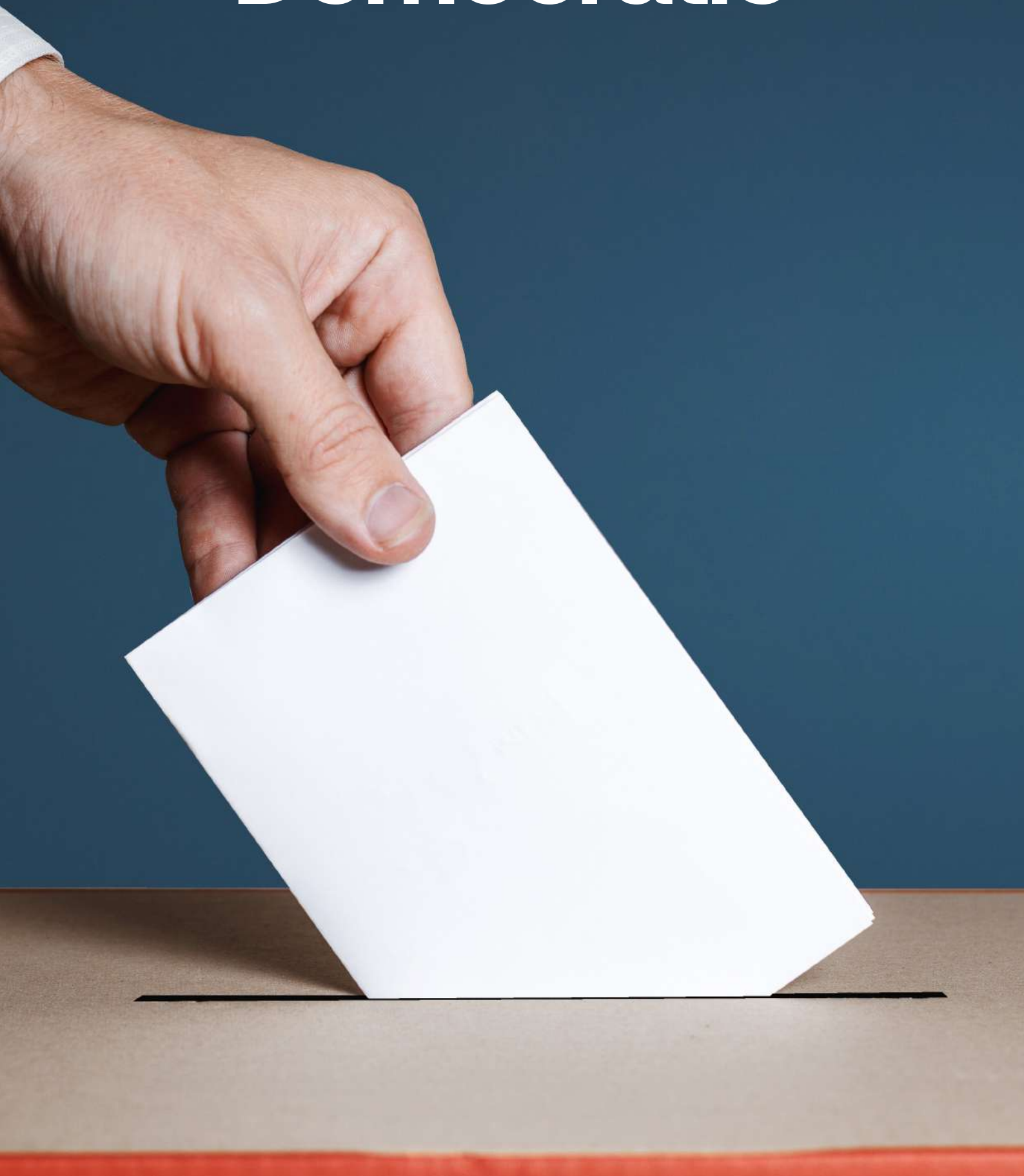
3383 Goede kans dat in de loop van deze eeuw mensen het als volkomen achterhaald zien dat we ooit levende dieren grootbrachten, om daar vervolgens kipfilets of riblappen uit te snijden, terwijl je een stukje vlees ook met dierlijke stamcellen kunt kweken. 3384 De smaak is hetzelfde, maar je zit niet meer met de mest of het risico op ziektes zoals Q-koorts en varkenspest. 3385 Toegegeven, de term 'kweekvlees' klinkt nog niet erg aantrekkelijk ten opzichte van 'gewoon vlees'. 3386 Maar misschien praten we in de toekomst wel over 'slachtvlees' en 'gewoon vlees' als we een onderscheid maken..

3387 Natuur

3388 Onze natuur draagt bij aan ons welzijn, biedt mensen een plek om te recreëren en levert bruikbare grondstoffen. 3389 Het gebruik van het landschap in Nederland komt echter onder druk te staan. 3390 De ruimte is schaars waardoor het lastig is om tegemoet te komen aan alle wensen die er zijn voor wonen, ondernemen, reizen en natuur. 3391 We moeten ons blijven inspannen voor herstel en behoud van de natuur en de versterking van de biodiversiteit in Nederland. 3392 De spanning tussen deze belangen is de afgelopen jaren ook duidelijk geworden toen de Programmatische Aanpak Stikstof ongeldig is verklaard. 3393 De komende jaren moet worden ingezet op een realistisch en haalbaar natuurbeleid. 3394 Waarbij de overheid, natuurorganisaties en de agrarische sector samenwerken aan een aantrekkelijk landschap, waar het goed wonen, werken, ondernemen én recreëren is. 3395 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3396 Een herijking van de Natura 2000-gebieden waarbij we kritisch kijken naar de regels en soorten die niet voortvloeien uit EU-regels of door Nederland zelf zijn toegevoegd. 3397 Europese richtlijnen voeren we niet strenger in dan de EU voorschrijft. 3398 Zo kunnen we nog steeds genieten van de natuur, maar voorkomen we een wildgroei van wensnatuur en houden we ons natuurbeleid realistisch.
- ▶ 3399 Samenvoegen of herindelen van (beschermde) natuurgebieden. 3400 Tot dat gerealiseerd is, wijzen we geen nieuwe Natura 2000-gebieden aan.
- ▶ 3401 Balans tussen de belangen van economie en natuur bij de aanpak van de landelijke stikstofuitstoot via het nieuwe registratiesysteem. 3402 Zo krijgen ondernemers zekerheid bij vergunningverlening en blijft onze mooie natuur behouden.
- ▶ 3403 Aanplanten van nieuwe hectares bos binnen natuurnetwerken. 3404 Daarbij voorkomen we dat deze gebieden direct een beschermde status krijgen en activiteiten als wonen, ondernemen en recreatie beperken.

Overheid en Democratie

► 3405 Overheid en Democratie

3406 Liberale principes helpen al meer dan honderdvijftig jaar om van Nederland een mooi en goed bestuurd land te maken. 3407 Onze democratische rechtsstaat moeten we koesteren. 3408 Iedereen heeft in ons land gelijke rechten en kan naar een onafhankelijke rechter stappen. 3409 Overleggen in de polder duurt soms even, maar voorkomt grote groepen ontevreden mensen achteraf. 3410 Wel heeft ons democratische systeem voortdurend onderhoud nodig om ervoor te zorgen dat mensen via verkiezingen controle over hun leven houden. 3411 De rol van regering en parlement raakt bijvoorbeeld uitgehold wanneer rechters besluiten nemen over zaken van algemeen belang, zoals klimaatbeleid in het Urgenda-arrest. 3412 De rechter hoort het laatste woord te hebben, maar dat dient wel over individuele gevallen te gaan, en zich niet uit te strekken tot het maken van beleid.

3413 Ook op andere terreinen dreigen besluiten zich te onttrekken aan democratische controle. 3414 Computermodellen en grote hoeveelheden data geven de mogelijkheid om beslissingen te nemen die verregaande en soms moeilijk te voorziene gevolgen hebben voor individuen of groepen mensen. 3415 De menselijke maat kan verdwijnen als nog maar weinig mensen deze keuzes echt overzien en doorgronden. 3416 Het gevaar bestaat dat burgers worden gediscrimineerd en vervolgens nergens kunnen achterhalen waarop het voor hen nadelige besluit dan is gebaseerd.

3417 Om hier voldoende toezicht op te houden is een sterke overheid nodig. 3418 Een sterke overheid vereist wel voldoende controle op die overheid. 3419 Veel Nederlanders steunen weliswaar het huidige representatieve stelsel, maar vinden tegelijkertijd dat er meer ruimte moet zijn om bepaalde keuzes eerder voor te leggen aan de bevolking en zo meer directere inspraak mogelijk te maken. 3420 Dit vraagt om een nieuwe aanpak. 3421 Daarbij hanteren we de volgende uitgangspunten.

- 3422 De samenleving wordt meer betrokken bij politieke besluiten en de verkiezing van hun vertegenwoordigers. 3423 Daarom komt er een landelijk raadplegend referendum, en kan een vastgelopen gemeentebestuur via tussentijdse verkiezingen vervangen worden, zoals dat ook landelijk kan.
- 3424 Er worden grenzen gesteld aan gerechtelijke invloed op besluiten die eigenlijk door de politiek genomen moeten worden. 3425 Tegelijkertijd moeten politici verantwoordelijkheid nemen, door lastige besluiten niet uit te blijven stellen tot ze op het bordje van de rechter belanden.
- 3426 De overheid gaat actiever optreden tegen discriminatie of oneerlijke behandeling. 3427 Er komt meer controle op de computermodellen die bedrijven en overheden gebruiken om bijvoorbeeld verzekeringspremies vast te stellen of mogelijke fraudeurs op te sporen.

3428 Moderne overheid en staatsbestel

3429 Ook in de digitale wereld moeten grondrechten geborgd zijn en moet de overheid de dienstverlening op orde hebben. 3430 Zo spelen algoritmen een grote rol in onze samenleving. 3431 Ze kunnen helpen bij het constateren van ziektes, fraude, het oppakken van criminelen of het voorkomen van grote ongelukken. 3432 Maar algoritmen kunnen ook, al dan niet onbedoeld, leiden tot willekeur of onrechtvaardigheid, bijvoorbeeld wanneer je meer moet betalen voor hetzelfde product dan je buren, de prijs van een medicijn ineens stijgt omdat voorspeld wordt dat je het nodig hebt, of als je onterecht als fraudeur wordt aangewezen. 3433 De afgelopen jaren is gewerkt aan het moderniseren van de dienstverlening van de overheid. 3434 Zo kunnen mensen online belastingaangifte doen, vergunningen aanvragen of informatie over hun directe woonomgeving opvragen. 3435 Ook zijn eerste stappen gezet om het staatsbestel te moderniseren.

3436 De positie van het lokaal bestuur is versterkt en we ondersteunen het right to challenge waarmee groepen burgers gemeentelijke taken kunnen overnemen als zij daarvoor een goed plan hebben. 3437 Maar er is nog meer te doen om de rechtsstaat, de democratie en de positie van het parlement te versterken en de samenleving meer te betrekken bij besluitvorming. 3438 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3439 Een sterke staat die vooral ook levert. 3440 Dat betekent dat er meer aandacht moet zijn voor de uitvoering van beleid, want dat is de manier waarop de meeste burgers en bedrijven met de overheid te maken hebben.
- ▶ 3441 Een einde aan lokale willekeur bij de handhaving van landelijke wetten, zoals de manier waarop sommige gemeenten een oogje dichtknijpen bij handhaving van het kraakverbod.
- ▶ 3442 Een jaarlijkse stevige crisisoefening door het kabinet, met om het jaar deelname van de bevolking.
- ▶ 3443 Eén online identiteit voor iedere Nederlander om zich online te kunnen identificeren. 3444 Overheidsorganen hoeven daardoor geen eigen administraties met persoonsgegevens meer bij te houden. 3445 Dit voorkomt fouten, zoals het sturen van brieven naar verkeerde personen.
- ▶ 3446 Behoud van de mogelijkheid om niet alleen digitaal met de overheid contact te hebben, maar ook per post. 3447 Burgers kunnen kiezen belangrijke post van de overheid voortaan aangetekend toegestuurd te krijgen.
- ▶ 3448 Een toezichthouder voor algoritmen om willekeur en discriminatie te voorkomen. 3449 De nieuwe organisatie ziet toe op transparantie van algoritmen in zowel de publieke als private sector, en grijpt in het uiterste geval in wanneer bestaande rechten worden geschonden, bijvoorbeeld in geval van ongelijke behandeling.

3450 Staatsbestel

- ▶ 3451 Een raadplegend referendum, waarbij de samenleving zich vóóraf kan uitspreken over voorgenomen wetgeving en volksvertegenwoordigers de uitslag wege en gebruiken in hun oordeelsvorming..
- ▶ 3452 Moderniseren van de Eerste Kamer. 3453 Leden van de Eerste Kamer zitten voortaan zes jaar in plaats van vier jaar. 3454 Om de drie jaar kiezen Provinciale Staten de helft van de Eerste Kamer.
- ▶ 3455 Een terugzendrecht voor de Eerste Kamer, naast de mogelijkheid om een wetsvoorstel te aanvaarden dan wel te verwerpen. 3456 De Eerste Kamer krijgt de bevoegdheid om een wetsvoorstel gewijzigd naar de Tweede Kamer terug te sturen. 3457 De Tweede Kamer beslist of zij de wijzigingen van de Eerste Kamer accepteert of niet. 3458 Het laatste woord is aan de Tweede Kamer.
- ▶ 3459 Behandelen van de tweede lezing van een grondwetswijziging in de verenigde vergadering van de Staten-Generaal (Tweede en Eerste Kamer tezamen). 3460 Hierdoor kan een minderheid van de Eerste Kamer, die indirect is gekozen, minder snel een wijzigingsvoorstel tegenhouden. 3461 Dit creëert meer evenwicht tussen beide Kamers.
- ▶ 3462 Minder aantrekkelijk maken van afsplitsing voor volksvertegenwoordigers die niet met voorkeurstemmen zijn gekozen. 3463 Spreektijden en vergoedingen, zoals een toelage voor het de facto zijn van fractievoorzitter door afsplitsing, worden verminderd.

- ▶ 3464 Tussentijdse raadsverkiezingen als een gemeentebestuur niet meer functioneert. 3465 Dit geldt ook voor provincies en waterschappen. 3466 Zo krijgen inwoners de kans om in het stembokje orde op zaken te stellen als het bestuur vastloopt.

3467 Koninkrijksrelaties

3468 De inrichting van het Koninkrijk is uniek. 3469 Naast Nederland maken Aruba, Curaçao en Sint Maarten als autonome landen deel uit van het Koninkrijk. 3470 En Bonaire, Sint Eustatius en Saba vormen het Caribisch deel van Nederland. 3471 Daarmee neemt het Nederlandse Koninkrijk een prachtige plek in de wereld in. 3472 De eilanden moeten hun eigen toekomst kunnen bepalen, en moeten dus ook kunnen besluiten om onafhankelijker te worden. 3473 Bij eigen autonomie van de landen hoort ook meer verantwoordelijkheid. 3474 Want helaas komt het nog te vaak voor dat landen binnen het Koninkrijk in hun relatie met Nederland wel de lusten en niet de lasten willen, zoals extra toezicht op behoorlijk bestuur. 3475 Aan die situatie moet een einde komen. 3476 Verzoeken om geld willigen we alleen nog in op voorwaarde van hervorming van de onderlinge relaties en het Statuut. 3477 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3478 Eigen verantwoordelijkheid voor autonome landen, die financieel hun eigen broek op moeten houden. 3479 Nederland kan ondersteuning bieden bij de borging van de kwaliteit van het bestuur, justitie en financiën. 3480 Ook kan Nederland hulp aanbieden bij het opleiden van bestuurders.
- ▶ 3481 Wederkerigheid als uitgangspunt voor de relaties binnen het Koninkrijk. 3482 De scherpe voorwaarden die Aruba, Curaçao en Sint Maarten stellen aan Nederlanders die zich daar willen vestigen, gelden voortaan ook andersom. 3483 De voorwaarden voor het verkrijgen van het Nederlanderschap op Aruba, Curaçao en Sint Maarten worden onverkort gehandhaafd.
- ▶ 3484 Een expliciete bepaling in het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden dat naast Aruba ook Curaçao en Sint Maarten kunnen verklaren dat ze onafhankelijk willen worden. 3485 Ook Bonaire, Sint Eustatius en Saba kunnen bepalen onafhankelijk te willen worden.
- ▶ 3486 Herziening van het Statuut om een Gemenebest te creëren voor de relatie van Nederland met Aruba, Curaçao en Sint Maarten. 3487 Bonaire, Sint Eustatius en Saba mogen zich desgewenst bij het Gemenebest aansluiten. 3488 Dan worden zij ook onafhankelijk.

3489 Preferendum

3490 Ervaringen in de afgelopen jaren hebben opnieuw aangetoond dat referenda en een gekozen volksvertegenwoordiging lastig samengaan. 3491 Ze brengen complexe problemen terug tot een simpel 'ja' of 'nee', waarbij critici alleen het hele plan kunnen afschieten, en gematigde voorstanders met constructieve kritiek alles moeten omarmen. 3492 Ze brengen ook volksvertegenwoordigers in een lastige situatie. 3493 Moeten zij de uitslag van het referendum overnemen, of de Grondwet volgen en stemmen zoals zij zelf het beste vinden? Als liberalen die geloven in de representatieve democratie, zijn en blijven we dan ook tegen referenda.

3494 Tegelijkertijd zien we ook dat een substantieel deel van de samenleving nieuwe vormen van inspraak zoekt. 3495 In theorie is die maatschappelijke inspraak al geregeld via internetconsultatie bij wetsvoorstellen. 3496 Maar daar maken vooral belangenorganisaties gebruik van. 3497 In naam vertegenwoordigen zij mensen, maar vaak komen ze op voor gestolde belangen. 3498 Zo bepaalt de lobby van numerieke minderheden de uitkomst voor meerderheden. 3499 Specifieke belangen wegen dan zwaarder dan het algemeen belang.

3500 Dan kan een referendum een goede optie zijn. 3501 Kiezers kunnen zo in een vroegtijdig stadium duidelijk maken waar hun voorkeuren liggen, en bij meerdere vragen kiezen uit diverse opties. 3502 Als politieke partijen ook vroegtijdig duidelijk maken waar zij mogelijk nog ruimte voor aanpassingen zien, dan kan er tijdens de behandeling van een wet, bijvoorbeeld via amendementen, rekening worden gehouden met de uitkomst van de volksraadpleging, zonder dat het een dictaat is dat de eigen afweging van volksvertegenwoordigers belast. 3503 Regering en parlementariërs moeten het referendum dus wel echt raadplegend beschouwen en niet vooraf in koor verklaren dat zij de uitslag klakkeloos overnemen.

3504 Democratie en rechtspraak

3505 Nederland kent onafhankelijke rechtspraak van hoge kwaliteit. 3506 Dat is een belangrijk fundament van onze democratische rechtsstaat. 3507 Onafhankelijke rechtspraak dient daarom te allen tijde geborgd te zijn. 3508 Tegelijkertijd doen rechters meer uitspraken die rechtstreeks en vergaand ingrijpen in democratisch genomen besluiten. 3509 Denk aan het arrest over het versnellen van klimaatbeleid (Urgenda). 3510 Hierbij dwingt de rechter de politiek andere keuzes te maken, terwijl de samenleving zich hier niet over heeft kunnen uitspreken. 3511 Ook internationale gerechtshoven, zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, doen steeds verdergaande uitspraken die direct ingrijpen in democratisch tot stand gekomen wetgeving in Europese landen, bijvoorbeeld op het gebied van asielbeleid of sociale zekerheid. 3512 Zonder dat hierbij sprake is van schending van klassieke mensenrechten, zoals vastgelegd in bijvoorbeeld het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). 3513 Deze ontwikkeling maakt de rechter kwetsbaar, en ondermijnt het vertrouwen in de democratie en rechtsstaat. 3514 De komende jaren zetten we in op:

- ▶ 3515 Aanpassen van het EVRM, zodat het Comité van Ministers in de Raad van Europa de mogelijkheid krijgt om uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens die indruisen tegen de bedoeling van de lidstaten te corrigeren.
- ▶ 3516 Beperken van de doorwerking van internationale verdragen in Nederland. 3517 Rechtstreekse werking van nieuwe verdragen is alleen nog mogelijk na omzetting van verdragen in Nederlandse wetten. 3518 Het Nederlandse parlement kan hierbij duidelijk toelichten hoe internationale verdragen worden geïnterpreteerd.
- ▶ 3519 Wijzigen van de Grondwet om rechterlijke toetsing van wetten aan het EVRM te beperken en toetsing door de wetgever te versterken. 3520 Net zoals in het Verenigd Koninkrijk, kunnen rechters niet langer wetten buiten toepassing verklaren wegens strijdigheid met het EVRM. 3521 Zij kunnen wel het parlement adviseren wetten versneld aan te passen. 3522 Dit borgt democratische betrokkenheid en vergroot de legitimiteit van onze democratische rechtsstaat.
- ▶ 3523 Beperken van de mogelijkheid voor stichtingen en verenigingen om te procederen uit naam van het algemeen belang om zo een politieke uitspraak te forceren.
- ▶ 3524 Experimenteren met lekenrechtspraak om de legitimiteit van de rechtspraak en de verbondenheid met onze rechtsstaat te behouden en te vergroten. 3525 In rechtsgebieden die zich hiervoor lenen, zoals het bouwrecht, wordt geëxperimenteerd met een combinatie van leken en experts. 3526 Het strafrecht wordt expliciet uitgezonderd van lekenrechtspraak.